

Ryöstörikokset ja niiden rangaistukset

Lapin yliopisto

Oikeustieteiden tiedekunta

Maisteritutkielma

Karoliina Silvennoinen

Rikosoikeus

Kevät 2016

TIIVISTELMÄ

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Ryöstörikokset ja niiden rangaistukset

Tekijä: Karoliina Silvennoinen

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeustieteet, rikosoikeus

Työn laji: Tutkielma

Sivumäärä: XI+80

Vuosi: Kevät 2016

Tutkielman aiheena ovat ryöstörikokset ja niistä seuraavat rangaistukset. Tutkielma on oikeusdogmaattinen. Tarkoituksena on selvittää oikeuskirjallisuuden ja Korkeimman oikeuden prejudikaattien avulla ryöstörikosten tyypillisiä piirteitä ja ilmenemismuotoja. Tässä on käytetty havainnollistavina esimerkkeinä myös Itä-Suomen hovioikeuden tuomioita. Rangaistuskäytäntöä on selvitetty tilastotiedon avulla.

Ensin tarkastellaan ryöstön ja törkeän ryöstön tunnusmerkistötekijöitä ja törkeysarvosteluun vaikuttavia seikkoja. Tämän jälkeen siirrytään tarkastelemaan rangaistuksen määrittämisessä eli rangaistuksen mittaamisessa ja rangaistuslajin valinnassa käytettäviä säännöksiä ja periaatteita. Lopuksi ryöstörikosten tyyppitapausta ja rangaistuskäytäntöä on pyritty määrittelemään tilastotiedon avulla.

Ryöstörikoksissa yhdistyy kaksi elementtiä: omaisuusrikosulottuvuus ja väkivalta ulottuvuus. Ryöstörikosten tekemuotoja on kolme: perusmuotoinen ryöstö, ryöstöntapainen kirstutus ja ryöstöntapainen varkaus. Ryöstöstä ei ole olemassa lievää tekemuotoa, vaan vähäiset teot arvioidaan muiden tunnusmerkistöjen mukaan. Sekä ryöstörikosten törkeysarvostelussa että rangaistuksen määrittämisessä painavin peruste on teossa käytetyn väkivallan tai uhkauksen laatu, voimakkuus ja määrä. Noin 90 prosenttia ryöstörikoksista on tavallisia ryöstöjä ja noin 10 prosenttia törkeitä ryöstöjä. Ryöstörikoksista rangaistuksena on vankeutta. Ryöstöstä tuomitaan yleensä vankeusrangaistuksia, joista pieni osa tuomitaan yhdyskuntapalveluna tai valvontarangaistuksena. Ryöstöstä tuomituista rangaistuksista noin puolet ovat ehdottomia vankeusrangaistuksia ja noin puolet ehdollisia vankeusrangaistuksia. Ehdottoman vankeusrangaistuksen pituus on noin neljästä kuukaudesta kahdeksaan kuukautta. Ehdottoman vankeuden pituus on noin 12–13 kuukautta. Törke-

ästä ryöstöstä seuraa vain vankeutta. Noin 90 prosenttia vankeusrangaistuksista on ehdottomia ja noin 10 prosenttia ehdollisia. Ehdottoman vankeusrangaistuksen pituus on yleensä kahdesta neljään vuotta ja ehdollisen 18 kuukaudesta 24 kuukauteen. Ryöstörikosten rangaistuskäytännössä voidaan nähdä lievää ankaroitumista, mutta vuosittaiset vaihtelut rangaistusten pituuksissa voivat poiketa toisistaan huomattavastikin.

Asiasanat: ryöstö, törkeä ryöstö, rangaistuksen määrääminen, rangaistuksen mittaaminen, rangaistuslajin valinta, vankeus.

Tutkimusmenetelmä: oikeusdogmaattinen

Sisällys

TIIVISTELMÄ	I
LÄHTEET	V
LYHENTEET	XI
1. Johdanto	1
2. Ryöstö.....	3
2.1 Ryöstön perusmuoto.....	5
2.1.1. Omaisuusrikosulottuvuus	5
2.1.2. Henkilöön kohdistuva väkivalta	6
2.1.3. Ryöstöuhkaus	8
2.2. Ryöstöntapainen kiristys	11
2.3. Ryöstöntapainen varkaus.....	12
2.4. Ryöstön muu kuin vakava tekemuoto	14
2.5. Tahallisuus ryöstörikoksissa	17
2.6. Osallisuus ryöstörikoksissa	18
3. Törkeä ryöstö.....	21
3.1. Kvalifiointiperusteet.....	22
3.1.1. Vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila	22
3.1.2. Raaka tai julma tekotapa	23
3.1.3. Tekoväline	25
3.1.4. Ryöstön kohteena oleva henkilö.....	26
3.2. Kokonaistörkeysvaatimuksesta ja kvalifiointiperusteet hovioikeusaineistossa	27
4. Rangaistuksen määrääminen	29
5. Rangaistuksen mittaaminen.....	31
5.1. Suhteellisuus, rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate	32
5.2. Rangaistuksen koventamisperusteet.....	34
5.2.1. Rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus	35
5.2.2. Liigaperuste	36
5.2.3. Rikoksen tekeminen palkkiota vastaan & rasistinen motiivi.....	38
5.2.4. Uusiminen	39
5.3. Rangaistuksen lieventämisperusteet.....	42
5.3.1. Painostus, uhka ja muu sen kaltaisen seikka	43
5.3.2. Myötätunto, houkutus ja asianomistajan myötävaikutus.....	44
5.3.3. Sovinto, rikoksen vaikutusten poistaminen ja rikoksen selvittäminen.....	46
5.4. Rangaistuksen kohtuullistamisperusteet.....	49
5.4.1. Sanktiokumulaatio.....	49
5.4.2. Tekijän korkea ikä, heikko terveydentila ja muut henkilökohtaiset olot.....	50

5.4.3. Rikoksen tekemisestä kulunut huomattavan pitkä aika.....	51
5.5. Lievempi rangaistusasteikko ja rangaistuslaji	52
6. Rangaistuslajin valinta	55
6.1. Rangaistuslajit	56
6.1.1. Vankeus	56
6.1.2. Yhdyskuntapalvelu	59
6.1.3. Valvontarangaistus	61
6.2. Rangaistuslajin valinta hovioikeusaineistossa.....	63
7. Yhteisestä rangaistuksesta.....	65
8. Ryöstörikosten tyyppitapaus ja rangaistuskäytäntö.....	68
8.1. Ryöstörikosten piirteitä	68
8.1.1. Rikoksentekijät ja uhrit sekä tekopaikat ja -ajat.....	68
8.1.2. Ryöstörikosten tekemuodot hovioikeusaineistossa.....	71
8.1.3. Ryöstörikosten tyyppitapaus	73
8.2. Rangaistuskäytäntö ryöstörikoksissa.....	75
8.2.1. Rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia seikkoja hovioikeusaineistossa.....	75
8.2.2. Rangaistukset	77

LÄHTEET

Kirjallisuus:

- Frände, Dan & Wahlberg, Markus*: Omaisuus- ja varallisuusrikokset, Ryöstö. Teoksessa: Keskeiset rikokset: Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus. Porvoo 2014, 3., uudistettu ja laajennettu laitos, s. 520 - 551.
- Hahto, Vilja*: Uhrin myötävaikutus ja rikoksentekijän vastuu. Rikos- ja vahingonkorvaus-oikeudellinen tutkimus tekoa edeltävästä uhrikäyttäytymisestä fyysistä koskemattomuutta loukkaavissa rikoksissa. Helsinki 2004.
- Kuusimäki, Matti*: Voiko vaatimus yhdenvertaisuudesta lain edessä muuttua taakaksi? Teoksessa: Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII. Raimo Lahdelle 12.1.2006 omistettu, toim. Jääskeläinen, Petri – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 268. Vammala 2006, s. 171 - 179.
- Lappi-Seppälä, Tapio*: Rangaistuksen määrittämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 173. Vammala 1987.
- Lappi-Seppälä, Tapio*: Rangaistus kriminaalipolitiikan keinona. Teoksessa: Rikosoikeus: Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka. Neljäs painos, Helsinki 2013, s. 67 - 86. (Lappi-Seppälä 2013a)
- Lappi-Seppälä, Tapio*: RL 31 luku: ryöstö ja kiristys. Teoksessa: Rikosoikeus: Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka. Neljäs painos, Helsinki 2013, s. 851 - 870. (Lappi-Seppälä 2013b)
- Lappi-Seppälä, Tapio & Niemi, Hannu*: Rangaistuskäytäntö rikoslajeittain. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2013. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 266. Helsinki 2014. s. 347-370. Saatavissa: http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimuksia-sarja/VfwyB59Ll/266_Rikollisuustilanne_2013_2014.pdf. Viitattu 9.2.2016.
- Lehti, Martti*: Ryöstörikoskatsaus 2007. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 83. Helsinki 2008.
- Majanen, Martti*: Rikoksen uusiminen ja rikoslainsäädäntö. Teoksessa: Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII. Raimo Lahdelle 12.1.2006 omistettu, toim. Jääskeläinen, Petri – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 268. Vammala 2006, s. 269 - 279.
- Majanen, Martti*: Valvontarangaistus. Teoksessa: Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, A. Juhlajulkaisu N:o 25. Toimittanut Tatu Hyttinen. Porvoo 2012. s. 135 - 146.
- Matikkala, Jussi*: Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Helsinki 2010.

- Matikkala, Jussi:* Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset, Pahoinpitelyrikokset. Teoksessa: Keskeiset rikokset: Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus. Porvoo 2014, 3., uudistettu ja laajennettu laitos, s. 231 - 245.
- Niemi, Hannu & Danielsson, Petri:* Rikollisuustilanne ja seuraamusjärjestelmä 2014 – tiivistelmä. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Sarja: Katsauksia 7/2015. Helsinki 2015. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156257/Katsauksia_7_Niemi_%26_Danielsson_Rikollisuustilanne_ja_seuraamusj%C3%A4rjestelm%C3%A4_2014_Tiivistelm%C3%A4_2015.pdf?sequence=2. Viitattu 8.2.2016.
- Niemi, Hannu & Lehti, Martti:* Ulkomaalaiset, maahanmuuttajat ja rikollisuus. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2014. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimuksen valossa. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Sarja: Katsauksia 4/2015. Helsinki 2015. S. 227–260. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156334/Katsauksia_4_Rikollisuustilanne_2014_2015.pdf?sequence=2. Viitattu 6.2.2016.
- Nuotio, Kimmo:* Mitä törkeämpi rikos, sen ankarampi rangaistus – suhteellisuusperiaatteesta rikosoikeudessa, Oikeus 2005 s. 178 - 184.
- Salmi, Venla & Lehti, Martti & Danielsson, Petri & Aaltonen, Mikko & Kuitunen Laura:* Pahoinpitely- ja ryöstörikokset. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2014. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimuksen valossa. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Sarja: Katsauksia 4/2015. Helsinki 2015. S. 47–78. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156334/Katsauksia_4_Rikollisuustilanne_2014_2015.pdf?sequence=2. Viitattu 6.2.2016. (Salmi ym. 2015a)
- Salmi, Venla & Suonpää, Karoliina & Virtanen, Miialiiila:* Nuorisoriikollisuus. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2014. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimuksen valossa. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Sarja: Katsauksia 4/2015. Helsinki 2015. S. 197–216. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156334/Katsauksia_4_Rikollisuustilanne_2014_2015.pdf?sequence=2. Viitattu 6.2.2016. (Salmi ym. 2015b)
- Salmi, Venla & Danielsson, Petri:* Naiset rikosten tekijöinä ja uhreina. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2014. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimuksen valossa. Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Sarja: Katsauksia 4/2015. Helsinki 2015. S. 217–226. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156334/Katsauksia_4_Rikollisuustilanne_2014_2015.pdf?sequence=2. Viitattu 6.2.2016. (Salmi & Danielsson 2015)
- Suomen virallinen tilasto (SVT):* Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=2342-9151. Viranomaisten Tietoon Tullut Rikollisuus 2014, 1. Katsaus poliisiin, tullin ja rajavartiolaitoksen tietoon tulleeeseen rikollisuuteen. Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/rpk/2014/13/rpk_2014_13_2015-03-31_kat_001_fi.html. Viitattu 5.2.2015.
- Suomen virallinen tilasto (SVT):* Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkojulkaisu]. ISSN=2342-9151. 4. Vuosineljännes 2015, Liitetaulukko 1. Eräiden rikostyyppien kehitys 2011-2015 (ennakkotieto) . Helsinki: Tilastokeskus. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/rpk/2015/04/rpk_2015_04_2016-01-19_tau_001_fi.html. Viitattu 5.2.2015.

Tapani, Jussi: Rangaistuksen määrääminen. Teoksessa: Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano: Jussi Tapani ja Matti Tolvanen. Toinen uudistettu painos. Juridica-kirjasarjan 12. teos. Helsinki 2011. S. 1-199.

Tilastokeskus: Tilastokeskuksen PX-Web-tietokannat. Rangaistukset rikoksittain, 2009–2014 (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena). Alueena: alueet yhteensä; rikoksina: RL 31:1§1 Ryöstö ja RL 31:2§1 Törkeä ryöstö; tunnuslukuina: rangaistusten (tapausten) lukumäärä, keskimääräinen rangaistus ja rangaistuksen mediaani; vuotena: 2014. Tietokanta saatavissa: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_oik_syyttr/010_syyttr_tau_109_fi.px/?rxid=97b7302d-6cbf-418c-87d0-a22a4344b2c1. Viitattu 9.2.2016.

Utriainen, Terttu: Ovatko väkivaltarikosten tuomiot kohdallaan? Teoksessa: Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII. Raimo Lahdelle 12.1.2006 omistettu, toim. Jääskeläinen, Petri – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja N:o 268. Vammala 2006, s. 483 - 493.

Virallislähteet:

HE 263/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslain järjestäytyneitä rikollisryhmiä koskevien säännösten yhtenäistämiseksi. Helsinki 2014.

HE 317/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen lisäpöytäkirjan, joka koskee tietojärjestelmien välityksellä tehtyjen luonteeltaan rasististen ja muukalaisvihamielisten tekojen kriminalisointia, hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi rikoslain ja tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta annetun lain 15 §:n muuttamisesta. Helsinki 2010.

HE 17/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle valvontarangaistusta ja sähköistä valvontaa avolaitoksissa koskevaksi lainsäädännöksi. Helsinki 2010.

HE 233/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittämisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 2009.

HE 93/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta. Naantali 2005.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 177/2000 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle ehdollista vankeutta koskeviksi rikoslain säännöksiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 2000.

HE 144/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yhdyskuntapalvelusta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 1996.

HE 109/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi nuorisorangaistuksen kokeilemisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 1996.

HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi. Helsinki 1993.

HE 62/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi yhdyskuntapalvelun kokeilemisestä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 1990.

HE 40/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Helsinki 1990.

HE 66/1988 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi. Helsinki 1988.

HE 108/1975 II vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle ehdollista rangaistusta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Helsinki 1975.

HE 68/1966 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Helsinki 1966.

LaVM 13/2005 vp. Lakivaliokunnan mietintö 13/2005 vp. Hallituksen esitys laiksi rikosasioiden sovittelusta. Helsinki 2005.

LaVM 28/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö 28/2002vp. Hallituksen esitys rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 44/2002 vp). Helsinki 2003.

LaVM 15/1996 vp. Lakivaliokunnan mietintö 15/1996 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdyskuntapalvelusta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki 1996.

LaVM 22/1994 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 22 hallituksen esityksestä rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi. Helsinki 1994.

LaVM 7/1975 II vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 7 hallituksen esityksen johdosta ehdollista rangaistusta koskevan lain uudistamiseksi.

LaVM 11/1969 vp. Lakivaliokunnan mietintö n:o 11 hallituksen esityksen johdosta henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta. Helsinki 1969.

Oikeuskäytäntö:

Korkein oikeus:

KKO 2014:87

KKO 2013:90

KKO 2011:66

KKO 2009:5

KKO 2008:85

KKO 2008:38

KKO 2006:82

KKO 2006:44

KKO 2005:134

KKO 2005:63
KKO 2005:56
KKO 2005:5
KKO 2003:100
KKO 2003:53
KKO 2001:24
KKO 2000: 66
KKO 1999:87
KKO 1998:142
KKO 1998:76
KKO 1998:1
KKO 1996:94
KKO 1996:65
KKO 1995:156
KKO 1994:73
KKO 1994:62
KKO 1994:22
KKO 1994:10
KKO 1993:12
KKO 1992:189
KKO 1992:169
KKO 1985 II 4
KKO 1983 II 37
KKO 1980 II 81
KKO 1979 II 70
KKO 1978 II 104
KKO 1978 II 10
KKO 1975 II 79
KKO 1975 II 44
KKO 1975 II 40
KKO 1971 II 60
KKO 1955 II 49
KKO 1953 II 130

KKO 1953 II 89

KKO 1953 II 52

KKO 1947 II 297

KKO 1939 II 121

KKO 1933 II 51

KKO 1932 II 7

Itä-Suomen hovioikeus:

15/131213, R 14/1467

15/128976, R 14/1279

15/127915, R 14/1303

15/125574, R 14/1413

15/123151, R 14/1478

15/120645, R 15/120

15/120583, R 14/1411

15/119939, R 15/332

15/115260, R 14/823

15/110190, R 15/212

15/110183, R 14/693

15/109963, R 14/531

15/108691, R 14/1391

15/103526, R 14/15

15/102743, R 14/1332

15/102497, R 14/660

LYHENTEET

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
HE	Hallituksen esitys Eduskunnalle
I-SHO	Itä-Suomen hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
KO	Käräjäoikeus
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
PKL	Pakkokeinolaki 22.7.2011/806
PL	Suomen perustuslaki 11.6.1999/731
RL	Rikoslaki 19.12.1889/39
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689
sk	Syytekohta
YKSTPL	Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 10.4.2015/400

1. Johdanto

Ryöstörikoksia tehdään selvästi vähemmän kuin varkaus- tai pahoinpitelyrikoksia. Vuonna 2015 ryöstörikoksia tehtiin 1 558, joista törkeitä ryöstöjä oli 269, ja pahoinpitelyrikoksia 33 803, joista törkeitä oli 1 585.¹ Vuonna 2014 poliisin tietoon tuli 1 689 ryöstörikosta. Tilastoitujen rikosten määrä lisääntyi 11 % vuoteen 2013 nähden. Ryöstöistä 12,8 % oli törkeitä. Poliisin tietoon tulleiden ryöstörikosten määrä on vuosina 2005–2014 vaihdellut 1 508–1 814 välillä. Ryöstöjen määrä on vaihdellut 1 328–1 621 välillä ja törkeiden ryöstöjen 158–218 välillä. Törkeitä ryöstöjä on vuosittain noin 200. Prosentuaalinen muutos vuosina 2005–2014 edellisvuoteen nähden on vaihdellut 0-11 %:n välillä kumpaankin suuntaan. Ryöstörikosten selvitysprosentti on pysynyt vakaana viimeiset kymmenen vuotta. Vuosina 1986–2014 se on ollut noin 50 %, vaihteluvälin ollessa 42–55 %. Törkeistä ryöstöistä selvitetään vuosittain noin puolet, ryöstöistä noin kolmannes.²

Kokonaisrikollisuus on ryöstörikollisuudessa suurempaa kuin poliisin tietoon tuleva rikollisuus. Viranomaisilastojen ulkopuolelle jää sitä suurempi osa teoista, mitä lievempää väkivalta on. Uhritutkimuksissa ryöstörikosten ilmoitusaste on vaihdellut 30–40 %:n välillä. Koska tutkimuksissa ei tavoiteta väkivallan ongelmaryhmää, ilmi tulevien tekojen todelliset osuudet ovat luultavasti pienemmät.³ Ilmoitusaste näyttää kasvavan ilmi tulleiden ryöstörikosten määrän vähentyessä ja vähentyvän ilmi tulleiden rikosten määrän kasvaessa.⁴

Tutkielman aiheena on rangaistuksen määrääminen, eli rangaistuksen mittaaminen ja rangaistuslajin valinta, koska tuomioistuimien toiminta, rikokset ja rangaistukset kiinnostavat minua ja tässä ne yhdistyvät. Aihe liittyy läheisesti myös rikoksen tunnusmerkistoteorioihin. Rangaistuksen määräämistä ovat tutkineet mm. Tapio Lappi-Seppälä ja Tapio Nousiainen. Erona omassa tutkielmassani ja edellä mainituissa tutkimuksissa on kuitenkin se, että tarkastelen aihetta vain yhden rikostyyppin eli ryöstörikosten kannalta, kun taas edellä mainitut tutkimukset ovat yleistutkimuksia rangaistuksen määräämisestä.

Tutkimuskysymyksenäni on selvittää, millainen on ryöstön ja törkeän ryöstön tyyppitapaus ja mitä perusteita käytetään rangaistuksen määräämisessä ryöstörikoksista sekä mikä

¹ 4. Vuosineljännes 2015, Liitetaulukko 1. Eräiden rikostyyppien kehitys 2011–2015 (ennakkotieto), viitattu 5.2.2015.

² Viranomaisten Tietoon Tullut Rikollisuus 2014, 1. Katsaus poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen tietoon tulleet rikollisuuteen. Viitattu 5.2.2016. ja Salmi ym. 2015a, s. 53 - 54, taulukko 4 ja s. 77.

³ Salmi ym. 2015a, s. 48.

⁴ Lehti 2008, s. 8.

on ryöstörikoksista seuraava rangaistus, minkä lajinen ja kuinka pitkä. Haluan selvittää mitkä periaatteet ohjaavat mittaamisratkaisun tekoa yleensä ja onko löydettävissä periaatteita, jotka ohjaavat rangaistuksen määräämistä juuri ryöstörikoksissa. Mitkä perusteet vaikuttavat rangaistuksen määräämiseen: mittaamiseen ja lajivalintaan, mikä on niiden suhde toisiinsa ja mihin suuntaan ne vievät rangaistusta: ankarampaan vai lievempään. Mitkä seikat ovat painavampia ja missä vaiheessa ratkaisutoimintaa ne vaikuttavat: lajivalinnassa vai konkreettisen rangaistuksen suuruuden vahvistamisessa.

Tutkielmasta olen rajannut pois ryöstön yrityksen, törkeän ryöstön valmistelun, yllytyksen, menettämis- ja erityisseuraamukset, tuomitsematta jättämisen, rangaistusasteikon lieventämisen tunnustuksen perusteella (RL 6:8a), ehdollisen vankeuden ja jäännösrangaistuksen määräämisen täytäntöönpantavaksi sekä tuomitusta rangaistuksesta tehtävät vähennykset. Myöskään rangaistuslajeja en käsittele yleisesti. Tutkimusmenetelmä on oikeusdogmaattinen eli lainopillinen, koska se on yleinen lähestymistapa oikeustieteissä. Olen pyrkinyt selvittämään voimassa olevaa oikeutta tulkitsemalla oikeuslähteistä saatavissa olevaa tietoa sekä tulkitsemaan ja systematisoimaan seikkoja, joita käytetään määrittäessä rangaistuksia ryöstörikoksista.

Aineistona olen käyttänyt Korkeimman oikeuden ja Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisuja, koska tutkielman aiheeseen liittyy vahvasti oikeuskäytäntö. Aineisto sopii lähestymistapaan, koska tuomiot ja niiden perustelut ovat tapa saada selville konkreettisia rangaistuksen mittaamiseen ja lajinvalintaan vaikuttavia tekijöitä. Olen käyttänyt oikeustapauksia kuvaamaan vallitsevaa tulkintakäytäntöä. Hovioikeuden tapausten vähäisen määrän takia ei kuitenkaan voida tehdä pitkälle meneviä päätelmiä oikeuskäytännön yhtenäisyydestä. Käytän ratkaisuja lisäksi esimerkinomaisesti kuvaamaan ja konkretisoimaan teoriaa.

Hovioikeusaineiston avulla olen tutkinut, mitä perusteita käytetään nimenomaan ryöstörikosten rangaistuksia mitattaessa ja tehtäessä valintoja rangaistuslajien välillä. Olen analysoinut hovioikeusaineistoa poimimalla tuomioiden perusteluista seikkoja, jotka ovat vaikuttaneet rangaistuksen mittaamiseen, lajinvalintaan ja teon tunnusmerkistön mukaisuuden arvioitiin. Analyysimenetelmäni perustuu oikeusdogmatiikkaan ja näkökulmani on kansallinen. Tutkimustuloksia olen tulkinnut ulkopuolisen tarkkailijan näkökulmasta.

Ratkaisuissa voi olla paljon eri suuntaan vaikuttavia harkintaperusteita, jolloin on vaikea erottaa yhden seikan merkitys rangaistuksen määrään. Lisäksi usein ratkaisu sisältää yhteisen rangaistuksen useammasta rikoksesta, jolloin yksittäisen rikoksen rangaistus ei ole

nähtävissä. Rangaistuksia vertailtaessa on riskinä myös, ettei rangaistuskäytäntö ole yhtenäinen ja rangaistuksia on tästä syystä vaikea verrata yleiseen rangaistustasoon. Olen keskittynyt siihen, mitä perusteluihin on kirjoitettu, sekä siihen, mihin ratkaisussa näytetään kiinnittävän huomiota, vaikkei sitä suoraan ilmaistakaan. Jokin olosuhde voi nimittäin vaikuttaa rangaistuksen määrään, vaikkei sitä ole mainittu perusteluissa, jolloin on mahdotonta tietää, onko seikka vaikuttanut ja miten rangaistuksen määrään.⁵

Itä-Suomen hovioikeuden tuomioita oli 16:sta, joista yhdeksän tuli ryöstönimikkeeseen perusteella ja seitsemän törkeän ryöstön nimikkeellä. Joissain tuomioissa oli useita ryöstörikoksia koskevia syytekohtia. Tuomiossa 15/109963 (ryöstö) niitä oli neljä, joista käräjäoikeus hylkäsi syytteen avunannosta ryöstöön sk:ssa 64. Tätä syytekohtaa ei ole laskettu mukaan yhteenvetoja tehtäessä. Tuomiossa 15/120645 (törkeä ryöstö) ryöstörikoksia koskevia syytekohtia oli kaksi, joista kumpikin tuomittiin ryöstöinä. Tuomiossa 15/110183 (törkeä ryöstö) törkeää ryöstöä koskevia syytekohtia oli kaksi, joista kumpikin tuomittiin ryöstöinä. Tuomiossa 15/120583 (törkeä ryöstö) ryöstörikoksia koskevia syytekohtia oli kolme, joista kaksi tuomittiin törkeänä ja yksi tavallisena. Ryöstönimikkeellä tulleissa tuomioissa syytekohtia oli 11, samoin törkeän ryöstön nimikkeellä tulleissa. Ryöstörikoksia koskevia syytekohtia oli aineistossa siten yhteensä 22 kappaletta, joista tavallisina ryöstöinä tuomittiin 15:sta ja törkeinä ryöstöinä kuusi, HO hylkäsi yhden syytteen ryöstöstä, koska tekijöistä ei ollut näyttöä (15/128976). Aineiston ryöstörikoksista noin $\frac{3}{4}$ oli tavallisia ja $\frac{1}{4}$ törkeitä. Aineisto on kerätty siten, että hovioikeuden tuomion antamispäivä on ollut 1.1.2015–8.9.2015 välisenä aikana.

2. Ryöstö

Ryöstö on virallisen syytteen alainen rikos. Sen tunnusmerkistö käsittää 1) toiseen kohdistuvan välittömän väkivallan tai sillä uhkaamisen ja 2) toisen irtaimen esineen anastamisen tai luvattoman käyttöönoton taikka pakottamisen luopumaan taloudellisesta edusta. Ryöstön rangaistussäännöksellä suojataan vapautta ja varallisuutta eli kahta oikeushyvä⁶. Tämän vuoksi ryöstöä kutsutaan yhdistetyksi rikokseksi. Sen tunnusmerkistöön sisältyy siis kahdenlaisia elementtejä: kuvaus vapauteen ja terveyteen kohdistuvasta uhkasta sekä omaisuuteen, varallisuuteen ja taloudellisiin etuihin liittyvää uhkaa kuvaava

⁵ Hahto 2004, s. 402.

⁶ Oikeushyvällä tarkoitetaan oikeusjärjestelmän suojelemaa etua tai arvoa.

elementti.⁷ Lappi-Seppälä on kuvannut yhdistetyn rikoksen niin, että se sisältää elementtejä eri rikoksista, ryöstössä väkivalta- ja omaisuusrikoksista.⁸ Ihmisen koskemattomuus on jo perinteisesti arvo, joka on asetettu rikosoikeudessa oikeushyvähierarkian huipulle.⁹

Ryöstöä on jo perinteisesti pidetty hyvin vakavana rikoksena verrattuna muihin omaisuusrikoksiin, sillä se aiheuttaa turvattomuuden tunnetta väestössä enemmän kuin varkausrikokset, koska ryöstössä on mukana henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvan uhan elementti, jota varkausrikoksissa ei ole. Lisäksi ryöstöä voidaan pitää vakavampana verrattuna myös vähäisiin pahoinpitelyihin, jotka usein ovat jotenkin ennalta arvattavissa, esim. riitojen yhteydessä. Ryöstöt taas tulevat lähes poikkeuksetta yllätyksenä uhrille.¹⁰

Poliisin tietoon tulee noin 2 000 ryöstörikosta vuodessa. Taso on samaa luokkaa muiden pohjoismaiden kanssa suhteutettuna väkilukuun. Ryöstön tekotapoja on monia ja ne vaihtelevat törkeysasteeltaan paljon: lievimmillään vähäarvoisen omaisuuden väkivaltaisesta anastamisesta törkeisiin hyvin suunniteltuihin aseellisiin rahalaitosryöstöihin.¹¹

Ryöstörikoksia säännellään rikoslain (19.12.1889/39) 31 luvussa (24.8.1990/769).

1 § (24.8.1990/769) Ryöstö

Joka

1) käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla välittömästi käyttää sellaista väkivaltaa toisen hallusta anastaa tai ottaa luvattomasti käyttöön toisen irtainta omaisuutta taikka

2) sellaista väkivaltaa tai uhkausta käyttämällä pakottaa toisen luopumaan taloudellisesta edusta, johon rikoksentekijällä tai sillä, jonka puolesta hän toimii, ei ole laillista oikeutta, on tuomittava ryöstöstä vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Ryöstöstä tai sen yrityksestä tuomitaan myös se, joka 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettua anastamisesta tai käyttöön ottamisesta verekseltään tavattuna käyttämällä siinä tarkoitettua väkivaltaa tai uhkausta täyttää tai yrittää täyttää rikoksen taikka pitää tai yrittää pitää siten ottamansa omaisuuden.

Ellei tässä pykälässä tarkoitettu teko, huomioon ottaen väkivallan tai uhkauksen vähäisyys tai muut tekoon liittyvät seikat, ole kokonaisuutena arvostellen vakava, ei rikoksentekijää tuomita ryöstöstä, vaan niistä muista rikoksista, jotka teko käsittää.

⁷ Frände & Wahlberg 2014, s. 520 ja 526.

⁸ Lappi-Seppälä 2013b, s. 851.

⁹ Utriainen 2006, s. 483.

¹⁰ Frände & Wahlberg 2014, s. 520 - 521.

¹¹ Lappi-Seppälä 2013b, s. 852 - 853.

Perusmuotoisessa ryöstössä henkilö ottaa toiselta tämän omaisuutta väkivaltaa käyttäen tai väkivallalla uhkaamalla (RL 31:1.1:n 1-kohta). Tämä ryöstön perustilanne ei ole ryöstön ainut tekomuoto, vaan tunnusmerkistö kattaa kolme tekomuotoa. Tekemuotoihin lue-
taan myös ryöstöntapainen kiristys ja -varkaus, joita vanhempi oikeuskirjallisuus käytti tekotyyppien nimikkeinä. Nämä ovat ryöstön sekä kiristyksen ja varkauden välimuotoja, mutta rangaistaan ryöstöinä.¹² Tästä on havaittavissa, että väkivaltaa on painotettu tärkeämpänä elementtinä kuin omaisuutta. Muutenhan ryöstöntapaisen kiristyksen ja -varkauden tunnusmerkistöt olisi sijoitettu varkaus- ja kiristysrikosten yhteyteen. Tämä vahvistaa sitä ajatusta, että määrättäessä rangaistusta ryöstöistä on huomiota kiinnitettävä eniten käytetyn väkivallan laatuun ja määrään tai uhkauksen laatuun ja vakavuuteen. Fränden ja Wahlbergin mukaan on makuasia, pidetäänkö ryöstöntapaista kiristystä ja -varkautta it-
senäisinä rikostyyppinä vai ryöstön perusrikoksen tekemuotoina.¹³

2.1 Ryöstön perusmuoto

2.1.1. Omaisuusrikosulottuvuus

Omaisuusrikoksena ryöstön tunnusmerkistön voivat toteuttaa RL 28:1–3:ssä tarkoitetut varkausrikokset¹⁴, 7–9 §:ssä tarkoitetut luvattoman käytön tekemuodot^{15 16} ja 9 a–9 c §:ssä tarkoitetut moottorikulkuneuvon käyttövarkaudet¹⁷. Selvää on, että omaisuusrikos tulee toteuttaa käyttäen henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla välittömästi käyttää sellaista väkivaltaa. Luvattomien käyttöjen ja moottorikulkuneuvojen käyttövarkauksien¹⁸ ollessa kyseessä edellytetään lisäksi sen tapahtumista toisen hallusta.¹⁹

Ryöstöllä tavoitellun edun tulee aina olla oikeudetonta. Jotta tunnusmerkistö täyttyisi, ei tekijällä saa olla omaisuuteen laillista oikeutta. Jos laillinen oikeus on, tulevat sovelletta-

¹² Lappi-Seppälä 2013b, s. 851 - 852 ja 858 - 859.

¹³ Frände ja Wahlberg 2014 s. 533, alaviite 96.

¹⁴ Varkaus, törkeä varkaus ja näpistys.

¹⁵ Luvaton käyttö, törkeä luvaton käyttö ja lievä luvaton käyttö.

¹⁶ HE 66/1988 vp, s. 96.

¹⁷ Tavallinen, törkeä ja lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus.

¹⁸ Frände & Wahlberg 2014, s. 527 ja Lappi-Seppälä 2013b, s. 854 - 855.

¹⁹ HE 66/1988 vp, s. 96.

vaksi muut tekoon soveltuvat säännökset, kuten omankädenoikeus, pakottaminen, pahoinpitely, laiton uhkaus tai näiden yhdistelmät.²⁰ Irtaimen esineen anastuksen tai luvattoman käyttöönoton tulee tapahtua siis ”ilman laillista oikeutta”. Ilmaus oli aiemmassa ryöstösäännöksessä, mutta voimassaolevassa tunnusmerkistössä sitä ei nimenomaisesti mainita, koska sen katsotaan sisältyvän anastamisen ja luvattoman käytön käsitteisiin.²¹

Yhteinen omaisuus, sähkö tai lämpö eivät voi olla ryöstön kohteena. Muuten kohteena voi olla mikä tahansa irtain omaisuus, jolla ei tarvitse olla edes vaihtoarvoa. Tavallisesti kohteena on kuitenkin taloudellista arvoa omaava irtain esine, kuten kello, mopo tai muu fyysinen esine. Ryöstö voi kohdistua myös rahavaroihin, velkakirjoihin ja muihin saamis-oikeutta todistaviin asiakirjoihin.²² Hovioikeusaineiston perusteella yleisimpiä ryöstörikosten kohteita olivat raha ja kodinelektroniikka, mm. kännykät, tietokoneet ja televisiot. Muita useasti esiintyviä kohteita olivat lääkkeet ja pankkikortit tunnuslukuineen.²³

2.1.2. Henkilöön kohdistuva väkivalta

Ryöstösäännöksen soveltaminen edellyttää, että rikoksentekijä käyttää omaisuusrikoksen toteuttamiseen henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaa välittömästi käyttää sellaista väkivaltaa. Laki tai esityöt eivät määrittele, mitä henkilöön kohdistuva väkivalta tarkoittaa. Pahoinpitelyn (RL 21:5) yksi tekotapa on ruumiillisen väkivallan tekeminen toiselle, joka tarkoittaa fyysistä voimankäyttöä, jolla loukataan toisen ruumiillista koskemattomuutta. Henkilöön kohdistuva väkivalta sisältää ainakin ruumiillisen väkivallan, mutta on sitä laajempi käsite.²⁴ Matikkalan mukaan henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa on näin ollen ainakin lyöminen, läpsiminen, potkiminen, kuristaminen, pureminen, töniminen ja retuuttaminen.²⁵ Vaikka ryöstön tunnusmerkistö sisältää ajatuksen vastarinnan murtamisesta, voi ryöstöön syyllistyä käyttämällä väkivaltaa niinkin, että estetään uhria ryhty-

²⁰ Frände & Wahlberg 2014, s. 527 - 528 ja Lappi-Seppälä 2013b, s. 854 - 855.

²¹ HE 66/1988 vp, s. 96.

²² Frände & Wahlberg 2014, s. 527 ja HE 66/1988 vp, s. 96 ja Lappi-Seppälä 2013b, s. 854 - 855.

²³ 15/109963, 15/102497, 15/131213, 15/115260, 15/110190, 15/128976, 15/127915, 15/102743, 15/103526, 15/110183, 15/123151, 15/125574, 15/120583, 15/119939 ja 15/120645 sk 88.

²⁴ Frände & Wahlberg 2014, s. 528 ja Lappi-Seppälä 2013b, s. 855 ja 857.

²⁵ Matikkala 2014, s. 231.

mästä vastarintaan, kuten lyömällä uhri tajuttomaksi ennen kuin tämä ehtii puolustautua.²⁶ Vastarinnan murtamiseksi tarvittava väkivalta voi merkitä hyvin vähäistäkin ruumiinvoimien käyttöä, esim. kun aikuinen ottaa laukun vanhukselta²⁷ tai kun tekijä käyttää apuvälinettä, kuten koiraa tai asetta, jolloin hän itse ei joudu fyysisesti ponnistelemaan.²⁸

Lain sanamuoto ei kuitenkaan estä sitä, että kyseeseen voisi tulla muunkinlainen henkilöön kohdistuva väkivalta kuin fyysinen väkivalta. Fränden ja Wahlbergin mukaan voitaisiin ajatella, että käsitteeseen sisältyisi esim. toisen tainnuttaminen narkoottisin ainein. Uudemmassa oikeuskäytännössä ryöstön tunnusmerkistön täyttävänä väkivaltana on kuitenkin pidetty nimenomaan konkreettista ja suoraa väkivaltaa. Tapauksessa KKO 1994:10 ei ryöstön tunnusmerkistön väkivaltaelementtiä täyttänyt se, että tekijä anastustarkoituksessa saattoi uhrin tiedottomaan tilaan sekoittamalla lääkkeitä tämän juomaan.²⁹

Laki ei myöskään määrittele vaadittavan väkivallan astetta tai voimakkuutta. Kuitenkaan RL 31:1.4:n mukaan vähäinen väkivalta ei riitä täyttämään ryöstön tunnusmerkistöä, vaan lievemmat väkivallan muodot rangaistaan erikseen. On tulkinnanvaraista kuinka paljon väkivaltaa ryöstöön voi tai pitää sisältyä. Jos väkivaltaa käytetään enemmän kuin ryöstön toteuttamiseksi tarvitaan tai sitä käytetään muussa kuin ryöstötarkoituksessa, tulevat tilanteet arvioitaviksi usein erikseen pahoinpitelyinä. On kuitenkin huomattava, että ryöstön törkeysarvostelussa on otettu huomioon myös väkivallan vakavuus.³⁰ Oikeuskäytännössä³¹ on pitkään katsottu, että ryöstön toteuttamiseksi tehty lievä tai tavallinen pahoinpitely arvostellaan ryöstöön kuuluvana väkivaltana, josta ei rangaista erikseen.³² Vuoden 1991 uudistuksen esitöissä todetaan, ettei käytäntöä haluta muuttaa. Siten lähtökohtana on, että lievä tai tavallinen pahoinpitely sisältyy ryöstöön, kun se on tehty ryöstön suorittamiseksi. Jos ryöstössä käytetty väkivalta täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön, on perusteltua syyksilukea törkeä ryöstö, sillä törkeä pahoinpitely sisältyy siihen.³³

Väkivallan tai sillä uhkaamisen tulee kohdistua henkilöön. Käytännössä henkilö on yleisimmin omaisuuden omistaja tai haltija taikka henkilö, jolla on määräämisoikeus rikoksen kohteena olevasta taloudellisesta edusta. Tällöin rikoksentekijä pyrkii murtamaan juuri tämän henkilön vastarinnan väkivallalla tai uhkauksella. Esitöiden mukaan ryöstö

²⁶ Lappi-Seppälä 2013b, s. 855 ja 857.

²⁷ Ks. KKO 2009:5, jota käsitelty luvussa 2.4.

²⁸ Frände & Wahlberg 2014, s. 531.

²⁹ Frände & Wahlberg 2014, s. 528 ja 531 & Lappi-Seppälä 2013b, s. 855 ja 857.

³⁰ Lappi-Seppälä 2013b, s. 856 - 857.

³¹ Esim. ratkaisut KKO 1947 II 297, jossa lievä pahoinpitely sisältyi ryöstöön ja KKO 1953 II 89, jossa pahoinpitely sisältyi ryöstöntapaiseen varkauteen.

³² Frände & Wahlberg 2014, s. 544 ja alaviite 108.

³³ HE 66/1988 vp, s. 98 - 99.

voidaan toteuttaa myös kohdistamalla väkivalta tai sen uhka kolmanteen henkilöön, jos näin pyritään murtamaan omaisuuden omistajan, haltijan tai määrääjän vastarinta.³⁴

Väkivallan käyttö ja omaisuusrikos ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa. Tämä tarkoittaa, että henkilöön kohdistuvan väkivallan käytön on tapahduttava tarkoituksessa anastaa tai ottaa käyttöön toisen hallusta toisen omaisuutta. Anastuksen ja väkivallan käytön ei kuitenkaan tarvitse olla ajallisessa- tai paikallisessa yhteydessä toisiinsa. Tavallisesti näin kuitenkin on. Riittävää on asiallinen yhteys, eli väkivalta on mahdollistanut tai edesauttanut taikka sitä on käytetty keinona omaisuusrikoksen toteuttamiseksi.³⁵ Tapauksessa KKO 1979 II 70 tekijät olivat anastustarkoituksessa kuljettaneet uhrin pois autolla asunnostaan ja pahoinpidelleet häntä, minkä jälkeen tekijät palasivat ilman uhria uhrin asunnolle ja anastivat sieltä uhrin omaisuutta. Ryöstön tunnusmerkistö täyttyi, vaikka väkivallanteko ja anastus tapahtuivat eri paikoissa ja niiden välillä oli myös ajallista viivettä.

2.1.3. Ryöstöuhkaus

Väkivallan todellisen käytön lisäksi ryöstön voi toteuttaa myös ryöstöuhkauksella, joka on erityinen uhkaus: uhkaus käyttää välittömästi henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa. Yleiskielessä uhkaus tarkoittaa negatiivisen asiantilan tuottamista, kuten aikomusta tehdä jollekin jotain pahaa tai vahingollista. Uhatun on täytynyt tulla tietoiseksi uhkauksesta. Uhata voidaan mielikuvituksellisillakin asioilla, mutta rikosoikeudessa edellytetään, että uhkaaja periaatteessa kykenee toteuttamaan uhkauksen. Uhkaukseen kuuluu näin objektiivinen elementti, jota Frände ja Wahlberg kutsuvat mahdollisuussuhteeksi. Tämä tarkoittaa, että uhatun negatiivisen seikan, on oltava toteuttamiskelpoinen vallitsevissa olosuhteissa. Näin ollen ryöstöuhkaukseen ei voi sisältyä yliluonnollisia kausaaliyhteyksiä.³⁶

Yleensä uhkaus ilmaistaan suullisesti tai kirjallisesti. Se voidaan ilmaista myös välittömällä käyttäytymisellä: ilmeillä, eleillä tai painokkain asennon vaihdoksilla. Rikoksentekijä voi myös uhata jättää jonkin negatiivisen asiantilan muodostumisen estämättä. Passiivisuutta ei ilmeisesti voida pitää uhkauksena. Tekijän on ”asetettava näköpiiriin”, että henkilöön, joka voi olla myös muu kuin irtaimen esineen tai taloudellisen edun menettäjä, kohdistetaan väkivaltaa. Ratkaiseva merkitys siis myös ryöstöuhkauksessa on ”henkilöön

³⁴ HE 66/1988 vp, s. 97.

³⁵ Lappi-Seppälä 2013b, s. 856 - 857 ja Frände & Wahlberg 2014, s. 532.

³⁶ Frände & Wahlberg 2014, s. 528 - 529.

kohdistuvan väkivallan” käsitteellä. Yleensä tällaisen väkivallan käytön näköpiiriin asettaminen tarkoittaa uhkausta hyökätä toisen ruumiillista koskemattomuutta vastaan.³⁷

Yleensä uhkaajan tulee tarkoittaa uhkauksella totta. Mahdollisuussuhde puuttuu, jos uhattu tietää oikean asiantilan eikä uhkaajalla ole toteuttamistahtoa. Jos henkilö uhkaa ampua pankkivirkailijoita, hän ei tarkoita totta, jos ase on leikkiase. Tällöin puuttuu mahdollisuussuhde, koska aseella ei voi ampua. Käsillä on kuitenkin uhkaus, jos virkailijat eivät tiedä aseeseen olevan lelu, koska yleensä käytetään oikeaa asetta. Kyseessä on ryöstöuhkaus myös, kun uhri tietää aseeseen olevan lelu, jos voidaan olettaa tekijän ryhtyvän pahoinpitelemään uhria, mikäli uhkaus ei johda tekijän toivomaan tulokseen. Vaikka yleisesti edellytetään mahdollisuussuhdetta, ei se vielä riitä ryöstöuhkauksen käsillä oloon. Vaaditaan myös tiettyä todennäköisyyttä, että uhattu asiantila voi toteutua, koska tekijä ei aina voi täysin kontrolloida uhkauksen täytäntöönpanoa. Ryöstöuhkaus on käsillä, kun sen toteuttamisen todennäköisyys on niin korkea, että se tavataan ottaa vakavasti.³⁸

Ryöstöuhkauksen täyttymistä arvioitaessa on kysyttävä, miten tyypillinen uhri reagoisi vastaavassa tilanteessa. Kyse on siis tyyppi- tai objektiivisuusarvioinnista. Tämän lisäksi on huomioitava myös nimenomaisen uhrin subjektiivinen käsitys uhkauksesta. Lain esitöissä lausutaan, että uhkauksen on täytynyt olla todellinen tai sellainen, että uhrilla on ollut syytä olettaa voivansa joutua välittömän väkivallan kohteeksi, eli perusteltu syy uhkauksen vakavasti ottamiseen. Yliherkän ihmisen pelko hyökkäyksestä ei ole riittävää. Aikaisempi laki edellytti väkivallan uhalta pakottavaa hengen- tai terveydenvaaraa.³⁹

Väkivallan uhan on oltava välitön, eli uhkaus on tarkoitettu toteutettavaksi heti tai ainakin ”kohtapäätä”. Tämä erottaa ryöstön kiristyksestä. Välittömyys tarkoittaa, että aikaväli uhkauksen ilmaisemisesta sen toteuttamiseen on lyhyt. Esitöissä välittömyys ilmaistaan niin, että uhkauksen toteuttaminen on tarkoitettu toteutettavaksi heti.⁴⁰ Vaikka tapahtumainkulku voi kestää ajallisesti pitkään, tulee uhkauksen olla sellainen, että väkivalta toteutetaan suoraan ja välittömästi, jos tekijän vaatimuksia ei noudateta. Uhkaus on välitön, esim. kun tekijä tulee apteekkiin aseensa kanssa ja uhkaa ampua ihmiset hengiltä, jos hänen käskyään ei noudateta. Tekijältä voi mennä kauankin saaliinsa keräämiseen, mutta silti

³⁷ Frände & Wahlberg 2014, s. 530 - 531.

³⁸ Frände & Wahlberg 2014, s. 530.

³⁹ Lappi-Seppälä 2013b, s. 856, Frände & Wahlberg 2014, s. 529 ja HE 66/1988 vp, s. 97.

⁴⁰ HE 66/1988 vp, s. 97 ja Frände & Wahlberg 2014, s. 531 - 532.

käsillä on uhkaus käyttää välittömästi henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa. Esimerkkinä tapauksesta, jossa uhkaus ei ole välitön on tilanne, jossa tekijä uhkaa tilaisuuden tullen ajaa uhrin lapsen yli autolla, jos uhri ei anna tekijälle käyttöön pihalla olevaa pyörää.⁴¹

Yleensä uhkaaja toteuttaa itse uhkauksensa. Uhkaus on kuitenkin käsillä myös, kun kolmannen henkilön on toteutettava uhkaus, jos tämä toimeenpanija on sellainen, johon uhkaaja kykenee vaikuttamaan. Yleensä uhkaus annetaan tiedoksi sille ketä uhataan. Uhkaus voidaan kuitenkin toteuttaa myös niin, että uhkauksessa tarkoitettu paha tai negatiivinen asia kohdistetaan toiseen henkilöön, kuin siihen kenelle uhkaus annetaan tiedoksi.⁴²

Uhrin on ymmärrettävä, että tilanteessa ovat läsnä molemmat elementit: jos uhri asettuu vastarintaan, väkivallanteko ja omaisuusrikos seuraavat toisiaan nopeasti. Jotta kyseessä olisi uhkauksella toteutettu ryöstö, on uhrin luovuttava vastarinnasta. Jos uhri ei uhkauksesta huolimatta taivu tekijän tahtoon ja tekijä joutuu murtamaan vastarinnan ruumiinvoimalla, ei kyse ole enää uhkauksella toteutetusta ryöstöstä vaan se on toteutettu käyttämällä väkivaltaa. Yhteenvetona, ryöstöuhkaus edellyttää vakavuutta ja välittömyyttä. Vakavuus tarkoittaa, että uhkauksen on kohdistuttava uhrin ruumiilliseen koskemattomuuteen. Välittömyys tarkoittaa uhkaamista teon välittömällä täytäntöönpanolla, mikäli uhri ei noudata uhkausta. Nämä määritykset koskevat myös ryöstöntapaista kiristystä.⁴³

Hovioikeusaineiston ryöstöistä (11) viisi⁴⁴ toteutettiin käyttäen väkivaltaa. Neljässä tapauksessa on lyöty ja yhdessä potkaistu (15/127915). Kuusi ryöstöä toteutettiin käyttäen ryöstöuhkausta. Ryöstö toteutettiin käyttäen molempia tapoja eli sekä väkivaltaa että ryöstöuhkausta yhdessä tapauksessa (15/115260). Aineistossa ryöstö toteutettiin yleensä joko käyttäen väkivaltaa tai ryöstöuhkausta. Molempien käyttö teossa oli harvinaisempaa.

Ryöstöuhkaustapauksia oli ryöstöissä siis yhteensä seitsemän. Kaikissa oli mukana tekoväline. Tapauksessa 15/110190 ”asetta” ei kuitenkaan ilmeisesti oikeasti ollut mukana, mutta tämä ei vaikuttanut uhkauksen laadun arviointiin, koska tilanteessa oli syntynyt käsitys jonkinlaisen aseiden mukana olosta. Neljässä tapauksessa uhkauksessa käytetty tekoväline oli teräase⁴⁵. Kahdessa tapauksessa tekoväline oli ”ase”⁴⁶ ja yhdessä huumeruisku. Neljässä tapauksessa uhattiin tekovälineen lisäksi sanallisesti väkivallalla. Kolmessa tapauksessa ei esitetty sanallisesti väkivallan uhkaa.

⁴¹ Frände & Wahlberg 2014, s. 532 - 533.

⁴² Frände & Wahlberg 2014, s. 530.

⁴³ Frände & Wahlberg 2014, s. 531 - 533.

⁴⁴ 15/108691, 15/127915, 15/109963 sk 63 ja sk 80, 15/120583.

⁴⁵ 15/128976 ja 15/102497 puukko, 15/131213 kirves ja 15/115260 veitsi, mattoveitsi tai partaterä.

⁴⁶ 15/109963 sk 57 ampuma-ase tai sitä muistuttava esine, 15/110190 ”ase”, ei tietoa mikä.

Aineistossa ryöstöuhkaustilanteissa mukana oli yleensä tekoväline, joka oli useimmin teräase (noin ½). Uhkaukseen sisältyi sanallinen uhkaus väkivallasta yhtä usein kuin uhkaus toteutettiin pelkällä tekovälineellä ilman sanallista uhkausta. Joko uhkaustilanteissa tekovälineen käyttö on todella yleistä tai pelkkää sanallista uhkausta ei pidetä niin vakavana, että se täyttäisi ryöstön tunnusmerkistön ja tulisi tuomioistuimessa esille ryöstönä.

2.2. Ryöstöntapainen kiristys

Ryöstöntapaisessa kiristyksessä henkilö pakotetaan antamaan jokin taloudellinen etu väkivalloin eli väkivaltaa käyttämällä tai sillä uhkaamalla (RL 31:1.1:n 2-kohta). Ryöstölle ominainen piirre on väkivallan tai uhkauksen laatu, jonka tulee olla henkilöön kohdistuvaa; ja kiristykselle ominainen piirre on, että henkilö itse luovuttaa omaisuutta tekijälle.⁴⁷

Ryöstöntapaisen kiristyksen kohteena on taloudellinen etu, esim. tavara, raha, velan helpotus, velkakirja tai takaus. Rikoksen tulee siten heikentää uhrin varallisuusasemaa, joka voi ilmetä jo saadun varallisuusarvon tai odotettavissa olevan voiton menetyksenä. Taloudellisen edun tulee nimenomaan olla oikeudeton,⁴⁸ eli sellainen, johon tekijällä tai sillä kenen puolesta hän toimii, ei ole laillista oikeutta. Tunnusmerkki ei täyty jos esim. ryöstöuhkauksella saadaan velallinen maksamaan erääntynyt velka tai palauttamaan varastettu esine oikealle omistajalle. Tällaiset teot tuomitaan usein pakottamisena (RL 25:8).⁴⁹

”Luopumisella” tarkoitetaan ensisijaisesti, että uhri pakotetaan luovuttamaan itse suoraan omaisuutta ryöstäjälle. Tällöin väkivaltaa tai uhkausta käytetään uhrin pakottamiseen aktiiviseen toimintaan. Jos esim. apteekkiryöstössä tekijä pakottaa farmaseutit pakkaamaan ja luovuttamaan omaisuuden hänelle, on kyse ryöstöntapaisesta kiristyksestä eikä perusmuotoisesta ryöstöstä, koska tekijä ei anastanut omaisuutta toisen hallusta suoraan itse ottamalla, vaan pakottamalla uhrin sen hänelle antamaan. Tapauksessa KKO 1971 II 60 syytetty uhkasi pankin kassanhoitajaa erehdyttävästi oikeaa pistoolia muistuttavalla leikkiaseella siten, että tämä uskoi olevansa pakottavassa hengenvaarassa. Näin syytetty oli pakottanut kassanhoitajan luovuttamaan hänelle kassasta rahaa. Syytetty tuomittiin ryöstöntapaisesta kiristämisestä⁵⁰. Muita tekotapoja, joissa väkivaltaa tai uhkausta käytetään

⁴⁷ Lappi-Seppälä 2013b, s. 852 ja 858.

⁴⁸ HE 66/1988 vp, s. 97 ja Lappi-Seppälä 2013b, s. 858.

⁴⁹ Frände & Wahlberg 2014, s. 534 - 535.

⁵⁰ Ks. myös KKO 1978 II 10. Syytetty tuomittiin törkeästä ryöstöntapaisesta kiristämisestä. Aseena oli starttipistooli.

ikään kuin uhrin passivoimiseen, on uhrin pakottaminen jättämään omaisuus tiettyyn paikkaan tai poistumaan paikalta ilman omaisuutta, nämäkään eivät ole harvinaisia teko-tapoja. Ratkaisussa KKO 1953 II 52 syytetty oli uhannut uhria henkilöön kohdistuvalla väkivallalla ja näin pakottanut tämän poistumaan autostaan saadakseen sen käyttöönsä. Vuoden 1991 uudistus ei tuonut sellaisia muutoksia ryöstöntapaisen kiristuksen säänte-lyyn, etteikö vanha oikeuskäytäntö olisi käyttökelpoista.⁵¹

Ryöstöntapaisessa kiristyksessä ja ryöstön perusmuodossa on kyse tekotavaltaan ja moi-tittavuudeltaan samantyyppisistä teoista. Arvioitaessa ryöstörikoksen vakavuutta ei ole olennaista merkitystä sillä, onko tekijä itse ottanut omaisuuden vai onko se hänelle luo-vutettu.⁵² Näin ollen ei myöskään näistä tuomittujen rangaistuksien välillä tulisi olla eroa.

2.3. Ryöstöntapainen varkaus

Ryöstöntapaisen varkauden rikosnimike ennen vuoden 1991 uudistusta oli ”ryöstämi-nen”, joka ei ollut kuvaava. Nykyinen nimikään ei täysin kuvaa rikoksen sisältöä, eikä laki tunne nimeltä tällaista rikosta, vaan nimike ”ryöstöntapainen varkaus” on syntynyt oikeuskirjallisuudessa. Rikos kattaa varkauden lisäksi luvattoman käytön muodot. Se-kaannuksia ei tapahdu, sillä rikosnimike on perinteinen ja vakiintunut. On makuasia pi-detäänkö ryöstöntapaista varkautta itsenäisenä rikostunnusmerkistönä vai yhtenä ryöstön tekomuotona.⁵³

Ryöstöntapaisessa varkaudessa (RL 31:1.3) tekijä pitää itsellään väkivalloin sen, mitä on jo toiselta ottanut. Ryöstöntapainen varkaus koskee tilanteita, joissa tekijä tulee ylläte-tyksi kesken anastamisen tai käyttöönoton yrityksen taikka tällaisesta rikoksesta verek-seltään tavattuna. ”Verekseltään” lisättiin lakiin vuoden 1991 uudistuksessa. Se katsottiin tarpeelliseksi, koska säännös laajennettiin koskemaan luvattomia käyttöönottoja ja ilman sitä voisi syntyä epäselvyyttä siitä, mitä säännös tarkoittaa käyttöönottojen yhteydessä.⁵⁴ ”Verekseltään tavattuna” tarkoittaa, että tekijä tavataan itse teossa tai rysän päältä.⁵⁵

⁵¹ Lappi-Seppälä 2013b, s. 852 ja 858 ja Frände & Wahlberg 2014, s. 533 - 534.

⁵² HE 66/1988 vp, s. 95.

⁵³ Frände & Wahlberg 2014, s. 535 ja alaviite 101.

⁵⁴ HE 66/1988 vp, s. 98.

⁵⁵ Lappi-Seppälä 2013b, s. 852 ja 859 - 860.

Säännöksellä suojataan anastetun omaisuuden oikean omistajan oikeutta omaisuutensa takaisin ottamiseen eli itseapuoikeutta.⁵⁶ Pakkokeinolain (806/2011) 1:5:n mukaan rikoksen kautta menetetyn irtaimen omaisuuden takaisin ottaminen on sallittua, jos toimiin on ryhdytty välittömästi rikoksen tapahduttua, joka merkitsee samaa kuin verekseltään. Mukaan lasketaan esim. aika, jona tekijää ajetaan takaa keskeytyksettä rikospaikalta. Jos tekijä tällöin vastustaa sallittua itseapua, käyttäen henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaa sen välittömällä käytöllä, syyllistyy tekijä tyypillisesti ryöstöntapaiseen varkauteen.⁵⁷

Väkivalta tai sen uhka voi kohdistua myös henkilöön, joka ei ole omaisuuden omistaja tai haltija. Sivullinen voi olla henkilö, joka ryhtyy toimenpiteisiin rikoksen ehkäisemiseksi yleisen hätävarjelu-oikeuden (RL 4:4 (13.6.2003/515)) nojalla tai joka käyttää jokamiehen kiinniotto-oikeutta. PK 2:2.1:n mukaan jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun epäillyn, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta, kuten ryöstöstä, tai rikos on näpistys, lievä luvaton käyttö tai lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus.⁵⁸

Toisaalta, jos anastus tai luvaton käyttöönotto on jo tapahtunut ja näin saadun omaisuuden käyttö häiriöttä jatkunut, ei myöhemmin käytetty väkivalta esim. omaisuuden oikeaa omistajaa kohtaan, joka yrittää ottaa omaisuutensa takaisin, täytä ryöstön tunnusmerkistöä. Näissä tilanteissa mahdollisesti tapahtuneet rikokset arvioidaan muiden säännösten mukaan. Useimmin kyseeseen tulee pahoinpitely.⁵⁹ Toki rikoksentekijän aikaisempikin teko arvostellaan erikseen, anastuksen tai luvattoman käytön muotoina.

Ryöstöntapainen varkaus rangaistaan ryöstönä. Siihen sovelletaan siis ryöstön rangaistusasteikkoa.⁶⁰ Ryöstöntapaisten varkauksien keskirangaistukset ovat kuitenkin olleet noin puolet ryöstön perusmuodon vastaavista. Konkreettisen rangaistustason erilaisuus selittyy sillä, että ryöstöntapaista varkaudesta on pidetty vähemmän moitittavana ja harkitsemattomampana tekotapana kuin perusmuotoista ryöstöä ja ryöstöntapaista kiristystä, joissa tekijä on jo ennalta päättänyt käyttää väkivaltaa tai ryöstöuhkausta anastuksen toteuttamiseksi. Ryöstöntapaisessa varkaudessa tekijän ensisijainen tavoite on ollut pelkkä anastus tai luvaton käyttöönotto, mutta tilanteen muuttuessa hän on joutunut turvautumaan väkivaltaan saadakseen alkuperäisen rikoksensa toteutettua.⁶¹

⁵⁶ HE 66/1988 vp, s. 98 ja Lappi-Seppälä 2013b, s. 852 ja 859 - 860.

⁵⁷ Frände & Wahlberg 2014, s. 536.

⁵⁸ HE 66/1988 vp, s. 98 ja Frände & Wahlberg 2014, s. 536 - 537.

⁵⁹ HE 66/1988 vp, s. 98 ja Lappi-Seppälä 2013b, s. 852 ja 859 - 860.

⁶⁰ Frände & Wahlberg 2014, s. 535.

⁶¹ Lappi-Seppälä 2013b, s. 859.

2.4. Ryöstön muu kuin vakava tekomuoto

Ryöstöstä ei ole olemassa lievää tekemuotoa, kuten monissa muissa rikoksissa⁶², vaan sitä vastaa tavallaan RL 31:1.4, jota kutsutaan siirtosäännökseksi. Se lisättiin lakiin vuoden 1991 uudistuksessa. Aiemmin ryöstöinä tuomittiin vähäpätöisiäkin tekoja, jotka muodollisesti täyttivät tunnusmerkistön, mutta eivät kokonaisuutena olleet vakavia. Niissä käytetty väkivalta oli lievää ja anastetun omaisuuden arvo vähäinen. Tilannetta haluttiin muuttaa ja vähäiset teot säädettiin ryöstön soveltamisalan ulkopuolelle. Siirtosäännös on voinut nostaa ryöstön soveltamiskynnystä. Jos teko ei ole kokonaisuutena arvostellen vakava, tuomitaan tekijä niistä muista rikoksista, joiden tunnusmerkistöt teko täyttää. Säännöstä sovelletaan, kun teko on käytetyn väkivallan tai anastetun omaisuuden kannalta vähäinen, vaikka se muodollisesti täyttäisikin ryöstön tunnusmerkistön.⁶³ Kyseeseen tulevat lähinnä pahoinpitely- ja anastussäännökset. Esimerkkinä soveltamistilanteesta on vähäarvoisen esineen esim. viinapullon tai tupakka-askin anastaminen lievällä väkivallalla.⁶⁴

Ryöstön törkeys porrastus poikkeaa tavallisesta jaosta tavalliseen, törkeään ja lievään tekomuotoon. Lisäksi siirtosäännös eroaa tavallisesta privilegiointitekniikasta siten, että tekoa ei tarvitse pitää ”kokonaisuutena arvostellen vähäisenä”, vaan riittävää on, ettei sitä pidetä ”kokonaisuutena arvostellen vakavana”.⁶⁵ Vakavuusharkinta suoritetaan kokonaisarviointina. Huomiota kiinnitetään erityisesti väkivallan tai uhkauksen luonteeseen ja vakavuuteen, mutta myös muihin tekoon liittyviin seikkoihin. Tavoitellun omaisuuden vähäisyys ei estä pitämästä tekoa ryöstönä, jos käytetty väkivalta on ollut vakavaa.⁶⁶

Kokonaisharkinnassa keskeistä on ensisijassa ryöstön väkivaltaollettavuuden huomioiminen, vaikka ryöstö onkin myös omaisuusrikos. Tämän vahvistaa tapaus KKO 1998:142, jossa syytetty oli kadulla lyönyt uhria nyrkillä kasvoihin niin, että hänen silmäkulmansa oli kipeytynyt. Tämän jälkeen syytetty oli ottanut uhrin taskusta lompakon ja siinä olleet 40 markkaa. KKO totesi, että tekijän käyttämä väkivalta, nyrkin isku kasvoihin, ei ollut vähäistä. Lisäksi teko kohdistui kadulla kulkeneeseen henkilöön. Näillä perusteilla teko oli kokonaisuutena arvostellen vakava. Fränden ja Wahlbergin mukaan tapaus osoittaa,

⁶² Esimerkkinä yleisestä törkeysportastuskäytännöstä pahoinpitely, varkaus, petos ja vahingonteko.

⁶³ Frände & Wahlberg 2014, s. 537 ja Lappi-Seppälä 2013b, s. 852, 855 ja 861 - 862.

⁶⁴ HE 66/1988 vp, s. 98.

⁶⁵ Frände & Wahlberg 2014, s. 537 ja Lappi-Seppälä 2013b, s. 862.

⁶⁶ HE 66/1988 vp, s. 98.

että provosoimattomana katupahoinpitelynä toisen pään alueelle suunnattu nyrkinisku on ryöstön yhteydessä aina niin vakavaa väkivaltaa, ettei siirtosäännöstä voida soveltaa.⁶⁷

Edellinen ratkaisu ei kerro, mitä seikkoja kokonaisarvostelussa on huomioitava, jos väkivalta tai sillä uhkaaminen on vähäistä. Tapaus KKO 2009:5 antaa osittain vastauksen kysymykseen. A ja B anastivat 77-vuotiaalta uhrilta lompakon. B piti uhria kiinni kiertämällä kädet tämän ympärille, kun A otti lompakon uhrin taskusta. Tapauksessa henkilöön kohdistuva väkivalta oli vähäistä. Tekoa oli kuitenkin pidettävä kokonaisuutena arvostellen vakavana, koska teon kohteena oli iäkäs henkilö, joka ei kyennyt puolustamaan itseään ja tekijöinä oli kaksi huomattavasti uhria nuorempaa henkilöä, jotka olivat uhrille tuntemattomia. Fränden ja Wahlbergin mukaan ratkaisulla on kaksi sanomaa. Ensinnäkin KKO selventää ja täsmentää henkilöön kohdistuvan väkivallan merkitystä. Toiseksi, tällaisissa tapauksissa anastetun omaisuuden arvo jätetään huomiotta: iäkkään henkilön ryöstäminen on helppoa ja riskitöntä, eikä tällöin omaisuuden arvolla saa olla merkitystä. Kuitenkaan ratkaisulla ei ole tätä tosiseikastoa laajemmalle ulottuvaa vaikutusta.⁶⁸

Hovioikeuden tapausaineiston 22 syytekohdasta kuudessa syyttäjä esitti toissijaisen rangaistusvaatimuksen. Tuomiossa 15/110190 vaihtoehtoinen rangaistusvaatimus ryöstölle oli pakottaminen (RL 25:8) ja varkaus (RL 28:1) ja tuomiossa 15/115260 pahoinpitely (RL 21:5) ja varkaus. Tekijät tuomittiin ryöstöistä. Tuomiossa 15/120583 syyttäjän vaihtoehtoinen rangaistusvaatimus sk:n 3 ryöstölle oli pakottaminen ja sk:n 6 törkeälle ryöstölle varkaus, törkeä pahoinpitely (RL 21:6) ja pakottaminen. Tekijä tuomittiin ryöstöstä ja törkeästä ryöstöstä. Tuomiossa 15/103526 vaihtoehtoinen rangaistusvaatimus törkeälle ryöstölle oli törkeä kiristys (RL 31:4.1:n 4-kohta). Teko tuomittiin törkeänä ryöstönä.

Vain tapauksessa 15/127915 toissijainen rangaistusvaatimus, varkaus ja pahoinpitely, luettiin syyksi KO:ssa. KO tuomitsi toissijaisesta rangaistusvaatimuksesta, koska ei pitänyt tekoa kokonaisuutena arvostellen vakavana huomioon ottaen käytetyn väkivallan vähäisyyden. Vastaaja oli tönäissyt uhria kolme kertaa ja yhdellä kerralla osunut polvellaan tätä vatsaan. Asiassa ei ollut näytetty vastaajan potkaisseen uhria. HO tuomitsi teon ryöstönä, koska katsoi näytetyksi, että vastaaja oli potkaissut uhria ja potku oli ollut voimakas. Anastetun omaisuuden vähäisestä arvosta huolimatta (70 € rahaa) potku ja sen voimakkuus tekivät teosta niin vakavan, ettei RL 31:1.4 tullut sovellettavaksi.

⁶⁷ Frände & Wahlberg 2014, s. 537 - 538.

⁶⁸ Frände & Wahlberg 2014, s. 538 - 539.

Noin ¼ aineiston ryöstörikostapauksista esitettiin toissijaisen rangaistusvaatimus. Loppujen lopuksi kaikissa tuomittiin ensisijaisen rangaistusvaatimuksen mukaan ryöstörikkoksesta. Toissijaisissa rangaistusvaatimuksissa eniten esiintyviä rikosnimikkeitä olivat pakottaminen (3), pahoinpitely (2+1 törkeä) ja varkaus (4).

Hovioikeusaineistossa oli 12 syytekohtaa, joissa teon vakavuutta on arvioitu perusteluissa tai sitä voidaan arvioida teonkuvauksen pohjalta. Näistä kahdessa tapauksessa (15/109963 sk 80: käytetty väkivaltaa lyömällä useita kertoja eri puolille kehoa ja 15/120583: lyöty kerran kovalla esineellä päähän) syyttäjä, KO tai HO ei ole perustellut teon vakavuutta, joten vakavuus ei näissä tapauksissa ole ilmeisesti ollut ongelmallinen.

Vakavuusarvostelussa mainituista ”muista seikoista”, jotka ovat vaikuttaneet teon arvioimiseksi vakavaksi, yleisimpiä olivat se, että tekijöitä oli useampi kuin yksi⁶⁹ ja tekopaikkana oli uhrinkoti eli kotirauhan suojaama paikka⁷⁰. Lisäksi tällaisina seikkoina mainittiin pitkä tekoaika (15/115260), tekoaikana yö ja uhri ollut nukkumassa (15/109963 sk 63), iäkäs uhri (15/108691), uhri ei pystynyt huolehtimaan itsestään eikä asioistaan (15/102497), uhrilla aiemman kokemuksensa takia syy pelätä tekijää (15/109963 sk 57) ja tekijä peittänyt kasvonsa (15/108691). Tapauksessa 15/120645 sk 47 mainittiin uhrille aiheutunut henkinen haitta, tekijän valmistautuminen tekovälineellä sekä tekijän ja uhrin välinen lyhyt välimatka toisiinsa ryöstöuhkaustilanteessa.

Kolmessa tapauksessa teon vakavuusarvioinnissa on mainittu seikkoja, jotka ovat puoltaneet teon vähäisyyttä. Teot arvioitiin kuitenkin niin vakaviksi, että ne täyttivät ryöstön tunnusmerkistön, koska käytetty väkivalta tai ryöstöuhkaus oli laadultaan tarpeeksi vakavaa tunnusmerkistön täyttämiseksi. Tapauksessa 15/110190 mainittiin uhkauksen epä-määräisyys ja se, että tekijä rauhoitteli uhria kertomalla, ettei ole väkivaltainen. Teko arvioitiin vakavaksi, koska arvostelussa voimakkaimmin huomioitava seikka on uhkauksen laatu ja tässä se oli tarpeeksi voimakas. Tekijä oli antanut ymmärtää, että hänellä on ase mukanaan, vaikkei näin ilmeisesti ollutkaan. Tapauksessa 15/115260 käytettyä väkivaltaa: lyöty nyrkein ja kuristettu lievästi, ei pidetty erityisen vakavana, koska uhrille aiheutuneet vammat olivat vähäisiä: kipua, naarmu käteen, turvotusta ja mustelmaa kasvoissa. Muut seikat: tekopaikka uhrin koti, useita tekijöitä ja pitkä tekoaika (1-4h) tekivät teosta kuitenkin vakavan. Tapauksessa 15/127915 mainittiin omaisuuden vähäinen arvo (70 €), mutta käytetty väkivalta: potku ja sen voimakkuus, tekivät teosta vakavan.

⁶⁹ 15/115260, 15/128976, 15/109963 sk 63, 15/102743 ja 15/110183 sk 10.

⁷⁰ 15/131213, 15/115260 ja 15/109963 sk 57.

2.5. Tahallisuus ryöstörikoksissa

Ryöstörikokset ovat rangaistavia vain tahallisina. Koska ryöstö on yhdistetty rikos, myös siitä ilmenevän tahallisuuden on oltava yhdistettyä. Peittämisperiaatteen mukaan tahallisuuden on katettava kaikki rikoksen vaiheet ja ainesosat, jotka sisältyvät tunnusmerkistöön. Jos tahallisuus ei kata kaikkia ryöstön elementtejä, arvostellaan tapahtumasarja itsenäisinä rikoksina. Jos tekijä esim. lyö uhrin tajuttomaksi ja ajatus anastamisesta syntyy vasta tämän jälkeen, on teko arvioitava pahoinpitelynä ja varkautena. Tahallisuustilanne ja sen arviointi on toisenlainen, jos tekijä on suorittanut osateon tiettyssä tarkoituksessa mutta vaihtanut täytäntöönpanon aikana teko-objektia. A esim. aikoo ryöstää, eli hänellä on ryöstötarkoitus, B:n salkun ja lyö B:n maahan. A havaitsee salkun olevan tyhjä, joten hän anastaakin B:n lompakon. Kyseessä on ryöstö. Tässä rikossuunnitelman muutos ei vaikuta ryöstötahallisuuteen. Tahallisuuden tarkempi sisältö ratkeaa ryöstön eri tekomuu-
tojen osalta erikseen. Ryöstön perusmuodossa ja ryöstöntapaisessa kiristyksessä tekijällä tulee olla anastustarkoitus jo väkivallan käytön tai sen käyttämisuhkauksen hetkellä.⁷¹

Ryöstöntapaisessa varkaudessa tahallisuus arvioidaan toisin. Rikoksentekijältä ei vielä anastusvaiheessa edellytetä tahallisuutta väkivallan käytön tai ryöstöuhkauksen suhteen. Ei siis vaadita, että tekijä olisi jo anastus- tai luvattoman käyttöönnoton vaiheessa tietoisesti valmistautunut käyttämään henkilön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamaan välittömästi sen käytöllä. Riittävää on, että tekijä tultuaan yllätetyksi tai kohdattuaan oikeutettua vastarintaa omaisuusrikoksen yhteydessä tietoisesti käyttää väkivaltaa tai uhkausta uhria kohtaan nimenomaisena tarkoituksenaan täyttää tai yrittää täyttää omaisuusrikos.⁷² Esimerkkeinä tahallisuudesta ryöstöntapaisen varkauden tilanteissa: A yrittää kurottamalla anastaa kaupan kassasta seteleitä. Myyjä tarttuu A:n käteen ja rahat putoavat lattialle kassan puolelle. A lyö myyjää nyrkillä päähän ja menee kassatilan sisäpuolelle saadaakseen rahat. A yritti täyttää varkauden käyttämällä tietoisesti henkilön kohdistuvaa väkivaltaa. B ottaa talon pihalta luvattomasti käyttöönsä polkupyörän. C havaitsee tämän ja lähtee heti seuraamaan B:tä. C pysäyttää B:n ja vaatii tätä antamaan pyörän takaisin. B:llä on humeruisku ja hän vaatii C:tä poistumaan ruisku kohotettuna ja uhkaamalla iskeä C:tä ruiskulla vakuuttaen olevansa HIV-positiivinen. B käytti tietoisesti uhkausta

⁷¹ Lappi-Seppälä 2013b, s. 860 ja Frände & Wahlberg 2014, s. 539.

⁷² Frände & Wahlberg 2014, s. 539 ja Lappi-Seppälä 2013b, s. 860.

tarkoituksenaan pitää omaisuus itsellään tultuaan estetyksi teossaan. Tapauksissa ryöstöntapaisen varkauden vaatima tahallisuus täyttyy. Kumpikin on tuomittava ryöstöstä.⁷³

2.6. Osallisuus ryöstörikoksissa

Tahallisuuden edellytykset ilmenevät eri tavoin osallisten toimintaa ja vastuuta tarkasteltaessa.⁷⁴ Vastuu tekijäkumppanuudesta, yllytyksestä tai avunannosta seuraa vain, jos osallinen on ollut tietoinen osallistumisestaan omaisuusrikokseen, joka toteutetaan väkivallalla tai sillä uhkaamalla. Jos hän ei ole tietoinen väkivallasta ryhtyessään anastukseen, vastaa hän vain varkausrikoksesta. Samoin, jos osallinen on mukana vain väkivallan käytössä, mutta ei tiedä muiden anastuksesta tai anastustarkoituksesta, on hän vastuussa vain pahoinpitelystä. Toisaalta ryöstöstä tuomitseminen ei edellytä, että kaikki osalliset ovat mukana kaikissa sen toteuttamisvaiheissa. Osa tekijöistä voi vastata väkivallasta ja osa anastuksesta. Vastuun edellytyksenä on, että toiminta tapahtuu yhteisymmärryksessä.⁷⁵

Rikoksen varsinainen tekijä on se, jonka teko täyttää kaikki tunnusmerkistön edellytykset. Rikoskumppanuutta koskevan RL 5:3:n soveltamisalaan kuuluvat tapaukset, joissa näin ei ole. Sen tyyppitapaus koskee yhdistettyjä rikoksia. Työnjaon mukaan A pahoinpitelee uhrin ja B anastaa omaisuuden. Kummankaan teko ei täytä kokonaan ryöstön tunnusmerkistöä, joten tarvitaan rikoskumppanuutta koskevia sääntöjä, jotta heidät voidaan tuomita ryöstöstä. Toinen rikoskumppanuuden tyyppitapaus on, että yksi tai useampi tekee tunnusmerkistön mukaisen teon, minkä lisäksi tekoon osallistuu muita henkilöitä tavalla, joka toteuttaa kumppanuutta koskevan vastuun, vaikka he eivät tee tunnusmerkistön mukaista tekoa. Ratkaisussa KKO 1996:94 A, B ja C suunnittelivat yhdessä ryöstön, jonka A ja B työnjaon mukaisesti suorittivat. C odotti autolla sovitulla paikalla, kuljetti kaikki saaliineen pois ja sai osan saaliista. C tuomittiin osallisuudesta törkeään ryöstöön tekijänä, ei avunantajana. C:n ryöstötahallisuus täytti rikoskumppanuudelta vaadittavan yhteisymmärrysvaatimuksen, joka tarkoittaa lähinnä yhteistä rikossuunnitelmaa, jonka laatimiseen C osallistui. Lisäksi C:n toiminta rikoksen toteutuksessa oli merkittävä.⁷⁶

⁷³ Frände & Wahlberg 2014, s. 540.

⁷⁴ Frände & Wahlberg 2014, s. 540.

⁷⁵ Lappi-Seppälä 2013b, s. 860 - 861. Ks. esim. KKO 1996:94, KKO 1995:156 ja KKO 1975 II 40.

⁷⁶ Frände & Wahlberg 2014, s. 540 - 541. Ks. myös samoin KKO 1975 II 40.

Tapauksessa KKO 1996:94 C:llä oli tarkoitustahallisuus, eli hänen tarkoituksensa oli aiheuttaa tunnusmerkistön mukainen seuraus. Vaadittavaan yhteisymmärrykseen voi sisältyä myös jotakin mitä ei tavoitella, vaan mitä pidetään vain teon varsin todennäköisenä seurauksena (RL 3:6). Mikään ei estä ulottamasta yhteisymmärrystä ja vastuuta koskemaan teon varsin todennäköistä seurausta, jos siitä on keskusteltu rikosta suunniteltaessa. Tavallisesti kuitenkin nimenomainen yhteisymmärrys koskee vain määrättyä rikosta, eikä muista mahdollisista seurauksista ole keskusteltu. Tällöin rikoskumppaneilla tulee olla erikseen todennäköisyystahallisuus suhteessa tiettyyn seuraukseen. Tämä tarkoittaa, ettei rikoskumppania voida tuomita enemmästä kuin hänen tahallisuutensa kattaa. A ja B ovat sopineet ryöstävänsä rahalahetyksen niin, että A uhkaa aseella vartijaa ja B anastaa rahat. A kuitenkin ampuu vartijaa. A on tuomittava ryöstön lisäksi esim. tapon yrityksestä. B on tuomittava vain ryöstöstä, jos hän ei pitänyt A:n tekoa varsin todennäköisenä.⁷⁷

I-SHO:n tuomiossa 15/123151 vaihtoehtoinen rangaistusvaatimus yhden syytetyn kohdalla oli kätkemisrikos (RL 32:1). Hänet tuomittiin ensisijaisen vaatimuksen mukaisesti törkeästä ryöstöstä. Hän oli osallistunut tekoon kantamalla omaisuutta rikoksen tekopaikana olleen asunnon rappukäytävän ulkopuolelta autoon ja huomattava osa tavaroista löytyi hänen hallustaan. Hän ei ollut käynyt asunnossa eikä osallistunut uhrin pahoinpiteelyyn. Syytetty oli syylistynyt törkeään ryöstöön tekijänä (RL 5:3), koska hänen oli valitsemissa olosuhteissa: yö, kahden tunnin kesto, autolla oli välillä käyty jossain ja palattu takaisin eikä tavaroiden omistajaa näkynyt missään vaiheessa, täytynyt käsittää, ettei kyse ole laillisesti saadusta omaisuudesta. Lisäksi hänen puhelinliikenteensä oli loppunut tahtuma-ajaksi. Näillä perusteilla hänen täytyi olla tietoinen ryöstön yksityiskohdista.

Yleisesti voidaan sanoa, että yhteisymmärryksen vallitessa rikoksen tekemisestä vastuu tekijänä rikoskumppanuuden perusteella syntyy sille, joka ei ole toteuttanut tunnusmerkistön mukaista tekoa, jos hänellä oli teonherruus. On siis suoritettava kokonaisarviointi ja punnittava osallisten suorittamien osuuksien painoarvo. Osallisen toiminnan on oltava riittävän merkittävää sovitun lopputuloksen kannalta, jotta se perustaisi vastuun rikoksesta tekijänä rikoskumppanuuden perusteella.⁷⁸

Tapauksessa KKO 1995:156 A:lla ja B:llä oli ollut vankilassa puhetta ”keikasta”. A nouti B:n vankilasta kotiinsa Espooseen ja antoi siellä B:lle puukon ja kaksi kassia. Kolmen päivän päästä he lähtivät junalla Kouvolaan, josta B oli kotoisin. Siellä A kulki B:n kanssa

⁷⁷ Frände & Wahlberg 2014, s. 541.

⁷⁸ Frände & Wahlberg 2014, s. 541 - 542.

juna-asemalle sen pankin takapihan kautta, joka ryöstettiin. Asemalla he ostivat liput Helsinkiin vähän ennen ryöstöä. A jäi asemalle ja oli siellä ajan, jona B suoritti ryöstön vähän ennen junan lähtöä. He tapasivat junassa. A otti osan saalista matkan ajaksi haltuunsa ja sai siitä osan. KKO katsoi, ettei A:n menettely osoittanut hänen osallistuneen ryöstön suunnitteluun. Pelkästään siitä, että A oli luovuttanut B:lle puukon ja kassit, joita tämä käytti ryöstössä, ei voi päätellä A:n luovuttaneen niitä ryöstön tekemistä varten. Sekään, että A oli liikkunut B:n seurassa tapahtumapäivänä ja myöhemmin ottanut haltuunsa ryöstöllä saatuja rahoja ei osoittanut A:n osallistuneen ryöstöön tekijänä tai avunantajana. A tuomittiin kätkemisrikoksesta.

KKO näyttää sulkeneen A:n osallisuuden pois yhteisymmärrysvaatimuksen täyttymättömyyden takia. Pelkkä aikaisempi ”keikasta” puhuminen tai A:n muutkaan toimet eivät osoittaneet tarkoitusta tai riittävää tietoisuutta seurauksen suhteen. Tähän ei vaikuttanut edes A:n osallistuminen saaliin jakoon. Näin ollen ryöstötahallisuus ei ollut käsillä missään vaiheessa. Myöskään teonherruuden vaatimus ei täyttynyt vain A:n liikkumisella B:n seurassa. Rikoskumppanuuden ja teonherruuden kokonaisarviointissa voidaan yleisesti pitää tärkeänä, että osallinen on tekohetkellä tekopaikalla ja tekee havaittavan osuuden rikoksen toteuttamiseksi. Yhteisymmärrys ja paikallaolo eivät automaattisesti perusta teonherruutta, vaan lisäksi on huomioitava mm. osallisten intressit rikokseen. Jos esim. osallisen osuus teossa on vähäinen ja hän saa vain vähäisen osan rikoshyödyistä, puhuvat seikat sen puolesta, että hänet olisi tuomittava avunantajana eikä rikoskumppanina.⁷⁹

Avunannossa ryöstöön tarkoitustahallisuus ei ole ongelmallinen. Jos esim. A valmistaa B:lle patruunoita ja antaa ne tarkoituksellisesti B:lle käytettäväksi aseellisessa ryöstössä, syyllistyy A ryöstöön avunantajana. Todennäköisyystahallisuudessa tilanne ei ole ongelmaton. Avunantajan tulee pitää varsin todennäköisenä rikoksen tekemisen aloittamista ennemmin tai myöhemmin. Lisäksi hänen tulee ymmärtää tekonsa lisäävän rikoksen täyttymisen todennäköisyyttä merkittävästi. Avunantajan tulee siis ymmärtää, että hänen tekonsa tai tekemättä jättämisensä on relevanttia tapahtumien jatkoon kannalta. Todennäköisyystahallisuutta ei voida jakaa asteisiin, vaan avunantaja joko ymmärtää tekonsa edistävän rikoksen tekemistä tai sitten hän ei sitä ymmärrä. Avunantaja voi myös uskoa tekonsa vähentävän rikoksen tekemisen todennäköisyyttä. Esim. A suunnittelee ryöstön ja kertoo siitä B:lle. B ei tiedä yksityiskohtia. B puhuu asiasta C:lle, jolle A on velkaa. A

⁷⁹ Frände & Wahlberg 2014, s. 542.

pyytää C:ltä lykkäystä lainan takaisinmaksuun ja haluaa lainata C:n autoa. C suostuu molempiin pyyntöihin. A tekee ryöstön. Kyseessä on rangaistava avunanto ryöstöön, jos C pitää varsin todennäköisenä, että A:n tarkoituksena on tehdä ryöstö ja hän lainaa autoa tietoisena, että se edistää rikoksen tekemistä. C ei syyllisty avunantoon, jos hän on sitä mieltä, että lainan takaisinmaksun lykkäys vähentää A:n rikoksen tekemisen riskiä.⁸⁰

Itä-Suomen hovioikeuden tuomiossa 15/110183 vaihtoehtoinen rangaistusvaatimus yhden syytetyn kohdalla oli avunanto (RL 5:6) törkeään ryöstöön. Tekijä tuomittiin avunannosta, kuitenkin niin, että kyse oli tavallisesta ryöstöstä. Syytetty oli kuljettanut tekijät rikosta varten tekopaikalle ja sieltä pois. Hän ei ollut muuten osallistunut tekoon.

3. Törkeä ryöstö

Törkeän ryöstön tunnusmerkistö on rikoslain 31 luvun 2 pykälässä:

2 § (24.8.1990/769) Törkeä ryöstö

Jos ryöstössä

1) aiheutetaan tahallisesti toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,

2) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla,

3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä tai

4) rikos kohdistetaan henkilöön, joka ammattiinsa tai toimeensa kuuluvan työn tai tehtävän vuoksi ei voi itseään tai omaisuuttaan puolustaa,

ja ryöstö on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä ryöstöstä vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Jotta ryöstö katsotaan törkeäksi, sen on täytettävä vähintään yksi kvalifointiperuste ja oltava tekona sellainen, että sitä on kokonaisuutena arvostellen pidettävä törkeänä. Kokonaisuutena suurin merkitys on käytetyn väkivallan voimakkuudella tai ryöstöuhkauksen vaarallisuudella myös tavoitellun omaisuuden määrä huomioidaan. Vaikka kohteena olisi vähäarvoinen omaisuus, teko voi silti olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Törkeä pahoinpitely sisältyy törkeään ryöstöön. Jos ryöstössä käytetty väkivalta täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön, määrätään rangaistus vain törkeästä ryöstöstä.⁸¹

⁸⁰ Frände & Wahlberg 2014, s. 543.

⁸¹ HE 66/1988 vp, s. 99 ja Frände ja Wahlberg 2014, s. 550.

3.1. Kvalifiointiperusteet

Ryöstön kvalifiointiperusteita on neljä. Kohdat 1 - 3 vastaavat törkeän pahoinpitelyn (RL 21:6) ankaroittamisperusteita. Niiden tulkinnassa ja arvioinnissa voidaan käyttää hyväksi törkeiden pahoinpitelyiden tulkintakäytäntöä ja lainopillisia kannanottoja.⁸² Huomioon on kuitenkin otettava ryöstön omaisuusrikosulottuvuus, joka voi asettaa kvalifioitun tekomuodon soveltamisen törkeissä ryöstöissä hieman törkeitä pahoinpitelyjä alemmas.⁸³

3.1.1. Vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila

Vaikeaksi ruumiinvammaksi alkuperäisessä vuoden 1889 rikoslain pahoinpitelysäännöksissä (21:5) määriteltiin puhekyvyn, näön tai kuulon menettäminen; vaikea vika tai muu vaikea ruumiinvirhe; pysyvä vaikea terveyden haitta sekä hengenvaarallinen tauti tai vioittuma. HE 68/1966 vp:ssä vaikealla ruumiinvammalla tarkoitettiin lisäksi puhekyvyn, näön tai kuulon huomattavaa heikkenemistä; raskauden tahdonvastaista keskeytymistä; pitkäaikaista vaikeaa terveydenhaittaa; haavaa tai tautia, joka on aiheuttanut hengenvaaran tai jota kokemuksen mukaan on pidettävä luonteeltaan hengenvaarallisena; taikka muuta näihin rinnastettavaa ruumiin tai ruumiillisen tai henkisen terveyden vahingoittamista.⁸⁴ Vaikka ruumiinvamman määritelmä jätettiinkin vuoden 1969 laista pois, saadaan vuoden 1889 laista ja HE 68/1966 vp:n määritelmistä johtoa tulkittaessa vuoden 1969 RL 21:6:n ilmaisuja ”vaikea ruumiinvamma” ja ”vakava sairaus”.⁸⁵ Voimassaolevan törkeän pahoinpitelyn (RL 21:6) kvalifiointiperusteet taas ovat esitöiden mukaan ”asiallisesti samat” kuin vuoden 1969 laissa.⁸⁶ Vanhat oikeuslähteet antavat siis varsin luotettavan käsityksen siitä, mitä vaikealla ruumiinvammalla ja vakavalla sairaudella tarkoitetaan.⁸⁷

Oikeuskäytännössä vaikeaksi ruumiinvammaksi on katsottu rumentava arpi kasvoissa, otsaluun ja nenänjuuren rumentava sisäänpainuma (KKO 1932 I 7); silmän menettäminen (KKO 1933 I 51 ja 1975 II 79); silmän näkökyvyn pysyvä oleellinen vähentyminen (KKO

⁸² HE 66/1988 vp, s. 99 ja Frände & Wahlberg 2014, s. 547.

⁸³ Lappi-Seppälä 2013b, s. 863 - 864.

⁸⁴ HE 68/1966 vp, s. 16.

⁸⁵ LaVM 11/1969 vp, s. 5.

⁸⁶ HE 94/1993 vp, s. 96 - 97.

⁸⁷ Matikkala 2014, s. 234 - 235.

1939 II 121); silmän näkökyvyn alentuminen kolmanteen osaan (KKO 1955 II 49); kuulon kadottaminen toisesta korvasta (KKO 1953 II 130). HIV-infektio on vakava sairaus.⁸⁸

Hengenvaarallinen tila ei tarkoita, että rikos tehdään hengenvaarallisella tavalla. Kvalifiointiperuste edellyttää toteutunutta konkreettista seurausta eli hengenvaarallista tilaa, ei vain konkreettista vaaraa.⁸⁹ Hengenvaarallinen tila voi syntyä esim. puukotuksen seurauksena. Ratkaisussa KKO 2005:63 syytetty oli lyönyt uhrin veitsellä kahdesti vatsaan. Uhrille tuli ohutsuoleen reikä ja kaksi pinnallista suolen seinämän vauriota sekä aortan päälle verenvuoto. Ohutsuolessa olleen reiän vuoksi uhrille tuli vatsakalvontulehdus, joka olisi hoitamattomana aiheuttanut hengenvaaran, sen vuoksi hänet leikattiin.

Tapauksessa KKO 1998:1 A kuristi B:tä, minkä aikana B oli hetkellisesti tajuton. B pääsi tapahtuman jälkeen lääkärihoitoon. Kuristamisesta voi seurata kuolema eri mekanismien välityksellä: voimakas pitkään kestävä kuristaminen voi estää hengityksen tai verenkierron ja johtaa siten kuolemaan, toisaalta lyhytaikainen kurkunpään kohdistuva kuristaminen voi johtaa kuolemaan heijasteellisen sydänpysähdyksen välityksellä. B:tä hoitaneen lääkärin mukaan B:n tila olisi voinut muodostua hengenvaaralliseksi 5–6 tunnin kuluessa ilman hoitoa. Asiantunteva todistaja piti mahdollisena B:n veren hiilidioksidi- ja happitasapainon korjaantumista ilman hoitotoimenpiteitäkin. KKO katsoi B:n olleen konkreettisesti hengenvaarassa heijasteellisen sydänpysähdyksen vaaran takia. Tapauksessa jäi kuitenkin riidattomasti selvittämättä, että pahoinpitely olisi aiheuttanut B:lle hengenvaarallisen tilan, vaikka hän olisi jäänyt ilman lääkärihoitoa. A tuomittiin pahoinpitelystä. Heijasteellisen sydänpysähdyksen vaara merkitsi siis kuristamisen aiheuttamaa konkreettista hengenvaaraa B:lle. Tämä ei vielä riittänyt hengenvaarallisen tilan vaatimuksen toteuttamiseksi, vaan hengenvaarallisen tilan olisi ilmeisesti muodostanut se tila, johon B myöhemmin olisi voinut joutua ilman lääkärihoitoa. Tapauksessa jäi näyttämättä, että hengenvaarallinen tila olisi varmasti seurannut ilman saatua hoitoa.⁹⁰

3.1.2. Raaka tai julma tekotapa

Erityisen raaka tekotapa on esim. päähän potkiminen ja erityisen julma esim. puolustuskyvyttömän pahoinpitely.⁹¹ Erityisen raakaksi ja julmaksi tekotavaksi on katsottu teko,

⁸⁸ Matikkala 2014, s. 235.

⁸⁹ LaVM 22/1994 vp, s. 12.

⁹⁰ Matikkala 2014, s. 236.

⁹¹ HE 94/1993 vp, s. 96.

jossa naista oli lyöty ja potkittu päähän ja vartaloon. Lisäksi hänen sormesta oli väännetty niin, että se murtui (KKO 1993:12). Tekotapaa edusti myös tapaus, jossa uhri oli valeltu palavalla nesteellä ja hänen vaatteensa oli sytytetty tuleen, joka aiheutti hänelle vakavia vammoja (KKO 1994:62). Tapauksessa KKO 2005:134 A oli lyönyt maahan kaatunutta B:tä kaksi kertaa ja potkinut viisi kertaa ylävartaloon ja päähän. B:n päässä ja kasvoissa todetut vammat viittasivat siihen, että lyönnit ja potkut olivat olleet voimakkaita. A ja B eivät tunteneet toisiaan. B ei ollut menettelyllään antanut aihetta hyökkäykseen. A oli aloittanut pahoinpitelyn tietoisena siitä, että B oli joutunut jo muiden henkilöiden pahoinpitelemäksi ja B siksi makasi maassa puolustuskyvyttömänä. Pahoinpitelyä voitiin pitää tekotavaltaan raakana ja julmana. Ratkaisussa KKO 2008:85 teossa käytetyn väkivallan katsottiin olleen poikkeuksellisen raakaa ja julmaa. Tekijä oli kohdistanut potkut ja jalalla murjomisen uhrin päähän tämän maatessa kadulla tajuttomana ja puolustuskyvyttömänä.

Ratkaisu KKO 1996:65 edustaa vastakkaista näkemystä: kyse ei ollut erityisen raa'asta tai julmasta tekotavasta. Tapauksessa B oli ensin lyönyt uhria kumipampulla nenänvarteen ja tämän kaaduttua maahan B oli jatkanut lyömistä A:n pidellessä uhria kiinni. Lyönnejä oli ollut kaikkiaan noin 20 ja uhri oli lyöntien seurauksena menettänyt tajuntansa. KKO:n mukaan pahoinpitelyä ei voitu katsoa tehdyn erityisen raa'alla tai julmalla tavalla pelkästään sen perusteella, että toinen tekijöistä oli pidellyt uhria kiinni toisen lyödessä.

Ryöstö on kuitenkin pohjimmiltaan omaisuusrikos. Siksi törkeän pahoinpitelyn ankaroitamisperusteiden soveltamiskäytäntö ei ole sellaisenaan siirrettävissä ryöstöihin. Ratkaisu KKO 1975 II 40 ilmentää eroa.⁹² Ryöstöä pidettiin törkeänä. Huomioon otettiin erityisesti, että teko oli tehty määrätietoisesti tarkoituksena anastaa huomattavasti rahaa ja toteuttamisessa oli käytetty väkivaltaa pankkivirkailijaa kohtaan erityistä julmuutta ja häikäilemättömyyttä osoittavalla tavalla. Yksi syytetyistä oli lyönyt kumipampulla virkailijaa päähän ja jatkanut pahoinpitelyä tämän kaaduttua lattialle. Virkailijalle oli aiheutunut kuhmuja ja mustelmia päähän ja vartaloon. Tekotapa ei toteuta törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkkiä ”erityisen raa'alla tai julmalla tavalla”. KKO kuitenkin arvioi ryöstön yhteydessä kvalifiointiperusteen matalampaa soveltamiskynnystä käyttäen, minkä lisäksi ryöstön arviointi törkeäksi perustui osaksi tavoitellun omaisuuden suureen arvoon.

⁹² Frände & Wahlberg 2014, s. 547.

3.1.3. Tekoväline

Ampuma-aseita ovat pistoolit, revolverit haulikot, pienoiskiväärit ja kiväärit. Johtoa ampuma-aseen määrittelyyn voidaan hakea ampuma-aselaista (1/1998), mutta törkeissä ryöstöissä arvioinnin viimekätinen kriteeri on aseiden vaarallisuus: sen on oltava hengenvaarallinen. Ampuma-aselain 2 §:n mukaan ampuma-aseella tarkoitetaan välinettä, jolla ruutikaasupaineen, nallimassan räjähdyspaineen tai muun räjähdyspaineen avulla voidaan ampua luoteja hauleja tai muita ammuksia taikka lamaannuttavia aineita siten, että siitä voi aiheutua vaaraa ihmiselle. Ampuma-aseiden tyypeiksi luokitellaan 6 §:ssä lisäksi mm. kaasuse, jossa käytetään kaasupatruunaa ja merkinantopistooli, jossa käytetään merkinantopatruunaa, joilla ei voida ampua muita patruunoita. Muulla ampuma-aseella tarkoitetaan asetta, joka rakenteeltaan, mitoiltaan tai muilta ominaisuuksiltaan poikkeaa lainkohdassa määritellyistä ampuma-aseista. Näin ollen ampuma-aselaki antaa vain perustan sen arvioimiseksi, mikä voi olla törkeää ryöstöä koskevassa säännöksessä tarkoitettu ampuma-ase.⁹³ Ampuma-aseeseen rinnastettavia hengenvaarallisia välineitä ovat pommit, räjähteet ja myrkylliset tai tukahduttavat kaasupanokset.⁹⁴

Tapauksessa KKO 1992:189 ryöstössä käytettyä ilmapistoolia ei katsottu ampuma-aseeksi eikä sen luodin nopeuteen ja läpäisykykyyn nähden hengenvaaralliseksi. Tapauksessa KKO 1994:73 katsottiin, ettei kyynelkaasusumutin ollut ampuma-ase eikä hengenvaarallinen. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan leikkiaseella tai asejäljennöksellä tehdyt ryöstöt eivät täytä kolmatta kvalifointiperustetta, vaan ovat tavallisia ryöstöjä. Tapauksessa KKO 1985 II 4 erehdyttävästi oikeaa asetta muistuttavalla leikkipistoolilla nakikioskin ryöstänyt tuomittiin vain ryöstöstä. Tosin ratkaisussa KKO 1978 II 104 erehdyttävästi oikeaa pistoolia muistuttavalla starttipistoolilla tehty pankkiryöstö tuomittiin törkeänä. Ratkaisu on vanhan lain ajalta, jolloin törkeysarvostelu perustui avoimeen harkintalausekkeeseen. Tässäkään kyseisenlaista asetta ei voida pitää hengenvaarallisena.⁹⁵

Teräaseita ovat ainakin veitset, tikarit, pistimet ja stiletit. Teräaseisiin rinnastettavia hengenvaarallisia välineitä ovat jousipatukka, nyrkkirauta ja erilaiset lyömäaseet, jotka on valmistettu ketjusta, kaapelista, metalliputkesta tai vajjerista.⁹⁶ Järjestyslain (612/2003)

⁹³ Lappi-Seppälä 2013b, s. 864 ja Frände & Wahlberg 2014, s. 548.

⁹⁴ HE 66/1988 vp, s. 99.

⁹⁵ Frände & Wahlberg 2014, s. 548 - 550 ja alaviite 118 ja Lappi-Seppälä 2013b, s. 856

⁹⁶ HE 66/1988 vp, s. 99.

9⁹⁷ ja 10⁹⁸ §:ssä mainittujen välineiden käytön ratkaiseva kriteeri ryöstön törkeäksi tekemänä perusteena on niiden hengenvaarallisuus. Räjähdeellä uhkaaminen on usein hengenvaarallista. Kilpajousi on hengenvaarallinen rikoksentekoväline. Uhkaustavasta ja teon muista olosuhteista riippuu, täyttääkö ampuma- tai teräaseen taikka niihin rinnastettavan hengenvaarallisen välineen käyttö törkeän ryöstön tunnusmerkistön myös kokonaisuutena arvostellen. Luettelo tekovälineistä on tyhjentävä. Muiden välineiden käyttö ei ole ankaroitamisperuste. Lainkohdassa tarkoitettuja välineitä eivät ole esim. kivet, laudanpätkäät tai lasipullot, vaikka ne voisivatkin olla potentiaalisesti hengenvaarallisia.⁹⁹

Tekovälineen vaarallisuudelle on asetettava erityiset vaatimukset, sillä suuri osa ryöstöistä tehdään pelkällä ryöstöuhkauksella. Onkin syytä korostaa kokonaisarvostelun merkitystä. Pelkkä puukon käyttö uhkauksessa ei perusta vastuuta törkeästä tekemuodosta. Se olisi vastoin suhteellisuusperiaatetta, sillä puukolla tehdystä törkeästä pahoinpitelystä rangaistus on keskimäärin vuoden vankeus. Jos puukolla toteutettu uhkaus täyttäisi automaattisesti törkeän ryöstön tunnusmerkistön, olisi rangaistus vähintään kaksi vuotta vankeutta.¹⁰⁰ Jos teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä, voi puukolla tehdystä uhkauksesta tulla tuomitukseksi törkeästä ryöstöstä. Näin ei kuitenkaan ollut tapauksessa KKO 1992:169. Ryöstö oli toteutettu teräaseella uhaten. Tekijä tuomittiin teräaseen käytöstä huolimatta ryöstöstä, koska tekoa ei kokonaisuutena arvostellen pidetty törkeänä, kun otettiin huomioon uhkaustapa- ja olosuhteet sekä tavoitellun omaisuuden vähäinen määrä.

3.1.4. Ryöstön kohteena oleva henkilö

Neljäs kvalifiointiperuste on pelkästään ryöstöjä koskeva. Se otettiin lakiin vuonna 1949, koska taksinkuljettajiin kohdistuneet ryöstöt olivat lisääntyneet. Se soveltuu autonkuljettajiin, erityisesti taksiautoilijoihin ja esiintyy oikeuskäytännössä tavallisimmin taksiryöstöjen yhteydessä. Muissa tilanteissa KKO on ollut pidättyväinen soveltamisessa. Tapauksissa myös muut kvalifiointiperusteet ovat vaikuttaneet törkeysarvosteluun. Usein lisäperusteena on ollut ampuma-aseen tai muun hengenvaarallisen välineen käyttö.¹⁰¹

⁹⁷ Vaarallisia esineitä ovat nyrkkiraudat, stiletit, heittotähdet, muuksi esineeksi naamioidut teräaseet, sähkölamauttimet ja -patukat, jousipatukat, tarkkuussingot ja -lingot.

⁹⁸ Toisen vahingoittamiseen soveltuvia esineitä ovat mm. teräaseet, patukat, jouset, vaijerit, kaapelit, pesäpallomailat, jousitoimiset aseet ja harppuunat.

⁹⁹ Frände & Wahlberg 2014, s. 547 - 549 ja alaviite 114.

¹⁰⁰ Lappi-Seppälä 2013b, s. 865.

¹⁰¹ Frände & Wahlberg 2014, s. 550 ja Lappi-Seppälä 2013b, s. 865 - 866. Ks. esim. KKO 1975 II 44.

Kvalifiointiperusteen soveltamiseen ei riitä pelkästään se, että rikos kohdistuu henkilöön, joka toimittaa ammatiaan tekohetkellä, vaan uhrin tulee olla puolustuskyvytön ammatinsa vuoksi. Autonkuljettajien kohdalla soveltamista voi perustella sillä, että autoa ohjaavan on vaikea suojautua yllättäviltä hyökkäyksiltä. Taksinkuljettajat ovat lisäksi velvollisia ajamaan minne asiakas pyytää. Ankaroittamisperuste ei ilmeisesti sovellu pankkivirkailijoihin, sillä tapauksessa KKO 1992:189 syytetty tuomittiin ryöstöstä. Virkailijat, joihin väkivallan uhka kohdistui, olivat yksin omissa konttoreissaan. Heidän toimeensa kuuluva työ tai tehtävä ei estänyt heitä puolustamasta itseään tai pankin omaisuutta.¹⁰²

3.2. Kokonaistörkeysvaatimuksesta ja kvalifiointiperusteet hovioikeusaineistossa

Kvalifiointiperusteen täyttymisen lisäksi ryöstön tulee olla kokonaisuutena arvostellen törkeä. Törkeysarvioinnissa suurin merkitys on väkivallan voimakkuudella ja uhkauksen vaarallisuudella. Näin vähäiseenkin omaisuuteen kohdistuvat teot voivat tulla arvioituiksi törkeinä ryöstöinä. Näin on siitä huolimatta, että tekijän ensisijainen motivaatio on omaisuuden anastus ja väkivalta tai sillä uhkaaminen vain keino sen saavuttamiseksi.¹⁰³

Hovioikeusaineistossa oli 10 syytekohtaa, joissa teon törkeyttä on arvioitu. Kuudessa tapauksessa ryöstö katsottiin törkeäksi¹⁰⁴ ja neljässä tapauksessa tavalliseksi¹⁰⁵. Törkeän ryöstön tunnusmerkistön täyttävistä teoista kolme oli tehty käyttäen väkivaltaa ja kolme käyttäen sekä väkivaltaa että uhkausta. Aineistossa ei ollut yhtään pelkällä ryöstöuhkauksella toteutettua törkeää ryöstöä. Kaikissa törkeissä ryöstöissä kvalifiointiperuste oli 31:2.1:n 3-kohta. Kahdessa tapauksessa kyse oli ampuma-aseesta (pistooli), kolmessa teräaseesta (veitsi, kirves ja vesuri) ja yhdessä tekovälineenä oli sekä terä- (puukko) että ampuma-ase (pistooli). Aineistossa ei ollut eroa tekovälineen käyttötarkoituksessa. Kolmessa tapauksessa tekovälinettä oli käytetty väkivallassa, kahdessa tekovälinettä oli käytetty ryöstöuhkauksessa ja yhdessä tekovälinettä oli käytetty väkivallassa ja uhkauksessa.

Tapauksessa 15/103526 täyttyi kaksi kvalifiointiperustetta, 31:2.1:n 3-kohdan terä- ja ampuma-aseen käyttö ja 2-kohdan raaka ja julma tekotapa. Tekotapa oli raaka ja julma, koska uhrin pikkusormi oli katkaistu laittamalla se ruuvipenkkiin, minkä jälkeen se on ensin yritetty katkaista sähkösahalla, mutta saatu lopuksi katkaistua puukolla, johon oli

¹⁰² Lappi-Seppälä 2013b, s. 865 - 866.

¹⁰³ Lappi-Seppälä 2013b, s. 866.

¹⁰⁴ 15/125574, 15/119939, 15/123151, 15/103526, 15/120583 sk 6 ja sk 8

¹⁰⁵ 15/102743, 15/120645 sk 88, 15/110183 sk 3 ja sk 10.

lyöty vasaralla. Tuomiossa 15/119939 syyttäjä oli nimennyt kvalifointiperusteeksi myös kohdan 4, eli teko olisi kohdistunut henkilöön, joka ammattiinsa tai toimeensa kuuluvan työn tai tehtävän vuoksi ei voi itseään tai omaisuuttaan puolustaa. Kyseessä oli apteekki-ryöstö, jossa uhrina olivat apteekin työntekijät. KO mainitsi perusteluissa vain, että teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä syytteessä kuvatuin tavoin, HO hyväksyi KO:n tuomion perusteluineen. Ilmeisesti myös tämän kvalifointiperusteen katsottiin täyttyvän tai sitten sitä ei mietitty missään vaiheessa, koska tapauksessa täyttyi 3-kohdan kvalifointiperuste. KKO ei kuitenkaan ole hyväksynyt tätä kvalifointiperustetta esim. pankkiryöstöjen yhteydessä uhrien ollessa pankkivirkailijoita (KKO 1992:189, katso edellä).

Törkeissä ryöstöissä teon kokonaisarvosteluun vaikuttavina seikkoina on mainittu väkivallan kesto ja sen käyttö kahdessa eri paikassa¹⁰⁶, useita tekijöitä¹⁰⁷, tekijä varustautunut tekoon käytetyn tekovälineen lisäksi leipäveitsellä, tekijän intensiivinen pyrkimys teon toteuttamiseksi¹⁰⁸ ja tekijöiden asema moottoripyöräkerhon jäsenenä¹⁰⁹. Lisäksi teon arvioimiseen törkeäksi on vaikuttanut se, että tekopaikkana oli uhrin koti¹¹⁰, omaisuusrikos kohdistui uhrin lähes koko omaisuuteen¹¹¹, kaksinkertainen kvalifointiperuste¹¹², tavoitellun omaisuuden määrä ei ollut vähäinen (3 000 €)¹¹³ ja uhri joutui tilanteeseen yllättäen ja puolustuskyvyttömänä¹¹⁴. Vammat on mainittu harvoissa tapauksissa, niiden on lähinnä katsottu osoittavan käytetyn väkivallan määrää, laatua ja voimakkuutta.

Tapauksia, joissa teko katsottiin tavalliseksi eikä törkeäksi ryöstöksi, oli neljä. Kahdessa kvalifointiperuste ei täyttynyt. Tapauksessa 15/102743 syyttäjä katsoi kyseessä olevan raaka ja julma tekotapa. Uhria oli lyöty useita kertoja nyrkillä päähän ja vartaloon, kuristettu, kaadettu lattialle ja potkittu lattialla puolustuskyvyttömänä maannutta vartaloon. Teon arvioimiseksi törkeäksi vaikutti syyttäjän mukaan se, että tekijöitä oli kaksi. Kvalifointiperuste ei täyttynyt, koska vammat (mm. mustelmat, turvotus, naarmut) olivat lieviä, paitsi kovakalvon alainen verenvuoto, joten väkivalta ei ollut voimakasta eikä näin ollen raakaa. Uhri ei ollut sillä tavoin puolustuskyvytön, että teko olisi ollut julma.

¹⁰⁶ 15/125574 (väkivallan kesto ja väkivallan käyttö kahdessa eri paikassa).

¹⁰⁷ 15/125574 ja 15/123151.

¹⁰⁸ 15/119939 (tekijä varustautunut tekoon käytetyn tekovälineen lisäksi leipäveitsellä ja tekijän intensiivinen pyrkimys teon toteuttamiseksi).

¹⁰⁹ 15/103526.

¹¹⁰ 15/125574 ja 15/123151.

¹¹¹ 15/125574.

¹¹² 15/103526.

¹¹³ 15/120583 sk 6.

¹¹⁴ 15/120583 sk 8.

Tapauksessa 15/120645 sk 88 teko oli tehty käyttämällä ryöstöuhkausta. Syyttäjä katsoi, että teossa on käytetty tekovälineenä teräasetta. Tekovälineestä ei ole ollut riittävää näyttöä. Näin ollen yksikään kvalifointiperuste ei täyttnyt. Perusteluissa on maininnut vielä, että kyseessä oli tyypillinen lähikaupan ryöstö ja vaikka tekovälineenä olisikin ollut teräase, ei teko silti olisi ollut kokonaisuutena arvostellen törkeä, koska välineellä ei tehty tökkimisliikettä eikä sitä asetettu uhria vasten. Välineellä vain osoitettiin uhria kohti.

Tapauksessa 15/110183 sk 3 kvalifointiperuste täyttyi, kun teossa käytettiin teräasetta. Teko ei kuitenkaan ollut kokonaisuutena arvostellen törkeä, koska veistä oli käytetty vain uhkaamiseen ja se oli painettu vain kylkeä vasten, teosta ei aiheutunut pysyviä fyysisiä vammoja ja anastetun omaisuuden määrä oli vähäinen (pankkikortti ja väärä tunnusluku). Lisäksi teon motiivi eli ”kosto” siitä, että uhri oli todistanut tekijää vastaan oikeudessa, ja tekopaikka eli uhrin koti, kuuluivat ja arvioitiin muiden tunnusmerkistöjen yhteydessä.

Tapauksessa 15/110183 sk 10 kvalifointiperuste täyttyi, kun teossa oli käytetty teräasetta (kirves). Teko ei ollut kokonaisuutena arvostellen törkeä, koska kirvestä oli käytetty vain pelottelutarkoituksessa, eikä sitä ollut kohotettu ketään vastaan. Vakavimmat vammat olivat kaksi murtumaa kämmenessä, joita ei ilmeisesti pidetty kovin vakavina, koska ne oli huomattu vasta viikko teon jälkeen. Anastetun omaisuuden määrä ei ollut kovin suuri (kodinelektroniikkaa, yhteisarvo noin 2000 €). Teon motiivi arvioitiin samoin kuin edellä syytekohdassa 3. Syyttäjä piti tekotapaa raakana ja julmana, koska väkivaltaa oli käytetty usean tekijän toimesta yhtä uhria vastaan ja väkivaltaa oli käytetty vielä uhrin maatessa puolustuskyvyttömänä sängyllä pitelemässä vammojaan. Arvioinnissa otettiin pohjaksi törkeän pahoinpitelyn vastaava kvalifointiperuste. Sängyllä maanneen uhrin päätä kohti oli lyöty kepillä. Uhri sai torjuttua lyönnin käsillään, joten vammoja tuli vain uhrin käsiin. Tekijä olisi halutessaan saanut aikaan vakavia vammoja, mutta ei näin tehnyt. Teko ei täyttänyt törkeän pahoinpitelyn kvalifointiperustetta eikä myöskään törkeän ryöstön.

4. Rangaistuksen määrääminen

Rangaistuksen määrääminen on yläkäsite, joka kattaa rangaistuksen mittaamisen ja laji-valinnan.¹¹⁵ Keskeiset säännöt ovat rikoslain 6 luvussa (13.6.2003/515) ja ne muodostavat neljä alakokonaisuutta: yleiset säännöt (6:1-3), rangaistuksen mittaaminen (6:4-8a),

¹¹⁵ HE 44/2002 s. 186.

rangaistuslajin valinta (6:9–12) ja tuomitusta rangaistuksesta tehtävät vähennykset (6:13–15). Rangaistuksen määrääminen sisältää jaottelun perusteella seuraavat osa-alueet: 1) soveltuvan rangaistusasteikon määrittäminen 2) lajinvalinta 3) mittaaminen ja 4) rangaistuksesta tehtävät vähennykset. Käytännössä vaiheet 2 ja 3 sitoutuvat yhteen: esim. se, kuinka voimakkaasti tekijä pahoinpitelee uhria, vaikuttaa sekä siihen tuomitaanko hänelle ehdollista vai ehdotonta vankeutta, että siihen montako vankeuspäivää määrätään.¹¹⁶

Rangaistusta määrättäessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys (RL 6:3.1). Rangaistus määrätään noudattaen suhteellisuusperiaatetta, joka ilmenee RL 6:4:stä. Sitä, kuinka ankaran rangaistuksen rikoksentekijä rikoksestaan ansaitsee, kutsutaan teon rangaistusarvoksi. Rangaistusta koventavat RL 6:5:n koventamisperusteet ja lieventävät RL 6:6:n lieventämis- sekä RL 6:7:n kohtuullistamisperusteet. Säännökset rangaistuksen mittaamisesta (RL 6:4-8a) vaikuttavat sekä mittaamiseen että rangaistuslajin valintaan. Lähtökohtaisesti rangaistuksen koventaminen tai lieventäminen sekä rangaistuslajin valinta tapahtuu rikoksesta säädetyn rangaistusasteikon sisällä. Lieventämis- ja kohtuullistamisperusteet voivat kuitenkin vaikuttaa myös rangaistusasteikon lieventämiseen (RL 6:8). Tämä kuvaa monien rangaistuksen määräämiseen vaikuttavien perusteiden asteikollisuutta eli ne voivat toteutua pienemmässä tai suuremmassa määrin. Asteikon lieventämiseen voivat johtaa myös muut RL 6:8:n perusteet. Rangaistuslajin valintaan sovelletaan edellä mainittujen säännösten lisäksi myös RL 6:9–12:n lajivalintasäännöksiä. Lopuksi näin saadusta rangaistuksesta tehdään tarpeelliset vähennykset. Jos syytetty tuomitaan useasta rikoksesta, sovelletaan myös RL 7 luvun säännöksiä yhteisestä rangaistuksesta.¹¹⁷

Rangaistuksen määrääminen on luonteeltaan harkintaa liukuvalla asteikolla. Seuraamuspuolella tuomioistuimelle on jätetty laaja harkintamarginaali ja -valta. Rangaistuksen tuomitsematta jättäminen, säädetyn rangaistusasteikon alittaminen, rangaistuslajin valinta ja rangaistuksen pituuden määrääminen eivät perustu yksiselitteisiin normeihin. Laissa mainitaan vain yleiset periaatteet ja mittaamisperusteet, jotka ohjaavat seuraamusharkintaratkaisua. Niiden merkitys ratkeaa konkreettisessa tapauksessa: joskus tietty periaate vaikuttaa olennaisesti lopputulokseen, kun taas joskus sillä ei ole painoarvoa. Seuraamusharkinta vaatii mahdollisuuden tapauskohtaisesti joustaviin ratkaisuihin, minkä vuoksi ei voida määritellä periaatteiden tärkeysjärjestystä kaikkiin tilanteisiin sopivaksi.¹¹⁸

¹¹⁶ Matikkala 2010, s. 112.

¹¹⁷ Matikkala 2010, s. 112 - 113.

¹¹⁸ Hahto 2004, s. 122 - 123, 125 ja 172.

Rangaistuksen määräämisessä noudatettavia oikeudenmukaisuusperiaatteita ovat laillisuus- (PL 8 §), syyllisyys-, suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaate. Syyllisyysperiaate tarkoittaa, että syyllisyysmoite ja rangaistus on oikeutettu vain, jos tekijä olisi voinut toimia toisin tai häneltä olisi voitu kohtuudella edellyttää toisenlaista suhtautumista. Rikosoikeudellinen suhteellisuusperiaate asettaa rajat rangaistuksen määrälle ja se on vahvistettu rangaistuksen mittaamista koskeissa säännöksissä. Yhdenvertaisuusperiaate (PL 6 §) ilmenee rangaistuksen määräämisessä niin, että tuomioistuimen on rangaistusta mitattaessa kiinnitettävä huomiota oikeuskäytännön yhtenäisyyteen (RL 6:3.1).¹¹⁹

Tunnusmerkistö voi kattaa monenlaisia tekoja, joiden rangaistusarvot voivat poiketa toisistaan huomattavastikin. Siksi lainsäätäjän on säädettävä rangaistusasteikko, jossa konkreettisten rikosten kirjo ja toisistaan poikkeavat rangaistusarvot sekä muut rangaistuksen määräämiseen vaikuttavat seikat voidaan ottaa huomioon. Tämän takia rangaistusasteikot ovat usein varsin laajoja. Liian laajat rangaistusasteikot vaikeuttavat rikostyyppien keskinäisten moitittavuuserojen mieltämistä ja ohjaavat rangaistustasojen muodostumista huonommin kuin suppeat asteikot. Asteikkojen laajuuteen vaikuttaa myös, onko rikostyyppistä säädetty lievä ja/tai törkeä tekumuoto. Rangaistussäännöksessä rangaistuksesta säädetty muodostaa ensimmäisen tiedonlähteen ryhdyttäessä määräämään konkreettista rangaistusta rikoksesta. Rikoksen perusrangaistusasteikon keskeisin funktio rangaistuksen määräämisessä on ilmentää rikostyyppin alinta ja ylintä rangaistusarvoa.¹²⁰

5. Rangaistuksen mittaaminen

Mittaamisperusteet ovat todelliseen tapaukseen liittyviä argumentteja, joita käytetään peruselemaan seuraamusharkintaratkaisua. Laissa ei ole tyhjentävää luetteloa mittaamisperusteista, mutta useat niistä käyvät ilmi RL 6 luvun säännöksistä. Osa mittaamisperusteista on yleisiä eli ne koskevat kaikkia rikoksia. Osa on taas erityisiä eli ne ovat tiettyyn tunnusmerkistöön kirjattuja perusteita, jotka ohjaavat seuraamusharkintaa. Mittaamisperusteet eivät ole keskenään samanarvoisia eikä ne tarjoa valmiita ratkaisuja. Perusteiden soveltaminen edellyttää niiden punnintaa suhteessa toisiinsa, joten kaikkia perusteita ei huomioida ratkaisussa yhtä paljon.¹²¹ Lappi-Seppälä on ryhmitellyt mittaamisperusteet 1)

¹¹⁹ Lappi-Seppälä 2013a, s. 70 - 71.

¹²⁰ Matikkala 2010, s. 113 - 116.

¹²¹ Hahto 2004, s. 172 ja 175 & Lappi-Seppälä 1987, s. 32 - 33 ja 289.

tekoon liittyviin perusteisiin, joihin kuuluvat syyksiluettavuus, seuraukset, tekotapa ja motiivit, 2) tekijään liittyviin perusteisiin, joihin kuuluvat uusiminen, syyntakeisuus ja ikä ja 3) teon ulkopuolisiin perusteisiin, joihin kuuluvat tekijän teon jälkeinen käyttäytyminen, seuraamusten kasaantuminen, rangaistuskärsimys ja ajan kuluminen.¹²²

Rangaistuksen mittaaminen tarkoittaa ”rangaistuksen määrällistä vahvistamista sovellet-tavan rangaistusasteikon rajoissa”.¹²³ Rangaistuksen mittaaminen kostuu 1) rangaistus-käytännön yhtenäisyydestä, 2) yleissäännöksestä ja 3) koventamis-, lieventämis- ja koh-tuullistamisperusteista. Rangaistuksen mittaaminen normaaliasteikolta perustuu ensi sijassa suhteellisuusperiaatteelle ja yhdenvertaisuusperiaatteelle (RL 6:3). Tarkoituksena on antaa teon ja rikosentekijän syyllisyyden mukainen rangaistus.¹²⁴

Kukin mittaamisperuste vaikuttaa osaltaan rangaistusta lieventävään tai ankaroittavaan suuntaan. Koska konkreettisessa tapauksessa vaikuttaa samanaikaisesti useita mittaamis-perusteita, ratkeaa tietyn perusteen merkitys sen perusteella, millaiset ovat tapaukseen soveltuvien mittaamisperusteiden keskinäiset painoarvot. Yksittäistapauksessa voi olla niinkin, ettei tietty peruste vaikuta seuraamusharkintaratkaisun lopputulokseen muiden mittaamisperusteiden ollessa niin paljon painavampia. Perusteiden painoarvo on siis suhteellinen ja niitä on verrattava muihin tapaukseen liittyviin mittaamisperusteisiin.¹²⁵

5.1. Suhteellisuus, rangaistuksen mittaamisen yleisperiaate

Rangaistuksen tulee olla suhteessa rikokseen. Rangaistuksen määräämisessä suhteelli-suusperiaate on keskeinen. Rikosoikeusjärjestelmämme lähtökohtiin kuuluu, että rangais-tus sisältää moitteen ja rangaistus mitoitetaan sen mukaan, kuinka ankaraan moitteeseen rikos antaa aihetta. Suhteellisuus on ensisijassa menneisyyteen kuuluvan rikoksen ja ran-gaistuksen välistä takautuvaa suhteellisuutta. Rangaistuksen ankaruuden määrää tehdyn rikoksen vakavuus eli rikoksen rangaistusarvo, jolloin tekijä saa rangaistuksen, jonka hän rikoksensa takia ansaitsee. Suhteellisuus on oikeudenmukaisuusperiaate: on oikein, että tekijä saa tekonsa eli ansionsa mukaan. Suhteellisuus kieltääkin tuomitsemasta ankaram-

¹²² Lappi-Seppälä 1987, s. 294.

¹²³ Lappi-Seppälä 1987, s. 19.

¹²⁴ HE 44/2002, s. 168.

¹²⁵ Hahto 2004, s. 175.

paa rangaistusta kuin rikoksen moitittavuuden perusteella ansaitaan, koska tämä olisi epäoikeudenmukaista.¹²⁶ Nuotion mukaan suhteellisuusperiaatteen antama suoja on tavaltaan jatkoa syyttömyysolettamalle ja syyttömän suojaamisen periaatteelle.¹²⁷

Suhteellisuuden arviointiperusteet on määritelty RL 6:4:ssä (13.6.2003/515). Tämän rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeuden mukaisessa suhteessa 1) rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, 2) teon vaikuttimiin sekä 3) rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.

Lähtökohdan vahingollisuuden ja vaarallisuuden arvioinnissa muodostaa rikoksen tunnusmerkistö. Huomioon otetaan vahingot, jotka tunnusmerkistö ja sen suojelutavoitteet kattavat, eli tunnusmerkistön mukaiset vahingot. Ryöstörikoksissa näitä ovat ruumiillinen koskemattomuus ja omaisuudensuoja. Lisäksi huomioidaan teon tekohetken näkökulmasta arvioitava tunnusmerkistön ja sen tavoitteiden suuntainen vaarallisuus. Vaarallisuuden merkittävyyden arvioinnissa otetaan huomioon toteutumatta jääneen seurauksen vakavuus ja todennäköisyys. Rangaistuksen määrittämisen kannalta merkittäviä ovat siis toteutuneet vahingot ja teon tunnusmerkistönsuuntainen vaarapotentiaali tekohetkellä. Koska ryöstöt ovat rangaistavia vain tahallisina, huomioon otetaan vain sellainen vahingollisuus ja vaarallisuus, jonka rikosentekijän tahallisuus kattoi.¹²⁸

Rangaistuksen on oltava oikeudenmukaisessa suhteessa myös ”teon vaikuttimiin ja teosta ilmenevään tekijän muuhun syyllisyyteen”. Tätä kutsutaan mittaamissyllisyydeksi. Vuoden 1976 rikoslain vastaavassa pykälässä (6:1) puhuttiin ”rikoksesta ilmenevästä tekijän syyllisyydestä”. Teon vaikuttimet erotettiin vuoden 2004 uudistuksessa omaksi arviointiperusteeksi, rikoksesta ilmenevän muun syyllisyyden muodostaessa mittaamissyllisyyden toisen elementin. Matikkalan mukaan teon vaikuttimia on käsitelty esitoissa epäsymmetrisesti siten, että teon vaikuttimilla näyttäisi voivan olla etenkin rangaistusarvoa pienentävä merkitys. Teon rikosoikeudellinen ja moraalinen arviointi ovat kaksi eri asiaa. Rikosten motiivit ovat oletetusti paheksuttavia ja niillä voi olla yhteys persoonallisuuspiirteisiin, joiden huomioiminen tekijän vahingoksi olisi kyseenalaista tekorikosoikeudessa. Lievemmin rangaistavina tulisi pitää tekoja, jotka on tehty epäitsekäistä syistä ja joiden tarkoituksena on ollut edistää yksilöiden hyvinvointia ja yhteisön arvokkaina

¹²⁶ Matikkala 2010, s. 120.

¹²⁷ Nuotio 2005, s. 180 - 181.

¹²⁸ Matikkala 2010, s. 122.

pitämiä päämääriä. Kyseessä on eräänlainen tunnustus sosiaalisesti hyväksytyille tavoitteille. Tällaiset teot eivät myöskään ilmennä tekijän olevan vaarallinen oikeushyville.¹²⁹

RL 6:4:ssä tarkoitettu muu syyllisyys on myös tekosyyllisyyttä, koska se on ”rikoksesta ilmenevää”. Ensinnäkin tämän syyllisyyden kannalta merkittävää on syyksiluettavuuden aste. Syyksiluettavuuden lajeja ovat tahallisuus ja tuottamus. Ryöstö on rangaistava vain tahallisena. Tahallisuudessa erotetaan tarkoitus-, varmuus- ja todennäköisyystahallisuus. Tarkoitustahallisuutta voidaan pitää moitittavimpana, koska siinä suorastaan pyritään oikeudenloukkaukseen. Varmuustahallisuudella tehtyä rikosta voidaan pitää moitittavampana kuin todennäköisyystahallisuudella tehtyä rikosta, perusteena tekijän suurempi mieltäminen. Muuhun syyllisyyteen kuuluu myös tekopäätöksen kiinteys: harkittu rikos on moitittavampi kuin päähänpistosta tehty. Tässä kohtaa otetaan huomioon myös tekijän toisintoimimismahdollisuuden heikentyminen, syyt voivat liittyä mm. syyntakeisuuteen, kieltöerehdykseen taikka hätävarjelu- tai pakkotilaa muistuttaviin tilanteisiin.¹³⁰

5.2. Rangaistuksen koventamisperusteet

RL 6:5:n koventamisperusteita on muutettu lailla 8.5.2015/564 ja uusi pykälä on tullut voimaan 1.10.2015. Vain pykälän 2 kohtaa (liigaperuste) on muutettu ja pykälään on lisätty uusi 2 momentti, jossa määritellään järjestäytynyt rikollisryhmä. Muutos liittyy siis vain kohdan 2 koventamisperusteeseen. Muutoksella ei ole pyritty rangaistavuuden alan tai ankaruuden muuttamiseen, vaikka tehdyt tarkistukset voivatkin jossain määrin vaikuttaa niiden soveltamisalaan.¹³¹ Näin ollen liigaperusteessakin voidaan rangaistuksen mittaamisessa nojautua aiempiin KKO:n ratkaisuihin. Muiden rangaistuksen koventamisperusteiden osalta relevantteja ovat edelleen aiemmat esityöt eli HE 44/2002.

Koventamisperusteen soveltuessa tekoon siitä on rangaistava normaalirangaistusvyöhykettä ankarammin yhdenvertaisuuden ja oikeusjärjestelmän uskottavuuden säilyttämiseksi, vaikka erityisestävistä syistä vaikuttaisikin edullisemmalla tuomita lievempi rangaistus. Syytetyn vahingoksi koituvien ankaroittavien seikkojen eli koventamisperusteiden on oltava tiukemmin laissa määriteltyjä kuin lieventävien tekijöiden.¹³²

¹²⁹ Matikkala 2010, s. 122 ja HE 44/2002 s. 188.

¹³⁰ Matikkala 2010, s. 123 ja HE 44/2002 s. 188 - 190.

¹³¹ HE 263/2014, s. 27 ja 49.

¹³² Hahto 2004, s. 151 ja 173.

Hovioikeusaineistossa oli neljä tapausta joihin liittyi rangaistuksen koventamisperuste. Kolme koski rikoksentekijän aikaisempaa rikollisuutta eli uusimista. Yksi tapaus käsitteli liigaperustetta liittyen moottoripyöräkerhon jäseniin ja törkeään ryöstöön. Sitä en käsittele tarkemmin tässä tutkielmassa, koska se on vanhan lain ajalta, eikä hovioikeus katsonut koventamisperusteen täyttyvän.

5.2.1. Rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus

Ensimmäinen rangaistuksen koventamisperuste on rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus (RL 6:5.1:n 1-kohta). Rangaistuksen koventaminen perustuu rikoksen suurempaan toimintavääryyteen ja rikoksesta ilmenevään tekijän suurempaan syyllisyyteen kuin suunnittelemattomissa teoissa. Suunnitelmallisuuden ankarampaa rangaistavuutta perustele kriminaalipoliittiselta kannalta myös rangaistuksen oletettu pelotevaikutus nimenomaan suunnitelmallisiin tekoihin.¹³³

Suunnitelmallisuuden vastakohtana voidaan pitää rikoksen tekemistä ilman erityistä ennakkokäsitystä sen toteuttamisesta. Tätä voidaan kuvata niin, että teko tehdään improvisoiden. Suunnitelmallisuuden ja harkinnan välillä voidaan nähdä eroja, vaikka suunnitelmallisesti toimiva toimii usein myös harkiten. Harkiten toimiminen tarkoittaa syiden ja vastasyiden punnintaa. Rikollisen toiminnan suunnitelmallisuutta ei vielä sellaisenaan merkitse se, että rikosta ei tehty hetkenmielijohteesta tai ajattelemattomuudesta. Suunnitelmallisuus edellyttää tiedollista panostusta, mutta ei kirjallisia suunnitelmia.¹³⁴ Sen sijaan koventamisperusteen soveltaminen edellyttää, että rikoksentekijä on etukäteen jäsentyneesti pohtinut rikoksen toimeenpanoa. Tätä ilmentävät mm. erityiset valmistelutoimet ja toimenpiteet kiinnijoutumisriskin poistamiseksi.¹³⁵

Suunnitelmallisuus voi koskea yksittäistä rikostapahtumaa tai pidempiaikaista rikostointia. Useimmat rikokset, kuten ryöstö, voidaan tehdä sekä hetken mieli-johteesta että suunnitelmallisesti. Joihinkin rikostyyppeihin liittyy enemmän suunnitelmallisuutta kuin toisiin ja jotkin rikostyyppit ovat niin monimutkaisia tai vaativat erityisosaamista, että ne tehdään yleensä suunnitelmallisesti, esim. talousrikokset. Suunnitelmallisuus on asteikol-

¹³³ Matikkala 2010, s. 123.

¹³⁴ Matikkala 2010, s. 123 ja Lappi-Seppälä 1987 s. 351 - 353.

¹³⁵ Matikkala 2010, s. 124

linen käsite, joten se on suhteutettava kyseisen rikostyyppin lähtötasoon. Koventamisperusteen soveltamiseen oikeuttaa vasta suunnitelmallisuus, joka on selvästi vahvempi verrattuna rikostyyppin normaalitasoon. Joissakin rikoksissa suunnitelmallisuus esiintyy jo tunnusmerkistötekijänä, varsinkin törkeiden tekomuotojen kvalifiointiperusteena.¹³⁶ Tällaisessa tilanteessa suunnitelmallisuuden käyttö myös koventamisperusteena edellyttää tunnusmerkistön mukaisen suunnitelmallisuuden ylittävää suunnitelmallisuutta. Ryöstön tunnusmerkistöön ei sisälly suunnitelmallisuuden vaatimusta eikä se ole myöskään törkeän ryöstön kvalifiointiperuste. Tällöin suunnitelmallisuuden ei tarvitse olla mitenkään erityisen räikeää käytettäväksi koventamisperusteena ryöstörikoksissa. Kuitenkin ryöstörikoksiin liittyy suunnitelmallisia piirteitä, joista esimerkkinä seuraava KKO:n ratkaisu.

Ratkaisussa KKO 1978 II 104 A oli sovittuaan rikoskumppaninsa kanssa pankin ryöstämisestä tätä varten ostamallaan starttipistoolilla pakottanut virkailijat luovuttamaan rahaa. A oli luovuttanut rahat sovitulla kohtaamispaikalla B:lle. A oli ryöstön jälkeen pakenut päälleen B:ltä pakoa varten saamansa paidan ja leikkauttanut pitkät hiuksensa lyhyiksi. Koventamisperustetta ei sovellettu, koska sopimista rikoksen tekemisestä ei olosuhteet huomioiden vielä sinänsä ollut pidettävä tuolloisessa rikoslaissa tarkoitettuna rikollisen toiminnan suunnitelmallisuutena, eikä rikosta ollut valmisteltu eikä suoritettu lainkohdassa edellytetyin tavoin harkiten. Ryöstörikokset sisältävät monia erilaisia tilanteita ja tekotapoja, joissa suunnitelmallisuus on eriasteista. Esimerkiksi ryöstöntapaisessa varkaudessa suunnitelmallisuus on normaalitilanteessa vähäistä, kun taas esim. arvokuljetusryöstöt vaativat jo lähtökotaisesti suurempaa suunnitelmallisuutta.

5.2.2. Liigaperuste

Toinen koventamisperuste on ”rikoksen tekeminen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa” (RL 6:5.1:n 2-kohta). Järjestäytyneellä rikollisryhmällä tarkoitetaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää rakenteeltaan jäsentynyttä yhteenliittymää, joka toimii yhteistuumin tehdäkseen rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka 11:10:ssä (kiihottaminen ansanryhmää vastaan) tai 15:9:ssä (oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen) tarkoitettuja rikoksia (RL 6:5.2). Ryöstörikokset täyttävät vaatimuksen säädetystä enimmäisrangaistuksesta.¹³⁷

¹³⁶ Matikkala 2010, s. 124 ja alaviite 225.

¹³⁷ Matikkala 2010, s. 125 alaviite 226.

Järjestäytyneellä rikollisryhmällä on paremmat mahdollisuudet rikosten tekemiseen kuin yksittäisillä henkilöillä, rikosten toteuttaminen on helpompaa monen voimin, ryhmässä on todennäköisemmin erilaista erityisosaamista ja yhdessä suunnitteleminen nostaa rikosten onnistumistodennäköisyyttä. Yleisesti ryhmällä on mahdollisuus suorittaa useampia, vaativampia ja mittavampia rikoksia kuin yksittäisillä henkilöillä tai yksittäistä rikosta varten yhdessä toimivilla osallisilla. Järjestäytynyt ryhmä muodostaa erityisen vaarapotentiaalin oikeushyville ja ilmentää erityistä ja pysyvää rikosten tekemisen tahtoa.¹³⁸

Rikoksen tekemiseen osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa sisältyy se, että rikos on katsottava ryhmän hyväksymäksi, se on tehty ryhmän puolesta, hyväksi tai nimissä eli ryhmän lukuun ja se on ryhmän toimintakokonaisuuden mukainen. Arviointi tapahtuu kokonaisharkintana tapauksen olosuhteiden perusteella. Rikoksen tekeminen ryhmän tunnuksia käyttäen on indisio sen tekemisestä ryhmän lukuun, mutta kyse voi myös olla rikoksentekijän omassa rikollisuudessa hyödynnettävästä tehosteesta. Se, että tekijä on rikollisryhmän jäsen, ei ole välttämätön eikä riittävä edellytys säännöksen soveltamiselle. Rikoksen tulee vastata ja selvästi palvella ryhmän toimintakokonaisuutta. Koventamisperuste soveltuu luontevimmin RL 6:5.2:ssa mainittuihin rikoksiin, mutta soveltamista ei ole rajattu vain näihin. Koventamisperusteen soveltaminen voi osoittautua ongelmalliseksi, jos tekijä on mukana rikoksessa painostuksen ja ryhmäkurin takia. Sama seikka saattaa joskus puoltaa rangaistuksen koventamista, toisissa olosuhteissa lievennystä.¹³⁹

RL 6:5.2:n rikollisryhmän määritelmää tulkittaessa otetaan huomioon Palermon sopimuksen 2 artiklan c kohdan ja järjestäytynyttä rikollisuutta koskevan puitepäättöksen 1 artiklan toisen kohdan samansuuntaiset luonnehdinnat rakenteeltaan järjestäytyneestä ryhmästä ja yhteenliittymästä. Näillä tarkoitetaan ryhmää, joka ei ole satunnaisesti muodostettu rikoksen välitöntä tekemistä varten, jonka jäsenillä ei välttämättä ole muodollisesti määriteltäviä tehtäviä, jonka jäsenyys ei ole jatkuvaa tai jolla ei ole pitkälle kehittynyttä sisäistä rakennetta. Järjestäytyneellä rikollisryhmällä on siten peruspiirteet, jotka koskevat ryhmän ajallista kestoa, jäsenistöä, rakennetta sekä toimintaa ja tarkoitusta.¹⁴⁰

Rikollisryhmälle asetettavista kriteereistä varmistuminen edellyttää yleensä ryhmän toimineen jo jonkin aikaa. Järjestäytyneen rikollisryhmän luonteeseen kuuluu, ettei rikoskokonaisuutta ole suunniteltu etukäteen, vaan rikoksia suunnitellaan ja tehdään sen toi-

¹³⁸ Matikkala 2010, s. 125.

¹³⁹ HE 263/2014, s. 29 - 30.

¹⁴⁰ HE 263/2014, s. 30 - 31.

minta-aikana. Järjestäytyminen on usein niin tiivistä, että siitä voidaan päätellä käskyvaltasuhteiden olemassaolo ja työnjaon eriytyminen. Rakenteeltaan jäsenyneen ryhmän ei kuitenkaan tarvitse olla tiukkojen hierarkkisten käskyvaltasuhteiden ja pitkälle eriytyneen työnjaon varaan rakentuva. Ryhmän täytyy kyetä rikollista toimintaansa koskevaan päätöksentekoon ja toteutukseen. Ryhmän ei tarvitse olla alun perin järjestäytynyt rikosten tekemistä varten. Järjestäytyneille rikollisryhmille on tyypillistä tehdä rikoksia, joilla tavoitellaan taloudellista tai muuta hyötyä, millä voi olla merkitystä arvioitaessa, onko rikos tehty osana niiden toimintaa. Mitä lukuisampia, vakavampia ja tiheämmin tehtyjä rikokset ovat, sitä enemmän on perusteita katsoa, että kyseessä on järjestäytynyt rikollisryhmä. Jos ryhmä tekee vain muita kuin RL 6:5.2:ssa tarkoitettuja rikoksia, kysymyksessä ei ole siinä tarkoitettu rikollisryhmä. KKO:n ratkaisun 2013:90 perusteella lähdetään siitä, että toisessa asiassa annetun aiemman tuomion ryhmän luonnetta koskevalla johtopäätöksellä ei ole sellaista positiivista oikeusvoimavaikutusta, että se sellaisenaan olisi asetettava uuden ratkaisun pohjaksi. Aiemmalla tuomiolla voi kuitenkin olla todistusvaikutus.¹⁴¹

5.2.3. Rikoksen tekeminen palkkiota vastaan & rasistinen motiivi

Kolmas rangaistuksen koventamisperuste on rikoksen tekeminen palkkiota vastaan (RL 6:5.1:n 3-kohta). Tällaista motiivia voidaan pitää alhaisena ja itsekkäänä, mikä kertoo tekijän luonteenpiirteistä, joskaan rikosoikeuden tehtävä ei ole rangaistusten mitoittaminen niiden perusteella. Koska palkkio on kannustin, koventamisperusteella pyritään muodostamaan pidäke palkkiota vastaan tapahtuvalle rikosten tekemiselle. Rikoksen tekeminen palkkiota vastaan on kaksijakoinen mittaamisperuste, koska rikokseen johtanut poikkeuksellinen ja äkkiarvaamaton houkutus, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia, on rangaistuksen lieventämisperuste (RL 6:6 2-kohta).¹⁴²

Palkkio voi olla rahaa tai muuta taloudellista arvoa omaavaa. Palkkiosta tulee olla sovittu etukäteen tai rikoksentekijän tulee olla pitänyt sen saamista todennäköisenä ryhtyessään rikokseen, esim. aikaisempien kokemustensa perusteella. Muuten tekijän ei voida katsoa

¹⁴¹ HE 263/2014, s. 31 - 32.

¹⁴² Matikkala 2010, s. 126.

tehneen rikosta palkkiota vastaan. Voi olla niinkin, että vaikka tekijä tietää saavansa palkkion, niin sillä ei kuitenkaan ole mitään merkitystä hänen rikoksentekopäätöksessään. Tällöin on tulkinnanvaraista, toteutuvatko koventamisperusteen käytön edellytykset.¹⁴³

Koventamisperuste tulee kyseeseen sekä lievien että törkeiden rikosten kohdalla. Palkkiota vastaan tehdyt rikokset ovat usein harkittuja ja suunniteltuja, mutta tämä ei ole välttämätöntä perusteen soveltamisen kannalta. Rikoksen tekeminen palkkiota vastaan ei aina toimi perusteena, joka nostaisi siitä määrätyn rangaistuksen rikostyyppin normaalirangaistusta suuremmaksi. Näin on varsinkin silloin, kun palkkiota vastaan tehdyn rikoksen rangaistusarvo jää selvästi rikostyyppin normaalirikoksen rangaistusarvon alapuolelle.¹⁴⁴

Neljäs rangaistuksen koventamisperuste on myös ns. rasistinen motiivi: ”rikoksen tekeminen rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta” (RL 6:5.1:n 4 kohta). Koventamisperuste on säädetty ennen kaikkea erilaisten vähemmistöryhmien suojaksi. Koventamisperusteen tavoitteena on ankarampi reagointi erityisesti muukalais- ja rotuvihaa ilmentävää rasistista väkivaltaa vastaan. Rasistisista syistä tehdyt rikokset herättävät uhreissa pelkotiloja, koska he eivät ole joutuneet uhreiksi sattumalta vaan sellaisten ominaisuuksiensa perusteella, jotka saattavat altistaa hänet rikoksen kohteeksi jatkossakin. Lisäksi tällaiset teot ovat usein hyvin suunniteltuja.¹⁴⁵ Rasistinen motiivi on rikoksen koventamisperuste riippumatta siitä, keneen tai mihin rikos kohdistuu. Lainkohta ei rajaa sen soveltamisalaan kuuluvia rikoksia,¹⁴⁶ joten ryöstörikosten tekeminen rasistisesta motiivista kuuluu koventamisperusteen soveltamisalaan.

5.2.4. Uusiminen

Rikoksen uusimista koskeva lainsäädäntö rakentuu asteittain ankaroituvan järjestelmän pohjalle. Lainsäädäntö ilmaisee asian yleisluonteisesti ja pitkälti on luovuttu pakottavista

¹⁴³ Matikkala 2010, s. 126 - 127.

¹⁴⁴ Matikkala 2010, s. 127 ja HE 44/2002, s. 192.

¹⁴⁵ HE 44/2002, s. 192.

¹⁴⁶ HE 317/2010, s. 38.

säännöksistä ja kaavamaisesta uusimisvaikutuksen huomioimisesta. Rangaistuksen määrittämisessä uusiminen on jo perinteisestikin ollut merkittävässä asemassa. Uusiminen on käytännössä tärkein rangaistuksen koventamisperuste.¹⁴⁷

Uusimisen rangaistusta koventavalle vaikutukselle voidaan antaa kaksi vaihtoehtoista perustelua. Uusitun rikoksen rangaistusarvo voidaan nähdä ensikertalaisen rikosta suuremmaksi. Tällöin ankarampi rangaistus liitetään tekijän syyllisyyteen, koska rikoksen vääräryys on riippumaton tekijän kertalaisuudesta. Uusijan syyllisyys olisi siis ensikertalaisen syyllisyyttä suurempi. Vaihtoehtoisesti ensikertalaisen lievemmän rangaistuksen voidaan katsoa merkitsevän alennuksen antamista. Tällöin ensikertalaisen ja uusijan tekojen rangaistusarvossa ei ole eroa, vaan kriminaalipoliittisista syistä ensikertalaista on kohdeltu lievemmin kuin mihin teko antaisi aiheutta. Preventionäkökulmasta uusijan yhtä lievään kohteluun kuin ensikertalaisen kohdalla ei ole perusteita, koska uusimisella on osoitettu, ettei aiemmalla rangaistuksella ollut varoittavaa vaikutusta.¹⁴⁸

Rangaistuksen koventamisperuste on tekijän aikaisempi rikollisuus, jos sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä (RL 6:5.1:n 5-kohta). Uusiminen ei sinänsä riitä koventamaan rangaistusta, vaan sen on osoitettava tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Piittaamattomuus päätellään uuden ja aiemman rikoksen välisestä suhteesta, joka osoittaa laissa tarkoitettua piittaamattomuutta mm. kun kyse on samankaltaisista teoista. Riittävänä on pidetty rikosryhmittäistä yhtenevyyttä.¹⁴⁹

Rikosten samankaltaisuuskaan ei riitä säännöksen soveltamiseen, jos rikosten toistaminen on osoitus rikoksiin urautuneesta elämäntavasta eikä tietoisesta ja ilmeisestä oikeusjärjestyksen uhmaamisesta. Myös satunnainen uusiminen, jota osoittaa rikosten välillä kulunut pitkäaikainen aika, jää soveltamisalan ulkopuolelle. Piittaamattomuus tulee osoitetuksi etenkin rikosten ollessa harkittuja ja suunniteltuja, eli tilanteissa, joissa tehdään tietoisia rikoksentekopäätöksiä ja rangaistuksilla oletetaan olevan yleisestävää vaikutusta.¹⁵⁰

Ratkaisussa KKO 1983 II 37 koventamisperuste toteutui, huolimatta aikaisempien rikosten välillä kuluneesta pitkästä ajasta. A oli syyllistynyt erilaisiin liikenne rikoksiin vuosina

¹⁴⁷ Majanen 2006, s. 279 ja Matikkala 2010, s. 129.

¹⁴⁸ Matikkala 2010, s. 129 ja HE 44/2002, s. 193 - 194.

¹⁴⁹ HE 44/2002, s. 194, Majanen 2006, s. 271 ja Lappi-Seppälä 1987, s. 465 - 466.

¹⁵⁰ HE 44/2002, s. 194 - 195.

1964, 1969 ja 1975 ja nyt käsiteltäviin rikoksiin 1981. Ratkaisussa KKO 2006:82 edellytyksiä rangaistuksen koventamiseen ei ollut. Aiemmissa tuomioissa syyksi luettujen rikosten ja nyt käsiteltävänä olevan rikoksen välillä kulunut aika, 8 vuotta, oli liian pitkä.

Ratkaisussa KKO 1980 II 81 A oli tuomittu 70-luvulla yli kymmenen kertaa vapausrangaistukseen pääasiassa omaisuus-, väärennys- ja liikenne rikoksista. Hän oli karkumatkallaan vankilasta 1979 majoittunut väärällä nimellä hotelliin. Aiemman rikollisuuden ja tämän rikoksen suhde ei osoittanut uuteen rikokseen liittyvää sellaista erityistä syyllisyyttä, jota voitaisiin pitää ilmeisenä piittaamattomuutena lain kielloista ja käskyistä.

Ratkaisussa 2003:100 A oli pitänyt hallussaan huumausainetta omaa käyttöä varten. Hänet oli tuomittu useasti aiemmin mm. huumausainerikoksista. A oli piintynyt huumeiden käyttäjä ja jonkinasteisesti huumeriippuvainen. Uuden rikoksen ja aikaisemman rikollisuuden suhde ei rikosten samankaltaisuudesta huolimatta osoittanut syyllisyyttä, joka ilmentäisi piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Huumausainerikosten katsottiin siis olevan osoitus rikoksiin urautuneesta elämäntavasta, ei ilmeisestä ja tietoisesta oikeusjärjestelmän uhmaamisesta, eikä koventamisperuste siten soveltunut tapaukseen.

Uudempi ratkaisu KKO 2011:66 vastaa kysymykseen eritavalla. Syytetty oli kolmen viikon aikana yhdeksällä kerralla anastanut myymälöistä kerrallaan 9,84–57,80 € arvosta alkoholijuomia, elintarvikkeita ja vaatteita. Hän oli syyllistynyt toistuvasti samankaltaisiin rikoksiin, ryhtynyt tekoihin pian vankilasta vapauduttuaan ja anastukset osoittavat sinänsä toistuvaa taipumusta käydä anastamalla hankkimassa käyttötavaroita. KKO toteaa, että rikosten toistaminen voi liittyä niin kiinteästi tekijän elämäntapaan, ettei rangaistusten ankaroittaminen ehkäise syyllistymästä uusiin rikoksiin, mutta tästä huolimatta on lähtökohtana, että rikosten toistaminen seuraamuksista välittämättä osoittaa tekijässä erityistä moitittavuutta. KKO katsoi, että anastusrikokset liittyvät syytetyn elämäntapaan. Tämä ei kuitenkaan osoittanut sellaisia syytetyn menettelyn moitittavuutta vähentäviä piirteitä, joiden vuoksi rangaistusta tuomittaessa ei tulisi soveltaa koventamisperustetta.

Hovioikeuden ratkaisussa 15/110190 koventamisperusteen soveltaminen katsottiin aiheelliseksi, koska nykyisen ja aiemman rikollisuuden välinen suhde osoitti tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista ja käskyistä. Syytetty oli tuomittu vuonna 2014 lukuisista omaisuusrikoksista ja laittomasta uhkauksesta vankeuteen. Nyt käsiteltävänä olleeseen ryöstöön oli syyllistytty myös vuonna 2014. Lisäksi syytetty on tuomittu vuonna 2011 omaisuusrikoksista ja virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta vankeu-

teen ja tätäkin ennen viimeisen 10 vuoden aikana useasti omaisuus- ja osin myös väkivaltarikoksista vankeuteen. Perusteluista ei käy ilmi, onko syytetty syyllistynyt aikaisemmin ryöstörikoksiin, mutta ilmeisesti omaisuus- ja väkivaltarikosten katsottiin olevan samankaltaisia uusimisperusteen soveltamisen kannalta, onhan ryöstörikoksissa väkivalta ja omaisuusrikosulottuvuus. Lisäksi syytetty on syyllistynyt rikoksiin useasti ja lyhyiden aikavälien kuluessa. Nyt rangaistukseksi ryöstöstä ja näpistyksestä arvioitiin noin neljä kuukautta vankeutta ja koventamisperuste huomioiden jonkin verran tätä neljää kuukautta pidempi rangaistus. Uusiminen on siis vaikuttanut rangaistukseen melko vähän.

Ratkaisussa 15/127915 sovellettiin uusimista koventamisperusteena. Perusteluita ei kuitenkaan ollut. Syytetty tuomittiin vain ryöstöstä (ryöstöntapaisesta varkaudesta), josta HO arvioi oikeudenmukaiseksi seuraamukseksi viisi kuukautta vankeutta. Ryöstö olisi pelkästään, ilman koventamisperustetta, ollut rangaistusarvoltaan lähellä neljää kuukautta vankeutta, koska teko ei ollut kovin vakava. Uusimisen rangaistusta korottavaksi vaikutukseksi voidaan arvioida noin yksi kuukausi.

Ratkaisussa 15/123151 syytetty tuomittiin vain törkeästä ryöstöstä. Tästä olisi yksinään seurannut kolmen vuoden vankeusrangaistus. Koventamisperusteen käyttöä perusteltiin vain sillä, että rikosrekisteristä käy ilmi, että henkilö on kuluneiden vuosien aikana syyllistynyt toistuvasti rikoksiin ja myös tuomittu lukuisiin ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. Perusteluissa ei tarkemmin kerrottu mihin rikoksiin ja milloin syytetty on syyllistynyt. Koventamisperusteen ja jäännösrangaistuksen, joka oli 6 kk 20 pv ja määrättiin kokonaan täytäntöönpantavaksi, yhteinen vaikutus rangaistukseen oli kahdeksan kuukautta. Voidaan arvioida, että uusiminen korotti rangaistusta noin kahdella kuukaudella.

5.3. Rangaistuksen lieventämisperusteet

Rangaistuksen lieventämisperusteet on kirjattu lakiin melko väljiäkin ilmaisuja käyttäen. Tämä on asianmukaista, koska ne ovat tekijän eduksi vaikuttavia säännöksiä.¹⁵¹ Suhteetoman lievät rangaistukset ovat omiaan herättämään huomiota, minkä takia ne voivat hei-

¹⁵¹ Matikkala 2010, s. 131.

kentää yleisestävyyttä. Erityisesti lieventämisperusteiden soveltamisessa huomioitava periaate on pienimmän haitan periaate samalla tavoin kuin asteikon alittamista koskevassa säännöksessä, joka jatkaa lieventämisperusteiden vaikutusta.¹⁵²

Rangaistuksen mittaamisessa keskeinen tekijä on moitittavuus. Moitittavuutta vähentävät seikat huomioidaan rangaistusta alentavana tekijänä suhteellisuusperiaatteen mukaisesti, joka ilmaistaan RL 6:4:ssä, jossa mittaamisperusteina mainitaan teon vaikuttimet ja tekijän syyllisyys. Osa moitittavuutta vähentävistä tekijöistä on kirjattu rangaistuksen lieventämisperusteiksi.¹⁵³ Hovioikeusaineistossa ei ollut yhtään ryöstörikokseen liittyvä tapaus, jossa olisi käsitelty tai sovellettu mitään rangaistuksen lieventämisperustetta.

RL 6:6:n 4-kohdan mukaan rangaistuksen lieventämisperusteita ovat vielä RL 6 luvun 8 §:n 1 ja 3 momentissa mainitut perusteet. Perusteita käsiteellään tarkemmin jaksossa: ”Lievempi rangaistusasteikko ja rangaistuslaji”. Toteutuessaan pienemmässä määrin peruste oikeuttaa rangaistuksen lievennykseen säädetyn rangaistusasteikon puitteissa (RL 6:6), toteutuessaan suuremmassa määrin se mahdollistaa asteikon alittamisen (RL 6:8). Nämä perusteet mahdollistavat pidemmälle menevän rangaistuksen lieventämisen sovellettaessa RL 6:8:ää, kuin vain normaalirangaistusta lievemman rangaistuksen määräämisen. Taustalla on ajatus monien rangaistusta lieventävien perusteiden asteikollisuudesta. Säännöksessä tarkoitettujen perusteiden joukossa on myös kyllä tai ei -tyyppisiä perusteita, esim. rikoksen yritys: teko joko jäi yritykseen tai sitten teko on täytetty.¹⁵⁴

5.3.1. Painostus, uhka ja muu sen kaltaisen seikka

Ensimmäinen rangaistuksen lieventämisperuste on RL 6:6:n 1-kohdan mukaan ”rikoksentekemiseen vaikuttanut huomattava painostus, uhka tai muu sen kaltainen seikka”. Kyse on tavallista vähäisemmästä syyllisyydestä. Tekijällä ei ole ollut täyttää valinnanvapautta eikä hän ole ryhtynyt rikokseen omasta halustaan, joten hänen rikollinen tahto on tavallista pienempi.¹⁵⁵ Painostuksen, uhan tai muun seikan on oltava huomattava. Rajoi-

¹⁵² Hahto 2004, s. 151 - 152.

¹⁵³ Hahto 2004, s. 382.

¹⁵⁴ Matikkala 2010, s. 141 ja alaviite 261.

¹⁵⁵ Matikkala 2010, s. 131.

tus on perusteltu, koska mm. nuorisoryhmissä ja muissa osakulttuureissa voi esiintyä ryhmäpainetta, joka johtaa lain ja osakulttuurin normien ristiriitaan, mutta se ei kuitenkaan ole lain tarkoittamalla tavalla huomattavaa.¹⁵⁶

Rikoksen taustalla on etenkin painostuksessa tilanne, jossa lainmukaisen käyttäytymisodotuksen rinnalle on tullut rikoksen tekemiseen suuntautunut käyttäytymisodotus. Tällöin henkilö pelkää kokevansa haittaa, jos hän ei noudata jälkimmäistä odotusta. Tällaisessa tilanteessa kyseessä on ulkoinen ja negatiivinen motivaatioperusta. Ääritapauksessa toisintoimimismahdollisuus voi puuttua kokonaan, jolloin tekijä voi olla vastuusta vapaa. Uhka voi liittyä painostukseen ja uhkauksella voidaan tehostaa käyttäytymisodotusta. Uhka voi olla käsillä myös ilman toimintaodotusta, esim. rikoksentekijän pelätessä toisen hyökkäävän. Esitöissä ei erityisemmin käsitellä mitä ”muu sen kaltainen seikka” tarkoittaa. Määre viittaa tilanteisiin tai olosuhteisiin, jotka voidaan rinnastaa painostukseen ja uhkaan ja joissa rikoksentekijän toisintoimimismahdollisuus on samantyyppisesti alentunut.¹⁵⁷ Hahton mukaan tällainen seikka voisi olla uhrin myötävaikutus, joka liittyy teon motiiviin, tavoitteisiin tai toisintoimimismahdollisuuteen.¹⁵⁸

5.3.2. Myötätunto, houkutus ja asianomistajan myötävaikutus

Toinen rangaistuksen lieventämisperuste on ”rikokseen johtanut voimakas inhimillinen myötätunto taikka poikkeuksellinen ja äkkiarvaamaton houkutus, asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus tai muu vastaava seikka, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia” (RL 6:6:n 2 kohta).

Tyypillisesti rikos tehdään itsekkäistä syistä. Myötätuntoa pidetään positiivisena suhtautumistapana, joten rikoksen motiivina se osoittaa tavallista pienempää syyllisyyttä.¹⁵⁹ Rikokseen johtaneesta voimakkaasta inhimillisestä myötätunnosta on mainittu esimerkkeinä ns. armomurha ja äiti, joka anastaa ruokaa puutteessa eläville lapsilleen. Myötätunnon lievempää rankaisemista puoltavat perusteet eivät välttämättä edellytä, että se olisi heikentänyt tekijän lainnoudattamiskykyä, koska lain sanamuodon mukaan se liittyy vain muihin perusteisiin.¹⁶⁰ Tämä peruste esiintyy luultavasti harvoin ryöstöjen yhteydessä.

¹⁵⁶ HE 44/2002, s. 195.

¹⁵⁷ Matikkala 2010, s. 131 - 132 ja alaviite 237 ja 239

¹⁵⁸ Hahto 2004, s. 173.

¹⁵⁹ Matikkala 2010, s. 132.

¹⁶⁰ HE 44/2002, s. 196.

Poikkeukselliseen ja äkkiarvaamattomaan houkutukseen perustuva rangaistuksen lievennys on rajattu vain päähänpistosta tehtyihin rikoksiin, joiden olennainen aihe on houkutteleva ja suotuisa tilaisuus. Kriteerien on toteuduttava samanaikaisesti. Pähänpistosta merkitsee, ettei rikosentekijä ole harkinnut toimintaansa eikä pohtinut sen merkitystä. Harkitseva ja suunnittelevakin tekijä pyrkii tekemään rikoksensa suotuisissa olosuhteissa, tämän takia pelkkä suotuisa tekotilanne ja rikoksen tekemisen helppous eivät anna aihetta lieventämiseen. Soveltaminen edellyttää, että houkutus oli omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia. Ratkaisevaa on kyseisenlaisen houkutuksen vaikutus tyypillisesti tekijän lainnoudattamiskykyyn, eikä se, vaikuttiko houkutus tosiasiallisesti siihen.¹⁶¹

Asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia lieventää rangaistusta. Muotoilulla on ilmeisesti tarkoitettu estää sanallisen loukkauksen käyttö laajasti lieventämisperusteena. Soveltamismahdollisuus on vain rikoksissa, joissa on yksityinen asianomistaja, mm. omaisuus- ja väkivaltarikoksissa. Myötävaikutus liittyy tavallisesti teon motiiviin, tavoitteisiin tai toisintoimimismahdollisuuteen. Suurin merkitys uhrin myötävaikutuksella on arvioitaessa tekijän syyllisyyttä sitä vähentävänä seikkana. Rikoksen moitittavuus voi olla pienempi kuin ilman myötävaikutusta. Uhrin toiminnan ei tarvitse olla rikosoikeudellisesti moitittavaa. Perusteet tekijän syyllisyyden vähenemiselle ovat kuitenkin sitä painavampia, mitä moitittavampaa uhrin toiminta on. Asianomistajan poikkeuksellisen suurta myötävaikutusta voi olla provokaatio, tekijään kohdistunut loukkaus, rikoksessa mukana oleminen, rikoksen tekemisen helpottaminen, loukkauksen synnyn todennäköisyyden lisääminen,¹⁶² seurauksen syntymiseen vaikuttaminen ja sen pahentaminen sekä tilanteen luominen teolle, mikä tarkoittaa rikoksen tekemisen helpottamista tai houkutuksen luomista.¹⁶³

Provokaatio on rikosentekijään vaikuttavaa toimintaa, jossa alkusysäys rikokseen tulee muulta kuin tekijältä itseltään.¹⁶⁴ Sen merkitystä arvioitaessa määräävää on ärsytyksen voimakkuus. Vastareaktion on seurattava ärsytystä nopeasti, koska provokaation lieventävä vaikutus perustuu sen nostattamaan tunnekuohuun. Rangaistusta lieventävä merkitys on sitä vähäisempi, mitä pidempi aika loukkauksen ja vastareaktion välillä on.¹⁶⁵ Mitä törkeämpi rikos, sitä enemmän provokaatiolta edellytetään ja sitä vähemmän provokaatio lieventää rangaistusta. Reaktion vahvuus on oltava ymmärrettävä suhteessa ärsykkeen

¹⁶¹ Matikkala 2010, s. 133 ja HE 44/2002 s. 196.

¹⁶² Lappi-Seppälä 1987 s. 426, 430 – 431, HE 44/2002, s. 196 ja Matikkala 2010, s. 134.

¹⁶³ Hahto 2004, s. 5 - 9, 117, 173 - 174, 373 - 376 ja 529 - 530.

¹⁶⁴ Hahto 2004, s. 367 - 370.

¹⁶⁵ HE 44/2002, s. 196. Hahton mukaan HE 44/2002 suuntaviivat provokaatiosta ovat sovellettavissa, vaikka sanamuotoa muutettiin LaVM 28/2002. Hahto 2004, s. 383.

määrään ja laatuun. Sanallinen provokaatio ei ole poikkeuksellisen suurta asianomistajan myötävaikutusta, mutta fyysinen provokaatio voi olla. Omaisuuteen kohdistuva provokaatio, esim. esineen varastaminen tai luvaton käyttö voi aiheuttaa taloudellisia menetyksiä ja murhetta, joten sen provokaatioluonne voi olla merkittävä, etenkin toistuvana.¹⁶⁶

Provokaatio liittyy yleensä pikaistuksissa tehtyihin väkivaltarikoksiin. Myötävaikutus ilmenee rikoksen motiivin ja syyn antamisena tekijälle. Myötävaikutus on siten erityyppinen kuin ryöstössä, jossa rikoksen tekemistä helpottaa esim. uhrin liikkuminen hiljaisella sivukadulla. Vaikka ryöstössä uhrin toiminta voi helpottaa tekijän pyrkimystä, aloite rikokseen on silti lähtöisin tekijästä.¹⁶⁷

Muu vastaava seikka, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia, voisi olla esim. kolmanteen osapuoleen, kuten tekijän perheenjäsenen, kohdistunut loukkaus tai tekijän päihtymys. Itse hankittu humala ei yksinään riitä rangaistuksen vähennykseksi, juopuneena tehtyjä rikoksia ei yleisestävistä syistä voida kaavamaisesti arvioida keskimääräistä lievemmin. Lievennys voisi tulla kyseeseen, jos tekijä nauttii erehdyksessä tai tietämättään alkoholia taikka jos alkoholilla on epätyypillinen tai yllättävä vaikutus, johon tekijä ei voinut varautua. Esim. humalassa ilman järkevää motiivia vain tilanteen saattamana tehtyyn anastusrikokseen voitaneen suhtautua hieman lievemmin, kun taas syvässä humalassa tehdyt väkivaltarikokset ovat vaikeammin arvosteltavia.¹⁶⁸

5.3.3. Sovinto, rikoksen vaikutusten poistaminen ja rikoksen selvittäminen

Rangaistuksen lieventämisperuste on ”tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto, tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia taikka hänen pyrkimyksensä edistää rikoksensa selvittämistä” (RL 6:6:n 3-kohta). Kyse on rikoksentekijän rikoksen jälkeen suorittamista positiivisista toiminnoista. Toimet joko vähentävät rikoksen merkitystä tai selvittämiskustannuksia ja parantavat välillisesti vahinkoa kärsineen asemaa.¹⁶⁹

Sovinto voi, mutta sen ei ole pakko, perustua sovittujen ehtojen suorittamiseen. Säännöksen soveltaminen ei rajoitu vain säänneltyyn sovittelutoimintaan vaan sovinto voi syntyä tekijän ja uhrin kahdenvälisissä neuvotteluissa. Laki ei edellytä, että sovintosopimus olisi

¹⁶⁶ Hahto 2004, s. 387 - 393, 402 - 403, 405 - 408, 414 - 416, 418, 421 ja 447 - 448.

¹⁶⁷ Hahto 2004, s. 401 - 402.

¹⁶⁸ HE 44/2002, s. 196 - 197.

¹⁶⁹ Matikkala 2010, s. 135.

täytetty. Täytetty sopimus painaa mittaamisessa tietysti enemmän kuin sovintotarjous. Uhrin korvausintressien täyttäminen on vain yksi seikka johon sovittelun merkitys perustuu, joten merkitystä tulee antaa myös rikoksentekijän sovintoyrityksille. Vaikka lievennystä ei tällöin voi perustaa osapuolten välillä saavutettuun sovintoon, tekijän sovitteluhalukkuutta voi pitää muuna tekijän toimintana rikoksen vaikutusten poistamiseksi.¹⁷⁰

Sovinnon merkitys rangaistusta lieventävänä perusteena riippuu sen syistä, sisällöstä ja rikoksen lajista. Sovinto voi vähentää tarvetta rikoksen rangaistusarvon mukaisen rangaistuksen täysimääräiseen tuomitsemiseen, etenkin jos rikoksentekijä ilmentää uudenlaista suhtautumista oikeushyviin. Tällaisesta ei ole kyse, jos uhri on valmis sovintoon vain heikomman asemansa takia. Ehdoton vankeus voi käytännössä heikentää tekijän mahdollisuuksia korvauksen suorittamiseen. Ei kuitenkaan voida ajatella, että vankeusrangaistukset jätettäisiin säännönmukaisesti tästä syystä tuomitsematta. Yleispreventiivisistä syistä ei myöskään voida hyväksyä, että tekijät voisivat ”ostaa” itsensä vapaaksi rikosvastuusta. Rikosten tekemistä ei tule nähdä kaupallisena ratkaisuna, jossa rangaistus on rikoksen hinta, sillä rangaistuksilla on tehtäviä myös normien sisäistämisessä.¹⁷¹

Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) 3.1:n mukaan sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan siihen, kun otetaan huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. Pahoinpitelyt, varkaudet ja vahingonteot ovat tyypillisimpiä soviteltavia rikoksia.¹⁷² Ne soveltuvat hyvin soviteltaviksi, koska niissä voidaan olettaa tekijän ja uhrin löytävän mahdollisuuksia tilanteen sovinnolliseksi ratkaisemiseksi. Sen sijaan mitä törkeämpi rikos on, sitä vaikeampaa sovinnon löytämisen voidaan olettaa olevan. Törkeiden rikosten sovittelua tulee harkita huolellisesti myös siksi, että niiden laajamittainen sovittelu voisi haitata rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuutta.¹⁷³ Ryöstöt voisivat soveltua soviteltaviksi, koska pahoinpitelyjä ja varkauksia sovitellaan paljon ja ryöstössä nämä kaksi rikosta tavallaan yhdistyvät. Törkeissä ryöstöissä sovittelu ei olisi mahdollista, koska ne ovat jo lähtökohtaisesti niin vakavia rikoksia, että sovittelusta on kieltäydyttävä. Tulee kuitenkin huomata, ettei sovittelulla välttämättä ole rangaistusta alentavaa vaikutusta, koska ryöstörikokset ovat lähtökohtaisesti vakavia.

¹⁷⁰ HE 44/2002, s. 198 ja Matikkala 2010, s. 135 - 136.

¹⁷¹ Matikkala 2010, s. 136. Ks. sovittelun yhdenvertaisuusongelmista Kuusimäki 2006, s. 174 - 178.

¹⁷² HE 93/2005, s.6.

¹⁷³ LaVM 13/2005, s. 5.

Tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia voi merkitä enempien vahinkojen syntymisen ehkäisemistä tai jo syntyneiden seurausten poistamista ja vallinneen oikeustilan palauttamista. Lievennys voi tulla kyseeseen esim. kun pahoinpitelijä auttaa uhrin sairaalan tai omaisuusrikoksen tekijä palauttaa omaisuuden. Käytännössä tekijä voi poistaa rikoksen vaikutukset tai hyvittää aiheuttamansa vahingot vahingonkorvauksin, joka on tyypillinen soveltamistilanne. Lievennykseen riittää pyrkimys. Onnistuessaan toimet tuovat usein kuitenkin suuremman lievennyksen. Muodollisena edellytyksenä ei ole tekijän vapaaehtoisuus tai oma-aloitteisuus.¹⁷⁴ Mitä oma-aloitteisempaa, varhaisempaa ja tuloksekkaampaa rikosentekijän toiminta rikoksensa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi on, sitä suurempi rangaistusta lieventävä merkitys sille voidaan antaa.¹⁷⁵

Rangaistusta lieventää tekijän pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä. Lievennys perustuu etenkin tarkoituksenmukaisuussyihin, sillä rikoksen selvittämisen helpottuminen laskee siitä seuraavia kustannuksia. Myös muiden rikokseen perustuvien oikeusvaikutusten toteuttaminen helpottuu. Taustalla on myös eettinen perustelu: tekijä ilmentää selvittämisyhtymyksellään muuttunutta suhtautumista tekoon ja vastuunottokykyä. Toisaalta se, ettei henkilö pyri edistämään rikoksensa selvittämistä, ei saa vaikuttaa rangaistukseen koventavasti, koska oman syyllisyytensä selvittämiseen ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa. Rikoksen selvittämisen edistämistapoja on mm. ilmoittautuminen poliisille, todistajien esiintuominen, totuuden kertominen ja tunnustaminen. Tunnustus ei kuitenkaan ole riittävä näyttö. Lieventämisperuste rajoittuu tekijän omiin rikoksiin. Rikoskumppaneiden tai muiden rikosentekijöiden rikosten paljastaminen ei lievennä tekijän rangaistusta.¹⁷⁶

Lievennyksen saaminen pyrkimyksellä edistää rikoksensa selvittämistä ei lakitekstin mukaan edellytä oma-aloitteisuutta. Lievennyksen tarkoituksenmukaisuus- ja eettisistä perusteluista seuraa, että mitä oma-aloitteisempi selvitys on ja mitä aikaisemmassa vaiheessa siihen ryhdytään, sitä suurempi rangaistusta lieventävä vaikutus sillä on. Lievennyksen edellytyksenä ei kuitenkaan ole onnistuminen rikoksensa selvittämisen edistämisessä, vaan pyrkimys riittää. Oma-aloitteisuuden merkitys ei välttämättä ole sama sovinnossa, rikoksen vaikutusten estämis- ja poistamisyhtymyksessä, eikä rikoksensa selvittämisen edistämisyhtymyksessä. Asia on syytä huomioida, koska prejudikaateissa rikoksen selvittämisen oma-aloitteisuudella on ollut selvästi merkitystä.¹⁷⁷

¹⁷⁴ HE 44/2002, s. 198 - 199.

¹⁷⁵ Matikkala 2010, s. 138.

¹⁷⁶ HE 44/2002, s. 199 ja Matikkala 2010, s. 138.

¹⁷⁷ Matikkala 2010, s. 139 ja alaviite 260. Ks. esim. KKO 2003:53, KKO 2000:63, ja KKO 2005:56.

5.4. Rangaistuksen kohtuullistamisperusteet

Kohtuullistamisperusteita on kolme ja ne määritellään RL 6:7:ssä (13.6.2003/515). Pykälän mukaan luvun 6 §:ssä säädetyn lisäksi on rangaistusta lieventävänä seikkana otettava huomioon myös nämä perusteet, jos vakiintuneen käytännön mukainen rangaistus johtaisi näistä syistä kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen. Kohtuutonta tai poikkeuksellista lopputulosta edellytetään siis jokaisen perusteen kohdalla. Hovioikeusaineistossa ei ollut yhtään tapausta, jossa olisi tullut esiin jokin rangaistuksen kohtuullistamisperuste ryöstörikosrangaistusten yhteydessä.

5.4.1. Sanktiokumulaatio

Rangaistusta lieventävänä seikkana otetaan huomioon rikoksentekijälle rikoksesta johtunut tai tuomiosta aiheutuva muu seuraus, jos vakiintuneen käytännön mukainen rangaistus johtaisi näistä syistä kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen (RL 6:7:n 1-kohta). Rikos voi johtaa monenlaisiin haitallisiin seuraamuksiin tekijälle. Virallisseuraamuksina rangaistuksen lisäksi voidaan määrätä turvaamistoimenpide, kuten menettämisseuraamus, vankeusrangaistuksesta seuraa rikosrekisterimerkintä, rikos voi johtaa vahingonkorvauksiin ja ulkomaalainen voidaan karkottaa. Lisäksi seuraamukset voivat olla epävirallisia: työpaikan tai jonkin oikeuden tai etuuden menetys, tekijän loukkaantuminen rikoksen yhteydessä ja ihmissuhteille koituva vahinko. Muu seuraamus voi tuntua paljon rangaistusta ankarammalta ja niiden merkitys eri henkilöille on erilainen.¹⁷⁸

Rikoksen johtaminen rangaistuksen lisäksi muihin seurauksiin ei sellaisenaan ole peruste lievennykselle, vaan ratkaisevaa on, johtaisiko vakiintuneen käytännön mukainen rangaistus tuon muun seurauksen takia kohtuuttomaan tai poikkeukselliseen lopputulokseen. Tämän arviointiin vaikuttaa Matikkalan mukaan mm. muun seurauksen: ankaruus ja ankaruuden suhde normaalirangaistuksen ankaruuteen; tyypillisuus ja ennakoitavuus; luonne (epävirallinen vai virallinen); funktio (rangaistusluontoinen, turvaamistoimenpide vai restitutiivinen eli vahingon sovittamiseen perustuva); oikeudenmukaisuus tai oikeudenvastaisuus (esim. normaalijulkisuus vai viranomaisen tietovuodosta aiheutuva julkisuus); ja lieventämisen yhteensopivuus kriminaalipoliittisten tavoitteiden kanssa.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Matikkala 2010, s. 142.

¹⁷⁹ Matikkala 2010, s. 143. Ks. esim. KKO 2006:44, KKO 2005:5, KKO 2001:24 ja KKO 1999:87.

Rikoksentehtäjän loukkaantuminen rikosta tehdessään voi olla seikka, jonka vuoksi rangaistusta on syytä kohtuullistaa, koska tekijä on ”maksanut” rikoksesta jo sitä tehdessään. Tätä arvioitaessa on otettava huomioon loukkaantumisen, esim. vammojen, laatu, laajuus ja vaarallisuus sekä rikoksen vakavuus. Mitä vakavampi rikos, sen haitallisemman tulee olla rikoksesta aiheutuneen muun seurauksen.¹⁸⁰

Hovioikeuden ratkaisussa 15/103526 eräs vastaaja, joka oli syyllistynyt varkauteen, ei siis ollenkaan ryöstörikokseen, jätettiin rangaistukseen tuomitsematta. Hän oli törkeän ryöstön uhri. Hän oli joutunut törkeän ryöstön uhriksi, koska oli varastanut törkeän ryöstön tekijältä sekä hänen edustamaltaan moottoripyöräkerholta irtainta omaisuutta. Hän oli menettänyt ryöstön takia, joka oli johtunut hänen tekemästään varkaudesta eli näin ollen varkauden seurauksena, sormensa ja joutunut kokemaan henkeensä ja terveyteensä kohdistuvaa vakavaa uhkaa moottoripyöräkerhon taholta. Näiden muiden seuraamusten vuoksi hänet jätettiin rangaistukseen tuomitsematta. Rangaistus voidaan jättää tuomitsematta, jos rangaistusta on pidettävä kohtuuttomana tai tarkoituksettomana jonkin RL 6:7:n perusteen takia (RL 6:12:n 4-kohta (13.6.2003/515)). Tässä tapauksessa kohtuullistamisperuste toteutui niin voimakkaasti, että alennetunkin rangaistuksen katsottiin olevan liian ankara seuraamus rikoksesta, joten päädyttiin tuomitsemattajättämiseen.

5.4.2. Tekijän korkea ikä, heikko terveydentila ja muut henkilökohtaiset olot

Rangaistuksen kohtuullistamisperusteena on ”tekijän korkea ikä, heikko terveydentila tai muut henkilökohtaiset olot, jos vakiintuneen käytännön mukainen rangaistus johtaisi näistä syistä kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen” (RL 6:7:n 2-kohta). Tarkoitus on huomioda rangaistuksen sisältämä normaalia korkeampi sanktioarvo. Ehdoton vankeus on usein ankarampi rangaistus vanhukselle kuin voimissaan olevalle ja sairaalle kuin terveelle. Sanktioarvon näkökulmasta merkitystä on sillä, mikä tekijän tilanne on hänen joutuessaan rangaistuksi, ei tekijän tilanne rikosta tehdessään. Lainkohdassa tarkoitettuja seikkoja arvioidaankin tuomiohetken olosuhteiden pohjalta. Lainkohdan keskeinen soveltamisalue ovat ehdotonta vankeutta koskevat mittamis- ja

¹⁸⁰ Matikkala 2010, s. 145. Ks. KKO 2003:53.

lajivalintakysymykset, koska erityisesti ehdottomalla vankeudella voi olla säännöksessä tarkoitettu poikkeuksellisen suuri sanktioarvo.¹⁸¹

Jotta nämä seikat voidaan huomioida rangaistusta lieventävänä, on vakiintuneen käytännön mukaisen rangaistuksen johdettava kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen. Ensin on arvioitava, mikä olisi teosta vakiintuneen käytännön mukainen rangaistus. Sen jälkeen on toiseksi arvioitava, merkitseekö vakiintuneen käytännön mukainen rangaistus kohtuutonta tai poikkeuksellisen haitallista lopputulosta vastaajan kannalta. Jos näin on, on kolmanneksi arvioitava, onko syynä tekijän korkea ikä, heikko terveydentila tai muut henkilökohtaiset olosuhteet. Jos näin on, neljäs vaihe on määrätä rangaistus siten, että kohtuuttomuus tai poikkeuksellinen haitallisuus vältetään.¹⁸²

5.4.3. Rikoksen tekemisestä kulunut huomattavan pitkä aika

RL 6:7:n 3-kohdan mukaan myös rikoksen tekemisestä kulunut huomattavan pitkä aika on kohtuullistamisperuste, eli se lieventää rangaistusta, jos vakiintuneen käytännön mukainen rangaistus johtaisi tästä syystä kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen. Rikoksesta kulunut pitkä aika ei sellaisenaan vaikuta rikoksen rangaistusarvoon, vaan rikoksen painuessa menneisyyteen vaatimus täysimääräisestä sovituksesta heikkenee. Ajan kuluessa varsinkin erityispreventiiviset syyt voivat perustella sanktion lieventämistä: tekijä voi olla toisenlaisessa elämäntilanteessa johon rikollisuus ei enää kuulu. Tällöin rangaistuksen sanktioarvo voi muodostua tavallista korkeammaksi ja voisi olla sekä tekijän että yhteiskunnan kannalta haitallista rangaista häntä täysimääräisesti vuosienkin kuluttua rikoksesta. Pahimmassa tapauksessa täysimääräinen rangaistus voisi saattaa tekijän uudelleen rikoksen polulle. Tämä rangaistuksen kohtuullistamisperuste ja rikosten syyteoikeuden vanhentuminen perustuvat osin samoihin syihin.¹⁸³

Rikoksesta kuluneen ajan tulee olla syynä rangaistuksen kohtuuttomuuteen tai huomattavaan haitallisuuteen. Pitkä aika on omiaan johtamaan täyden rangaistuksen suurempaan

¹⁸¹ Matikkala 2010, s. 146.

¹⁸² Matikkala 2010, s. 146.

¹⁸³ Matikkala 2010, s. 147.

haitallisuuteen, mutta lyhyessäkin ajassa tekijän elämäntilanne voi olla muuttunut olennaisesti. Tälle onkin annettu merkitystä oikeuskäytännössä erityisesti, kun henkilö on pyrkinyt päättäväisesti parempaan elämänhallintaan.¹⁸⁴

EIS 6 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, kun päätetään häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Oikeudenkäynnin pitkittyminen voi merkitä oikeuden loukkausta, jolloin vastaajalla on oikeus hyvitykseen. Hyvitys voidaan suorittaa rahassa, mutta EIT on hyväksynyt myös rangaistuksen lieventämisen hyvitykseksi. Oikeuskäytännössä tällainen hyvitys on toteutettu alentamalla rangaistusta RL 6:7:n 3-kohdan perusteella.¹⁸⁵ Ensisijainen keino viivästyksen hyvittämiseen on rangaistuksen lieventäminen tai alentaminen.¹⁸⁶

5.5. Lievempi rangaistusasteikko ja rangaistuslaji

Rangaistusasteikon alittaminen on mahdollista yksittäistapauksissa esiintyvien kohtuuttomuuksien välttämiseksi.¹⁸⁷ RL 6:8:ssä säädetään perusteista, joilla rangaistusasteikkoa voidaan lieventää ja rangaistuslajia vaihtaa. Kolmessa ensimmäisessä momentissa säädetään rangaistusasteikon lieventämisestä tietyillä perusteilla. Neljännessä momentissa mahdollistetaan sakon tuomitseminen määräaikaisen vankeusrangaistuksen asemesta.

Rangaistus määrätään RL 6:8.1:n mukaan noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa, jos 1) tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana; 2) rikos on jäänyt yritykseen; 3) tekijä tuomitaan avunantajana (RL 5:6) rikokseen, tai hänen osallisuutensa rikokseen on muutoin muiden osallisuutta selvästi vähäisempi; 4) rikos on tehty olosuhteissa, jotka läheisesti muistuttavat vastuuvapausperusteiden soveltamiseen johtavia olosuhteita; tai 5) siihen on RL 6:6 tai 7 §:ssä mainituilla tai muilla poikkeuksellisilla perusteilla tuomiossa mainittavia erityisiä syitä. Näitä kutsutaan rangaistuksen yleisiksi vähentämisperusteiksi.

Ensimmäinen yleinen vähentämisperuste on rikoksen tekeminen nuorena henkilönä eli 15–17 vuotiaana. Kyse on iästä rikoksentekohetkellä. Toinen peruste on rikoksen jäämi-

¹⁸⁴ Matikkala 2010, s. 147. Ks. KKO 2014:87.

¹⁸⁵ Matikkala 2010, s. 147 - 148.

¹⁸⁶ HE 233/2008, s. 26.

¹⁸⁷ HE 44/2002, s. 166.

nen yritykseen. Yrityksen lievemmän rangaistavuuden perustelee sen täytettyä tekoa pienempi objektiivinen toiminta- ja seurausvääräys. Vähentämisperuste koskee vain rikoksia, joissa yritys on säädetty rangaistavaksi erillisenä tekona, kuten ryöstörikoksia.¹⁸⁸

Kolmannessa perusteessa avunantajan toiminnan objektiivinen vääräyssidältö on pienempi kuin rikoksentekijän. Avunantajan rooli voi olla monen tyyppinen: osuus voi rajoittua vain neuvon antamiseen tai vastata merkitykseltään lähes rikoskumppanin roolia. Avunantajan roolin tulee näkyä rangaistuksessa. Muu muiden osallisuutta selvästi vähäisempi osallisuus rikokseen tarkoittaa, että henkilö katsotaan rikoksentekijäksi, mutta hänen syyllisyyden aste on vähäisempi kuin muilla tekijöillä. Säännöksen tarve on tullut esiin erityisesti murhissa. On erikoista, että ensin henkilön tekopanosista pidetään niin merkittävänä, että häntä pidetään rikoskumppanina, mutta määrättäessä rangaistusta hänen osallisuutensa voidaan katsoa muiden osallisuuteen verrattuna selvästi vähäisemmäksi.¹⁸⁹ Hovioikeusaineistosta oli yksi tapaus (15/110183), jossa vastaaja tuomittiin avunannosta ryöstöön kuuden kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Rangaistus mahtui normaalinkin rangaistusasteikon sisälle. Hän kuljetti neljä henkilöä autolla tekopaikalle ja sieltä pois. Hän ei osallistunut muuten ryöstöön, eikä käynyt tekopaikassa sisällä.

Neljäs peruste RL 6:8.1:n mukaan on rikoksen tekeminen olosuhteissa, jotka läheisesti muistuttavat vastuuvapausperusteiden soveltamiseen johtavia olosuhteita. Tässä tarkoitettuja vastuuvapausperusteita ovat esim. kieltoerehdys (RL 4:2), hätävarjelu (RL 4:4), pakkotila (RL 4:5), voimakeinojen käyttö (RL 4:6) ja itseapu (PKL 1:5).¹⁹⁰ Hätävarjelutilanteessa sallittuja ankarampien voimakeinojen käyttö ja aikarajojen ylitys arvioidaan hätävarjelun liioitteluna. Se on lieventämisperusteena tavallinen. Hätävarjelun liioitteluna tehdyt teot arvioidaan yleensä merkittävästi lievemmin kuin muut väkivaltarikokset. Hätävarjelutilanne alentaa rangaistusvastuuta sitä enemmän, mitä lähempänä puolustautumisen määrää ja laatu on oikeutettua tekoa.¹⁹¹

Rangaistus määrätään lievennetyltä asteikolta, jos siihen on RL 6:6:ssä (lieventämis-) tai 6:7:ssä (kohtuullistamisperusteet) mainituilla tai muilla poikkeuksellisilla perusteilla erityisiä syitä (RL 6:8.1:n 5-kohta). Peruste toteutuu siis niin vahvasti, ettei ole riittävää vain lieventää rangaistusta rikoksesta säädetyn asteikon puitteissa, vaan on perusteltua lieventää rangaistusasteikkoa. Muu poikkeuksellinen peruste voi liittyä esim. tilanteeseen, jossa

¹⁸⁸ Matikkala 2010, s. 149.

¹⁸⁹ Matikkala 2010, s. 149 – 150 ja alaviite 274.

¹⁹⁰ Matikkala 2010, s. 150 - 151.

¹⁹¹ Hahto 2004, s. 426 - 429, 434 - 435 ja HE 44/2002, s. 117 - 118.

liikutaan rikosten yleisten vastuuedellytysten toteutumisen rajalla. Aiemman lain vastavaa säännöstä on sovellettu mm. kun syytteenalainen teko on ollut lievä verrattuna rikoksen tyyppitilanteisiin ja rangaistusasteikko on ollut ankarahko. Tämä voisi päteä ryöstöihin, koska asteikot ovat lähtökohtaisesti ankaria rangaistusuhun ollessa vankeutta. Toisaalta vähäiset teot sulkeutuvat pois siirtosäännöksen nojalla, joten tätä kautta päästään soveltamaan lievempiä asteikkoja. Matikkalan mukaan 5-kohtaa voitaisiin soveltaa, kun mikään RL 6:8.1:n kohdissa mainituista perusteista ei täyty, mutta teossa esiintyvien useamman perusteen yhteisvaikutus vastaa painoarvoltaan yleistä vähentämisperustetta.¹⁹²

Mikäli tapaukseen soveltuu jokin yleinen vähentämisperuste, rangaistus määrätään lievennetyltä rangaistusasteikolta. RL 6:8.2:n mukaan tekijälle saa tuomita enintään kolme neljänneistä rikoksen rangaistussäännöksen mukaisen asteikon enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Vankeusrangaistuksen yleinen minimi on 14 päivää (RL 2c:2.2). Näin ollen ryöstön lievennetty rangaistusasteikko on 14 pv - 4 v 6 kk vankeutta ja törkeän ryöstön 14 pv - 7 v 6 kk vankeutta. Asteikon lieventämisellä on myös muita vaikutuksia rangaistukseen. Törkeästä ryöstöstä tulee esim. mahdolliseksi tuomita yhdyskuntapalvelua (RL 6:11.1). Asteikon lieventäminen suoritetaan vain kerran. Useamman yleisen vähentämisperusteen soveltuessa tulee ne kuitenkin ottaa lieventävänä huomion määrättäessä rangaistusta lievennetyltä asteikolta.¹⁹³

Alentunut syyntakeisuus vaikuttaa minimirangaistuksen määrään kuten yleiset vähentämisperusteet, mutta maksimirangaistus pysyy samana kuin rangaistussäännöksessä (RL 6:8.3). Alentuneesti syyntakeisen rangaistusasteikko ryöstössä on 14 päivää–6 vuotta vankeutta ja törkeässä ryöstössä 14 päivää–10 vuotta vankeutta. Rikoksen tekeminen alentuneesti syyntakeisena merkitsee pienempää syyllisyyttä verrattuna syyntakeiseen, rikoksen rangaistusarvo on siis pienempi. Mahdollisuutta täyteen rangaistukseen on ajateltu esitöissä liittyen oikeastaan pelkästään murhaan.¹⁹⁴ Muissa rikoksissa alentuneesti syyntakeisen tuomitseminen täyteen rangaistukseen siis tuskin tulee kyseeseen.

Hovioikeuden ratkaisussa 15/123151 yksi vastaajista vetosi alentuneeseen syyntakeisuuteensa törkeän ryöstön tekohetkellä. Lääkärinlausunnon mukaan hänellä on tarkkaavaisuushäiriö ADHD, joka tuottaa lyhytjänteisyyttä, asioiden keskeneräisyyttä ja keskittymisvaikeuksia. Hänellä on lisäksi vaikea-asteinen persoonallisuushäiriö, joka osasyynä toimintaan ja tarkoittaa impulssikontrollin heikkoutta eli impulsiivista toimintaa ilman

¹⁹² Matikkala 2010, s. 151 ja HE 44/2002, s. 203.

¹⁹³ Matikkala 2010, s. 151 - 153 ja HE 44/2002 s. 204.

¹⁹⁴ Matikkala 2010, s. 153 - 154 ja HE 44/2002, s. 204.

harkinta-aikaa. Fyysiset sairaudet ja lääkeriippuvuus kiristävät tilannetta lisää. Perusteissa todettiin, ettei suoranaista lääketieteellistä arviointia vastaajan syyntakeisuudesta ole esitetty eli hänen mielentilaansa ei ole tutkittu. Lääkärinlausunnosta ei käy ilmi mitään mielisairauteen, vajaamielisyyteen taikka mielenterveyden tai tajunnan häiriöön viittaavaa, joten ei ole perusteita arvioida, että vastaajan kyky ymmärtää tekonsa tosiasiallinen luonne tai oikeudenvastaisuus taikka säädellä käyttäytymistään olisi tekohetkellä merkittävästi alentunut. Vastaajan katsottiin olleen tekohetkellä syyntakeinen.

”Jos rikoksesta on säädetty ankarimmaksi rangaistukseksi vankeutta määräajaksi, tuomioistuim voi tässä pykälässä tarkoitetuissa tapauksissa määrätä rangaistukseksi vankeuden sijasta sakkoa, jos siihen on erityisen painavia syitä” (RL 6:8.4). RL 6:8:n perusteet voivat toteutua niin vahvasti, että ne voivat siis johtaa jopa lievemmän rangaistuslajin käyttöön. On myös mahdollista, että teossa toteutuu tai siinä on piirteitä useasta RL 6:8:n perusteesta ja että tämä tekee perustelluksi lievempään rangaistuslajiin tuomitsemisen.¹⁹⁵ On epätodennäköistä, että törkeästä ryöstöstä rangaistusta mitattaessa tätä säännöstä sovellettaisiin, koska minimi on niinkin korkea kuin kaksi vuotta vankeutta. Lisäksi törkeän tekemuodon toteutumiseen vaaditaan teon arvioimista kokonaisuudessaan törkeäksi. Toisaalta useat RL 6:8:ssä mainitut perusteet ovat sellaisia, jotka eivät liity tekoon vaan tekijään, jolloin nämä eivät tule arvioiduksi kokonaisuustörkeysvaatimuksen yhteydessä.

6. Rangaistuslajin valinta

Rangaistuslajin valinnassa merkittäviä periaatteita ovat yhdenvertaisuus ja suhteellisuus. Haittaminimoinnin mukaan on käytettävä tekijälle mahdollisimman vähän haittaa aiheuttavaa rangaistuslajia.¹⁹⁶ Rangaistuslajin valintaa koskevat säännöt sääntelevät sitä, millä perusteilla suoritetaan valinta rikokseen sovellettavissa olevien rangaistuslajien välillä. Rangaistuslajin valintaa koskeva pääsääntö on RL 6:3.3:ssa: päätettäessä rangaistuksen lajista noudatetaan rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavien perusteiden ohella, mitä 9–12 §:ssä säädetään. Lajivalinnan perusmalli on siis soveltaa yhdessä mittaamis- ja lajivalintanormeja.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Matikkala 2010, s. 154.

¹⁹⁶ Hahto 2004, s. 152.

¹⁹⁷ Matikkala 2010, s. 154 - 155.

Rangaistuslajin valinnassa ongelma ei yleensä ole rangaistuskäytännön yhtenäisyys tai epäyhtenäisyys, vaan rangaistusten laatu ja ankaruus. Kun kyseessä on törkeä väkivaltarikos, rangaistus ei saa jäädä symboliseksi. Ongelma koskee ehdollista rangaistusta, koska ehdollinen rangaistus on muuttunut pelkäksi varoitukseksi, sillä vain muutama prosentti ehdollisista vankeusrangaistuksista määrätään täytäntöönpantavaksi¹⁹⁸. Suomessa ei juuri tuomita lyhyitä ehdottomia vankeusrangaistuksia. Utraisen mukaan lyhyet ehdottomat vankeusrangaistukset ovat kuitenkin väkivaltarikoksiin soveltuvia, koska ne ovat konkreettisia ja rikoksen ja rangaistuksen välinen suhde on säilytettävä.¹⁹⁹

6.1. Rangaistuslajit

Rikoslain 6:1.1:ssä (8.4.2011/329) luetellaan yleiset rangaistuslajit: rikesakko, sakko, ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, valvontarangaistus ja ehdoton vankeus. Rangaistuslajit on lueteltu ankaruusjärjestyksessä.²⁰⁰ Nuorisorangaistus on RL 6:1.2:n mukaan erityinen rangaistus alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta. Nuorisorangaistus sijoittuu ehdollisen vankeuden kanssa samalle ankaruusportaalille.²⁰¹ Ryöstörikosten yhteydessä sovellettavaksi voivat tulla kaikki edellä mainitut rangaistuslajit paitsi rikesakko, ja sakko-kin vain poikkeuksellisesti RL 6:8.4:n nojalla.

6.1.1. Vankeus

Rikoslain rangaistussäännöksistä ilmenee, mikä rangaistusuhka rikoksesta on säädetty: ryöstössä vankeutta neljästä kuukaudesta kuuteen vuoteen ja törkeästä ryöstöstä kahdesta kymmeneen vuoteen. Ryöstörikoksissa rangaistuslaji on siis vankeus. Vankeuden sisältö on vapauden menetys tai sen rajoittaminen (vankeuslaki (767/2005) 1:3.1). Ehdollinen vankeus on itsenäinen rangaistuslaji, jonka sisältönä on uhka täytäntöönpanosta, joka jää

¹⁹⁸ HE 177/2000, s. 2.

¹⁹⁹ Utrainen 2006, s. 486 - 487.

²⁰⁰ HE 44/2002, s. 185 - 186 ja HE 17/2010, s. 20. Myös Korkein oikeus on vahvistanut tulkinnan ratkaisussaan KKO 2008:38 kohdassa 3.

²⁰¹ Matikkala 2010, s. 112.

koeajaksi riippumaan tuomitun toiminnasta.²⁰² Ehdollisella vankeudella on erityispreventiivinen luonne. Taustalla vaikuttaa lyhyiden ehdottomien vankeusrangaistusten haitallisuus. Yleispreventio voi edellyttää, ettei pitkiä rangaistuksia tuomita ehdollisina.²⁰³

Enintään kahden vuoden pituinen vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi (RL 6:9.1). Tämä tarkoittaa rikoksista konkreettisesti tuomittavaa rangaistusta. Ehdollinen vankeus voi tulla siis kyseeseen niin ryöstöissä kuin törkeissä ryöstöissä. Törkeässä ryöstössä tämä on tosin epätodennäköistä, koska harvoin tuomitaan aivan rangaistusasteikon alapäästä olevia rangaistuksia ja samalla kertaa tuomittavia rikoksia on yleensä useita, joten minimirangaistus tulee harvoin kyseeseen. Vankeus voidaan tuomita ehdollisena, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista (RL 6:9.1). Kaksi ensimmäistä kriteeriä muodostavat rikoksen rangaistusarvoa koskevan ratkaisuperusteen. Aikaisempi rikollisuus on rikoksen uusimista koskeva kriteeri.²⁰⁴ Uusimisen osalta lajivalinnassa huomioidaan myös siitä koventamisperusteena sanottu (RL 6:5.1:n 5-kohta).²⁰⁵

Rikoksen vakavuus viittaa ensisijassa rikoksen ulkoiseen kuvaukseen ja huomiota kiinnitetään erityisesti aiheutettuun vahinkoon ja vaaraan. Syyllisyys tarkoittaa tekosyyllisyyttä eli teosta ilmenevää syyllisyyttä, eikä tekijäsyyllisyyttä eli tekijän elämäntavan moitittavuutta. Mitä pidempi tuomittava rangaistus on, sitä vähäisempi on mahdollisuus ehdollisen vankeuden käyttöön.²⁰⁶ Mitä vakavampi rikos on ja mitä suurempi on siitä ilmenevä tekijän syyllisyys, sitä painavammat syyt puhuvat ehdottoman vankeuden puolesta.²⁰⁷

Aikaisemmalla rikollisuudella tarkoitetaan rikoksia, joista syytetty on tuomittu rangaistukseen ennen kuin hän syyllistyi nyt tuomittavana olevaan rikokseen. Jos syytetty tuomitaan useasta rikoksesta, rikosten lukumäärä tulee huomioiduksi niiden vakavuuden ja tekijän syyllisyyden kautta eikä kysymyksessä ole aikaisempi rikollisuus. Samoin, jos samaan konkurrenssiryhmään kuuluvista rikoksista tuomitaan rangaistukseen eri oikeudenkäynneissä, aiemmassa käsitellyt rikokset eivät ole aikaisempaa rikollisuutta. Aikaisemman rikollisuuden vaikutusta uuden vankeusrangaistuksen ehdollisuuteen ei voida määritellä täsmällisesti. Yksiselitteistä tulkintaohjetta ei ole siihen, kuinka monta ehdol-

²⁰² Matikkala 2010, s. 60 - 61 ja 64.

²⁰³ HE 108/1975 II, s. 1.

²⁰⁴ Matikkala 2010, s. 62.

²⁰⁵ Majanen 2006, s. 272.

²⁰⁶ HE 177/2000, s. 12 ja 18 sekä HE 44/2002, s. 205.

²⁰⁷ Matikkala 2010, s. 62.

lista vankeusrangaistusta tekijälle voidaan tuomita peräkkäin. Ratkaisu perustuu kokonaisharkintaan, jossa huomioidaan myös tuomittavana olevan rikoksen törkeys ja tekijän syyllisyys. Tarkoitus on kuitenkin vähentää useiden peräkkäisten ehdollisten vankeusrangaistusten tuomitsemista. Harkintaan vaikuttaa myös uusimisnopeus: mitä pitempi aika on kulunut aikaisemmasta tuomiosta, sitä pienempi merkitys uusimisella on.²⁰⁸

Alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi (RL 6:9.2). Taustalla on havainto vankiloiden erityisestä haitallisuudesta nuorille. Nuorena henkilönä tehdyissä rikoksissa on siten korkeampi kynnyks ehdoittoman vankeuden määräämisessä. Painavien syiden sisältö tarkentuu oikeuskäytännössä.²⁰⁹ Tapauksessa KKO 1994:22 A tuomittiin 16-vuotiaana tekemästään ryöstöstä kahden vuoden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. A:ta ei ollut aiemmin tuomittu vankeuteen. Harkinnassa kiinnitettiin huomiota A:n henkilöön liittyviin seikkoihin: A oli ollut aiemmassa työssään tunnollinen ja luotettava, ja hän oli aloittanut uuden työn. Lisäksi A:lla ei ollut uusia rikosrekisterimerkistöjä kahteen vuoteen ryöstön jälkeen ja hänen osuutensa rikoksen täytäntöönpanossa oli tekijäkumppania vähäisempi.

Ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välinen tuntuusero on suuri. Eron tasoittamiseksi yleis- ja osin erityispreventiivisistäkin syistä on tarpeen, että ehdollista vankeutta voi tarvittaessa tehostaa oheisseuraamuksilla. Ehdollisen vankeuden ohessa voi tuomita sakkoa tai yhdyskuntapalvelua, jos ehdollista vankeutta on yksinään pidettävä riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta (RL 6:10.1 (10.4.2015/401)). Sakkoa tuomitaan 1–120 päiväsakkoa ja se voidaan tuomita myös rikoksista, joiden rangaistusasteikko ei tunne sakkoa. Yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita 14–90 tuntia, jos ehdollinen vankeus on kahdeksan kuukautta tai pidempi. Kumpaakin ei voida tuomita. Rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos tätä on pidettävä perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi tai uusien rikosten ehkäisemiseksi (RL 6:10.2 (10.4.2015/401)). Tässä ehdollista vankeutta yksinään ei tarvitse pitää riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta. Valvonnan lisäksi voidaan tuomita tehosteeksi myös oheissakko tai yhdyskuntapalvelua.²¹⁰

²⁰⁸ HE 44/2002, s. 205 - 206.

²⁰⁹ Matikkala 2010, s. 63.

²¹⁰ Matikkala 2010, s. 64 - 67.

Lajinvalinta ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välillä on, ymmärrettävissä pro et contra -argumentointina, eli ehdottoman vankeuden puolesta ja vastaan puhuvien seikkojen punnintana.²¹¹ Harkinnassa tekoon liittyviä perusteita käytetään perustelemaan ehdotonta vankeutta (suhteellisuusperiaate), kun taas teon ulkopuoliset perusteet ovat tarkoituksenmukaisuusperusteita ja niitä käytetään puoltamaan ehdollista vankeutta. Tekijään liittyvät perusteet kytkeytyvät yleensä erityisestävyyteen.²¹² Lähtökohta on, että ehdollinen vankeus tuomitaan rangaistuksen pituuden sen salliessa, ellei ehdoton vankeus ole tarpeellinen.²¹³ Nykyään näkemys on kuitenkin kääntynyt niin, että rangaistuksen lähes-tyessä kahta vuotta oletus on kääntynyt puoltamaan ehdotonta vankeutta, koska uuden hallituksen esityksen mukaan: mitä pidempi tuomittava vankeusrangaistus on, sitä vähäisemmät ovat mahdollisuudet ehdollisen vankeuden käyttöön.²¹⁴

6.1.2. Yhdyskuntapalvelu

Yhdyskuntapalvelun käyttäminen liittyy erityisestävyyteen ja haittaminimointiin. Se on taloudellisesti edullinen vaihtoehto yhteiskunnalle. Se aiheuttaa rikoksentekijälle vähemmän haittaa kuin vankeus, sillä siinä ei ole samanlaisia sosiaalisia haittoja, se ei sulje tuomittua pois normaalielämästä, eikä huononna hänen mahdollisuuksiaan selvitä yhteiskunnassa. Haittaminimointia on se, että uhrilla voi olla paremmat mahdollisuudet vahingonkorvaukseen, kun tekijä ei ole vankilassa. Tarkoituksenmukaisuus vaikuttaa niin, että valintaa tehtäessä on huomioitava henkilön edellytykset suoriutua rangaistuksesta.²¹⁵

RL 6:11:n (10.4.2015/401) mukaan enintään kahdeksan kuukauden pituinen ehdoton vankeusrangaistus voidaan tuomita yhdyskuntapalveluna. Yhdyskuntapalvelu voi seurata siis ryöstöstä. Yhdyskuntapalvelu on oma rangaistuslaji ja sijoittuu ankaruudeltaan ehdollisen vankeuden ja valvontarangaistuksen väliin. Se kuitenkin tuomitaan ehdottoman vankeuden sijaan, joten sitä voidaan pitää ankaruudeltaan ehdottomaan vankeuteen verrattavana, mutta tosiasiallisesti yhdyskuntapalvelu on lievempi rangaistus kuin ehdoton vankeus.²¹⁶

Yhdyskuntapalveluun tuomitsemisen edellytykset ja ehdot koskevat vankeuden pituutta, tuomittavan suostumusta ja soveltuvuutta yhdyskuntapalveluun sekä sen tuomitsemisen

²¹¹ Tapani 2011, s. 139 - 140.

²¹² Hahto 2004, s. 152 ja Lappi-Seppälä 1987, s. 586.

²¹³ HE 108/1975 II vp, s. 3 ja LavM 7/1975 II vp, s. 1.

²¹⁴ HE 44/2002, s. 218.

²¹⁵ HE 62/1990, s. 3 ja 7, HE 109/1996, s. 4 ja 7 sekä Hahto 2004, s. 152 - 153.

²¹⁶ Matikkala 2010, s. 45.

esteitä. Suostumus- ja soveltuvuusedellytys tarkoittaa, että vastaajan on annettava suostumus yhdyskuntapalveluun tuomitsemiseen ja hänen voidaan olettaa suoriutuvan siitä. Soveltuvuusedellytyksen asettaminen merkitsee, että yhdyskuntapalvelun tuomitsemisen edellytykset liittyvät tekijän ominaisuuksiin ja olosuhteisiin. Yhdenvertaisuuden kannalta on ongelmallista, että kaikki eivät sovellu yhdyskuntapalveluun. Ongelmaa vähentää se, että yhdyskuntapalveluun tuomitseminen merkitsee lievempää kohtelua ja soveltuvuudelle on asetettu objektiiviset ja yhdenmukaiset kriteerit.²¹⁷

Pääsääntö rangaistuslajin valinnassa on päätyminen yhdyskuntapalveluun. Sen tuomitsemisen esteitä ovat ehdottomat vankeusrangaistukset, aiemmat yhdyskuntapalvelu- ja valvontarangaistukset, rikollisen toiminnan jatkaminen sekä muut painavat syyt (RL 6:11.1). Mitä pidempi rangaistus on tulossa, sitä vähemmin tarvitaan yhdyskuntapalvelua vastaan puhuvia perusteita.²¹⁸ Enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeuden tuomitsemisessa on noudatettu normaaleja mittaamisperusteita, joiden soveltamisessa on jo kertaalleen huomioitu aiemman rikollisuuden vaikutus rangaistuksen määrään. Harkittaessa yhdyskuntapalvelua joudutaan vielä uudelleen arvioimaan aiempien tuomioiden vaikutus tehtaessä lajivalintaa ehdottoman vankeuden ja yhdyskuntapalvelun välillä.²¹⁹

Ehdottomat vankeusrangaistukset voivat muodostaa esteen yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle kahdella tavalla. Kyseessä voi olla tosiasiallinen este, ehdotonta vankeusrangaistusta suorittava ei voi samaan aikaan suorittaa yhdyskuntapalvelua. Toiseksi aikaisemmat ehdottomat vankeusrangaistukset voivat muodostaa rikoksentekijän liian suureen kokonaisrikollisuuteen perustuvan syyn olla tuomitsematta hänelle yhdyskuntapalvelua. Kokonaisrikollisuutta arvioitaessa vaikuttavat uudesta rikoksesta tuomittavan vankeuden pituus, aiempien ehdottomien vankeusrangaistusten lukumäärä ja pituudet sekä uuden ja vanhan rikollisuuden ajallinen suhde.²²⁰ Yksi aiempi ehdoton vankeusrangaistus ei sellaisenaan estä yhdyskuntapalveluun tuomitsemista. Kuitenkaan törkeästä rikoksesta hyljättäin ehdottomaan vankeuteen tuomittua ei yleensä ole syytä määrätä yhdyskuntapalveluun²²¹. Toistuvasti vankilassa olleille taparikollisille yhdyskuntapalvelu ei ole tarkoituksenmukainen, varsinkaan, jos rikokset jatkuvat pian vankilasta vapauduttua.²²²

²¹⁷ Matikkala 2010, s. 46 - 47. Ks. yhdenvertaisuusongelmista Kuusimäki 2006, s. 176.

²¹⁸ Matikkala 2010, s. 48 - 49.

²¹⁹ Majanen 2006, s. 273.

²²⁰ Matikkala 2010, s. 49.

²²¹ HE 44/2002, s. 208.

²²² HE 144/1996, s. 7 ja 11 - 12 ja LaVM 15/1996, s. 2.

Myös aiemmat yhdyskuntapalvelurangaistukset voivat olla esteenä yhdyskuntapalvelun tuomitsemiselle. Tätä arvioitaessa merkityksellistä on aiemmin tuomittujen yhdyskuntapalvelujen lukumäärä, aiemmista rikoksista kulunut aika ja aiempien rangaistusten ankaruus. Lähtökohta on, että yksi aiempi yhdyskuntapalvelurangaistus ei estä tuomitsemasta uudelleen yhdyskuntapalvelua. Näin voi kuitenkin tapahtua, jos tähän on muita painavia syitä. Kaksi tai useampi yhdyskuntapalvelurangaistus voi estää uuden tuomitsemisen.²²³

Painava syy, joka estää yhdyskuntapalvelun tuomitsemisen voi olla esim. rikoksen laji. Esityöt mainitsevat siveellisyysrikokset ja törkeät huumausainerikokset. Ryöstörikoksia ei ole mainittu, joten lähtökohtaisesti ne eivät ole lajiltaan sellaisia, mitkä estäisivät yhdyskuntapalvelun käytön. Painava syy voi olla myös käsiteltävän rikoksen tekoaika suhteessa muihin rikoksiin tai niistä annettuihin tuomioihin. Uusi rikos ei kuitenkaan lisää aiemman rikoksen moitittavuutta. Painavia syitä on tulkittava suppeasti.²²⁴

Yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita 14–240 tuntia (YKSTPL 37 §, voimaan 1.1.2016). Määrä riippuu sen ehdottoman vankeuden pituudesta, jonka sijasta yhdyskuntapalvelu määrätään. 14 tuntia yhdyskuntapalvelua vastaa 14 päivää vankeutta ja 240 tuntia kahdeksaa kuukautta. Rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavat näkökohdat otetaan huomioon jo vankeuden pituutta määrättäessä, ennen sen muuntamista yhdyskuntapalveluksi.²²⁵

6.1.3. Valvontarangaistus

Valvontarangaistus otettiin käyttöön 1.3.2011. Se sijoittuu ankaruudeltaan yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeuden väliin.²²⁶ RL 6:11a:n (8.4.2011/329) mukaan rikosentekijä, joka tuomitaan enintään kuuden kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomitaan sen sijasta samanpituiseen valvontarangaistukseen, jos edellytykset täyttyvät. Valvontarangaistus ei voi tulla kyseeseen törkeissä ryöstöissä. Valvontarangaistus on tuomioistuimen määräämä, itsenäinen vapauteen kohdistuva rangaistus, ei ehdottoman vankeuden täytäntöönpanomuoto. Jotta se voidaan tuomita, on ensin tullut tuomita määrätyn pituinen, enintään kuuden kuukauden ehdoton vankeusrangaistus. Valvontarangaistusta ei siis voida tuomita suoraan, kuten ei yhdyskuntapalveluakaan.²²⁷

²²³ HE 144/1996, s. 13, LaVM 15/1996, s. 2 ja HE 44/2002, s. 209.

²²⁴ HE 144/1996, s. 7 - 8 ja 13 ja KKO 1998:76.

²²⁵ Matikkala 2010, s. 47 ja 52 - 53.

²²⁶ HE 17/2010, s. 1 ja 19.

²²⁷ Majanen 2012, s. 135 - 136.

Valvontarangaistukseen tuomitsemisen edellytyksenä on, ettei rikoksentekijää voida tuomita yhdyskuntapalveluun (RL 6:11a.1:n 1-kohta). Ensin on siis selvitettävä yhdyskuntapalvelun tuomitsemisen edellytykset. Jos yhdyskuntapalvelua ei voida tuomita, ryhdytään arvioimaan muita RL 6:11a:n edellytyksiä valvontarangaistuksen tuomitsemiselle.²²⁸ Hallituksen esityksessä lausutaankin, että yhdyskuntapalvelua pidettäisiin ensisijaisena vaihtoehtona, kun molempien rangaistusten tuomitsemisen edellytykset täyttyvät.²²⁹

RL 6:11a.1:n 2-kohdassa mainittu edellytys valvontarangaistuksen tuomitsemiselle on, ettei aikaisemmin tuomituista valvontarangaistuksista tai ehdottomista vankeusrangaistuksista eikä kysymyksessä olevan rikoksen laadusta aiheudu estettä sen käytölle. Lähtökohta on, ettei useita valvontarangaistuksia tuomita. Jos vastaaja on aikaisemmasta valvontarangaistuksesta huolimatta jatkanut ehdottomaan vankeuteen johtavien rikosten tekemistä, valvontarangaistuksen määräämiselle on lähes kaikissa tapauksissa este.²³⁰

Ehdottoman vankeusrangaistuksen estevaikutus voi ilmetä tosiasiallisena esteenä valvontarangaistuksen suorittamiselle määrääjassa (YKSTPL 17 §). Valvontarangaistusta ei tulisi tuomita, jos ehdottomaan vankeuteen johtaneen rikoksen ja uuden rikoksen välinen aika on lyhyt. Valvontarangaistusta harkittaessa, kuten myös yhdyskuntapalvelua, kiinnitetään huomiota rikosten vakavuuteen ja ehdottomien vankeusrangaistusten lukumäärään eli kokonaisrikollisuuden vakavuuteen silloinkin, kun ehdoton vankeus ei sinänsä estä valvontarangaistuksen täytäntöönpanoa.²³¹ Niin aiemman valvontarangaistuksen kuin ehdottoman vankeudenkin osalta tulee kiinnittää huomiota siihen, milloin rangaistus tai viimeinen niistä on tuomittu: mitä lyhempi aika aiemmista rikoksista on kulunut, sitä suurempi merkitys niillä on kokonaisharkinnassa.²³²

RL 6:11a.1:n 2-kohdan mukaan rikokseen liittyvät seikat eli rikoksen laatu voi estää valvontarangaistuksen tuomitsemisen. Hallituksen esityksessä mainitaan samassa asunnossa asuvaan tai muihin läheisiin kohdistuvat rikokset, esim. pahoinpitely- tai seksuaalirikokset, sekä rikokset, joiden tekemisen jatkaminen asuinpaikasta käsin on helppoa, kuten huumausaine- sekä tietyt tieto- ja viestintärikokset. Törkeät henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset jäävät jo lähtökohtaisesti asteikkonsa puolesta soveltamisalan ulkopuo-

²²⁸ Majanen 2012, s. 136 - 137.

²²⁹ HE 17/2010, s. 20.

²³⁰ HE 17/2010, s. 30 - 31.

²³¹ Majanen 2012, s. 137 - 138 ja HE 17/2010 s. 31.

²³² HE 17/2010, s. 31.

lelle, kuten törkeä ryöstö. Muidenkin henkeen ja terveyteen kohdistuneiden rikosten yhteydessä tuomitsemiselle voisi olla pykälässä tarkoitettu este esim. toistuvuuden takia.²³³ Este voisi tulla kyseeseen ryöstöjen yhteydessä, koska tunnusmerkistöllä suojellaan ensisijaisesti henkeä ja terveyttä, vaikka ryöstöt ovat pohjimmiltaan omaisuusrikoksia.

Valvontarangaistuksen tuomitsemista on pidettävä perusteltuna rikoksentekijän sosiaalisten valmiuksien ylläpitämiseksi tai edistämiseksi (RL 6:11 a.1:n 3-kohta). Valvontarangaistus tulisi tuomita, kun sitä voidaan pitää erityisestävistä näkökulmasta ehdottoman vankeutta perustellumpana. Seuraamusselvityksestä (YKSTPL 10 §) tulee ilmetä vastaajan olosuhteisiin liittyvät seikat niin selkeästi, että valinta ehdottoman vankeuden ja valvontarangaistuksen välillä voidaan tehdä tästä näkökulmasta.²³⁴

Tuomitsemisen edellytyksenä on, että rikoksentekijä on antanut suostumuksensa valvontarangaistuksen käyttöön ja samassa asunnossa asuvat ovat suostuneet täytöntöönpanoon asunnossa. Lisäksi edellytetään, että tekijälle voidaan määrätä velvollisuus pysyä asunnossa ja osallistua määrättyyn toimintaan ja että hänen voidaan olettaa suoriutuvan rangaistuksesta. Rangaistusta ei saa tuomita ilman rangaistusajan suunnitelmaa (RL 6:11 a.2).

6.2. Rangaistuslajin valinta hovioikeusaineistossa

Hovioikeusaineiston kaikista ryöstörikoksista tuomittiin rangaistukseksi vankeutta. Yhdessäkään tapauksessa rangaistukseksi ei tuomittu yhdyskuntapalvelua tai valvontarangaistusta, eikä ehdollisen vankeuden tehosteeksi määrätty sakkoa tai yhdyskuntapalvelua. Yhdessä tapauksessa (15/109963 sk 63) yksi tekijä määrättiin ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan. Tuomiossa 15/110183 sk 10 valvontaa mietittiin kahden tekijän kohdalla. Sitä ei määrätty, koska selvitystä valvonnan tarpeellisuudesta ei ollut tehty, minkä lisäksi toinen tekijä oli armeijassa ja toinen osa-aikatyössä ja menossa armeijaan.

Ryöstöistä tuomituista 22 vankeusrangaistuksesta 17 (noin 2/3) oli ehdottomia ja viisi ehdollisia (noin 1/3). Ehdottomista vankeusrangaistuksista 13 olisi voitu pituutensa puolesta määrätä ehdollisena, neljä rangaistusta oli yli kahden vuoden mittaisia. Törkeistä ryöstöistä seuranneet yhdeksän rangaistusta olivat kaikki ehdottomia. Kaikista ryöstörikoksista vankeusrangaistuksia määrättiin 31 kappaletta, joista 26 oli ehdottomia ja viisi

²³³ HE 17/2010, s. 31.

²³⁴ HE 17/2010, s. 32.

ehdollista. Noin 5/6 ryöstörikosten rangaistuksista oli aineistossa ehdottomia vankeusrangaistuksia ja noin 1/6 ehdollisia vankeusrangaistuksia. Tässä tulee huomioida se, että suurimmassa osassa rangaistavana oli myös muita rikoksia samalla kertaa.

Hovioikeusaineistossa oli 21 tapausta, joissa kerrottiin rangaistuslajin valinnassa käytetyt perusteet tai ne olivat muuten pääteltävissä. Viidessä tapauksessa päädyttiin ehdolliseen ja 16:sta ehdottomaan vankeuteen. Kaikissa lajinvalintaan oli vaikuttanut rikoksentekijän aikaisempi rikollisuus ja/tai aikaisemmat vankeusrangaistukset. Kuudessa tapauksessa lajinvalintaa perusteltiin vain tällä perusteella. Näistä kolmessa päädyttiin ehdottomaan²³⁵ kolmessa ehdolliseen vankeuteen²³⁶. Aikaisempi rikollisuus oli siis aineistossa yleisin peruste tehtäessä valintaa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä. Kaikissa ehdottomissa vankeusrangaistuksissa rikoksentekijällä oli aikaisempaa rikoshistoriaa ja vankeusrangaistuksia. Ehdollisista vankeusrangaistuksista viidessä tekijöillä ei ollut rikosrekisterimerkintöjä. Tapauksessa 15/102743 naistekijällä oli yksi aiempi ehdollinen vankeusrangaistus, joka ei ollut esteenä tuomita rangaistusta ehdollisena vielä kerran.

Ehdollista vankeutta puoltavina seikkoina, sen lisäksi, ettei tekijällä ollut aiempaa merkityksellistä rikoshistoriaa, mainittiin tekijän nuori ikä tapauksessa 15/120645, jossa tekijät olivat 19 ja 20-vuotiaita, ja isäksi tulo. Tekijöille tuomittiin kuitenkin ehdoton vankeus, koska aiempi rikollisuus puolsi sitä niin vahvasti. Perusteena käytettiin myös sitä, että rikokset tai niistä ilmenevä tekijän syyllisyys ei edellyttänyt vankeuden määräämistä ehdottomana, koska tekijä ei ollut ryöstössä käyttänyt väkivaltaa tai uhkausta (tekijäkumppanuustilanne). Tässä tuomittiin ehdollinen vankeus (15/110183 sk 10). Tapauksessa 15/127915 tuomittiin ehdoton vankeus aiemman rikollisuuden takia, vaikka rikosta ei mielestäni voitu pitää vakavana. Kyse oli ryöstöntapaisesta varkaudesta, jossa lähtökohdaisesti tekijän syyllisyys ei ole niin moitittavaa kuin muissa tekemuodoissa, ja KO oli katsonut, ettei teko täyttänyt ryöstön tunnusmerkistöä, koska se ei ollut tarpeeksi vakava.

Ehdotonta vankeutta puoltavana perusteena oli käytetty toiseksi eniten rikoksen vakavuutta. Tämä mainittiin 10 tapauksessa, mutta viidessä tätä ei enemmälti perusteltu. Perusteluissa oli vakavuudesta mainittu rikosten pitkäkestoisuus (15/102497), ryöstö oli tavallisen ja törkeän rajalla (15/102743), ryöstössä oli useita tekijöitä ja se oli tapahtunut yöllä (15/109963 sk 63), tekijä oli käyttänyt ryöstössä väkivaltaa ja uhannut tappamisella sekä estänyt uhreja soittamasta apua (15/110183 sk 10). Rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys oli mainittu kuudessa tapauksessa ehdotonta vankeutta puoltavana seikkana. Näistä

²³⁵ 15/108691, 15/110190 ja 15/19963 sk 80.

²³⁶ 15/102743 tekijä 2 nainen, 15/109963 sk 63 tekijä 3 (R) ja 15/110183 sk 10 avunanto.

kuitenkin vain kahdessa syyllisyyttä perusteltiin: toisessa tekijän osuus oli päätekijästä seuraavaksi moitittavin (15/110183 sk 10) ja toisessa rikoksiin (myös ryöstöön) liittyi heikossa asemassa olevan asianomistajan häikäilemätön hyväksikäyttö (15/102497). Muita ehdotonta vankeutta puoltavia seikkoja olivat se, että rikoksentekijä saa tarvittavan hoidon terveydellisiin ongelmiinsa myös vankilassa ja että ei ollut ilmennyt erityisiä syitä määrätä lähes kahden vuoden vankeusrangaistus ehdollisena (15/102497).

Yhdyskuntapalveluun ja valvontarangaistukseen tuomitsemisen esti tapauksissa aikaisemmat ehdottomat vankeus-, yhdyskuntapalvelu- ja/tai valvontarangaistukset. Yhdessä tapauksessa (15/115260) yhdyskuntapalveluun määräämisestä mainittiin vielä, ettei tekijä ollut mennyt hänelle varattuun selvitykseen ja hän oli laiminlyönyt velvollisuutensa kertoa yhdyskuntapalvelun tuomitsemiseen vaikuttavista seikoista ja henkilökohtaisista olosuhteistaan. Tässä mainittiin lisäksi, että kun rangaistukseksi oli mitattu 7 kuukautta 15 päivää vankeutta, joka on lähellä kahdeksan kuukauden rajaa, niin tällöin on annettava enemmän painoarvoa perusteille, jotka voivat estää yhdyskuntapalvelun määräämisen.

7. Yhteisestä rangaistuksesta

Hovioikeusaineistossa oli 31 ryöstörikoksesta seurannutta rangaistusta, joista 27:ssä rangaistavia tekoja oli useita ja vain neljässä pelkkä ryöstörikos. Ryöstöinä tuomituista tapauksista 19:ssä rangaistavana oli myös muita rikoksia. Kolmessa tapauksessa ryöstö oli ainut syyksi luettu rikos²³⁷. Törkeinä ryöstöinä tuomituista tapauksista kahdeksassa rangaistavana oli myös muita rikoksia. Yhdessä tapauksessa törkeä ryöstö oli ainut syyksi luettu rikos (15/123151 tekijä 3 (H)). Usein vastaajaa syytetään useista rikoksista samalla kertaa. Suomessa yhteisen rangaistuksen määräämisessä käytetään lievän lisän periaatetta, jossa lähtökohdaksi otetaan vakavin rikos ja muut rikokset huomioidaan lisäämällä rangaistusta jollakin määrällä, ei kuitenkaan täysimääräisesti.²³⁸

Yhteisestä rangaistuksesta säädetään RL 7 luvussa (19.4.1991/697). Jos tekijä tuomitaan useasta rikoksesta, joista on säädetty vain määräaikaista vankeutta, hänet tuomitaan yhteiseen vankeusrangaistukseen (RL 7:1.1 (8.8.1997/751)). Yhteiseen vankeusrangaistukseen voidaan tuomita myös, kun syyksi luettujen rikosten rangaistusasteikkoihin kuuluu sekä sakko- että vankeusrangaistus, sekä silloin, kun rikosten joukossa on rikoksia, joista

²³⁷ 15/127915, 15/102743 tekijä 1 mies ja 15/128976, jossa HO hylkäsi syytteen ryöstöstä.

²³⁸ Matikkala 2010, s. 159.

on säädetty pelkkä sakkorangaistus. Mahdollista on myös tuomita tekijä yhdestä tai useasta rikoksesta vankeuteen ja samalla yhdestä tai useasta rikoksesta sakkoa (RL 7:1.2).²³⁹

Harkittaessa, tuomitaanko tekijä pelkästään yhteiseen vankeusrangaistukseen vai vankeus- ja sakkorangaistukseen, keskeinen kriteeri on tekijän etu. Mahdollisuus yhteisen vankeusrangaistuksen tuomitsemiseen kaikesta rikollisuudesta ei saa merkitä vankeuden käytön laajenemista sakkorangaistuksen kustannuksella, koska lähtökohtaisesti sakkoa pidetään vankeutta parempana vaihtoehtona. Yhteinen vankeusrangaistus kaikista rikoksista on tuomitun edun mukaista esim. kun sakkorikoksen merkitys yhteisessä vankeusrangaistuksessa on vähäinen. Vankeuden ja sakon tuomitseminen on perusteltua esim. kun yhteinen vankeusrangaistus jouduttaisiin muuten määräämään ehdottomana.²⁴⁰

Aiemmin määrättäessä yhteistä vankeusrangaistusta vahvistettiin rikoksista omat yksikkörangaistuksensa, minkä jälkeen niistä vakavimpaan lisättiin noin 1/3 muiden rikosten rangaistuksista. Nykyään ei enää vahvisteta yksikkörangaistuksia. Yhteistä rangaistusta määrättäessä lähtökohdaksi otetaan siitä rikoksesta tuomittava rangaistus, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan olisi tuleva ankarin rangaistus (RL 7:5.2). Matikkalan mukaan tuomion perusteluissa olisi perusteltua lausua, kuinka ankara rangaistus tulisi määrätä rikoskokonaisuuden vakavimmasta rikoksesta. Hallituksen esityksessä mainitaan, ettei tuomiossa tarvitse mainita, mistä rikoksesta tuomittu rangaistus on rangaistusta mitattaessa otettu lähtökohdaksi ja minkä suuruinen rangaistus tuosta rikoksesta olisi tuleva.²⁴¹

Hovioikeusaineistossa kaikkiaan ryöstörikoksista seuranneita rangaistuksia oli 31. Näistä yhdeksässä (noin 1/3) kerrottiin ryöstörikoksesta yksinään seuraava rangaistus²⁴². Tapauksista 22:ssa (noin 2/3) ryöstörikoksen yksikkörangaistusta ei kerrottu. Eroa ei ollut ryöstöjen ja törkeiden ryöstöjen välillä. Ryöstörikoksisten 31 rangaistuksesta 21:ssä (noin 2/3) ryöstörikos oli syyksi luetuista rikoksista vakavin. Kymmenessä tapauksessa (noin 1/3) ryöstörikos ei ollut syyksi luetuista rikoksista vakavin tai vakavinta rikosta ei ollut perusteluissa kerrottu²⁴³. Eroa ei ollut ryöstöjen ja törkeiden ryöstöjen välillä.

Yhteisen rangaistuksen mittaamisessa huomioitavat lähtökohdat ovat: RL 6 luvun säännösten noudattaminen soveltuvin osin, rikoskokonaisuuden kokonaisvaikutus ja lieventämis- tai koventamisperusteen huomioiminen (RL 7:5). Perusajatus yhteisen rangaistuksen

²³⁹ Matikkala 2010, s. 160 - 161.

²⁴⁰ Matikkala 2010, s. 161 ja HE 40/1990, s. 27 - 28.

²⁴¹ HE 40/1990, s. 9 - 10 ja 32 ja Matikkala 2010, s. 164 - 165.

²⁴² 15/127915, 15/110190, 15/102473 naistekijä, 15/128976, 15/120645 sk 47 ja 88, 15/123151 3 tekijää.

²⁴³ 15/102497, 15/120645 sk 47, 15/131213 2 tekijää, 15/115260 3 tekijää, 15/119939, 15/120583 ja 15/103526 tekijä 1 (M).

määräämisessä on, että ensin arvioidaan, minkälainen rangaistus rikoskokonaisuuden vakavimmasta rikoksesta tulisi, sen jälkeen, minkälainen tätä suurempi kokonaisrangaistus on oikeudenmukainen tuomittavasta rikollisuudesta kokonaisuudessaan. Vakavimman rikoksen seuraamuksen arviointi perustuu varsin suoraan RL 6 luvun säännöksiin.²⁴⁴

Yhteinen rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikosten lukumäärään, vakavuuteen ja keskinäiseen yhteyteen (RL 7:5.2). Tämä ilmentää pyrkimystä rikosten ja rangaistusten suhteellisuuteen yhteisessä rangaistuksessa, vaikka se muodostuukin lievemmäksi kuin rikosten yksikkörangaistusten summa. Mitä useammasta ja vakavammasta rikoksesta on kyse, sitä ankarampi on rangaistus. Säännös ei kerro, millä tavoin rikosten määrän kasvu ja vakavuuden erot huomioidaan. Vaihtoehtona on hyödyntää aiemman lain aikana käytettyä mallia lisätä vakavimman rikoksen rangaistukseen 1/3 muiden rikosten ajatelluista rangaistuksista. Toisaalta olisi perusteltua, että samanlaisten rikosten määrän kasvaessa lisärikosten rangaistusta lisäävä merkitys asteittain vähenisi. Rikosten keskinäinen yhteys on myös huomioitava. Rikosten tekeminen erillisten tekopäätösten pohjalta on usein moitittavampaa kuin, että samassa yhteydessä syyllistytään useaan rikokseen tai usean rikoksen edellytykset täyttyvät samalla teolla.²⁴⁵

”Jos jokin 6 luvussa tarkoitettu rangaistuksen koventamis- tai lieventämisperuste taikka luvussa mainittu muu seikka koskee vain jotakin tai joitakin samalla kertaa tuomittavista rikoksista, se on kohtuullisessa määrin otettava huomioon yhteistä rangaistusta mitattaessa” (RL 7:5.2). Tämä olisi ehkä selvää jo RL 7:5.1:n perusteella. Jos johonkin rikokseen liittyy koventamisperuste, vaikuttaa tämä raskauttavasti sen rikoksen osalta, ei kaikkien. Vastaavasti jos joihinkin rikoksiin liittyy rangaistuksen lieventämisperuste, lieventää tämä vain niiden rikosten tuomaa lisää yhteiseen rangaistukseen. Lisä tai vähennys on suhteessa kyseisten rikosten merkitykseen yhteisessä rangaistuksessa.²⁴⁶

Yhteisen rangaistuksen ajatus on tuomita rikosentekijä kerralla rangaistukseen kaikista rikoksista. Tämä ei aina toteudu, vaan myöhemmin tulee ilmi rikos, joka olisi tullut rangaista yhteisessä rangaistuksessa. Jos tätä ei voida huomioida jälkikäteen, on riskinä, että tekijä saa kokonaisuudessa ankaramman rangaistuksen, kuin jos kaikki rikokset olisi käsitelty samalla kertaa. Siksi RL 7:6:ssä (8.8.1997/751) säädetään, että jos ehdottomaan vankeuteen tuomittua syytetään hänen ennen tämän rangaistuksen tuomitsemista tekemästään muusta rikoksesta, voidaan aikaisempi ehdoton vankeus ottaa uutta rangaistusta

²⁴⁴ Matikkala 2010, s. 165 - 166.

²⁴⁵ Matikkala 2010, s. 165 - 166.

²⁴⁶ Matikkala 2010, s. 166.

määrättäessä kohtuuden mukaan huomioon rangaistusta alentavana tai lieventävänä seikkana. Asianmukaiseen lopputulokseen päästään, jos uutta tuomiota harkittaessa arvioidaan, kuinka ankaraksi aiempi tuomio olisi muodostunut, jos tuossa kokonaisuudessa olisi ollut mukana nyt käsiteltävä rikos. Uudessa tuomiossa annetaan rangaistukseksi erotus, joka syntyy, kun tästä hypoteettisesta tuomiosta vähennetään aiempi rangaistus.²⁴⁷

8. Ryöstörikosten tyyppitapaus ja rangaistuskäytäntö

8.1. Ryöstörikosten piirteitä

8.1.1. Rikoksentekijät ja uhrin sekä tekopaikat ja -ajat

Suurin osa hovioikeusaineiston rikoksentekijöistä oli miehiä. Vain kolmessa ryöstössä tekijä oli nainen. Yhdessä tapauksessa nainen oli yksin tekijänä, kahdessa tapauksessa naisen tekijäkumppanina oli mies. Nuorin rikoksentekijä oli 18-vuotias. Vanhin tekijä oli 65-vuotias nainen, miehistä vanhin tekijä oli 50-vuotias. Rikoksentekijöiden (miesten ja naisten) keski-ikä oli 28,26 vuotta. Miesrikoksentekijöiden keski-ikä oli 27,4 vuotta. Ryöstöissä tekijöiden (miesten ja naisten) keski-ikä oli 28,67 vuotta ja pelkkien miesten 26,73 vuotta. Törkeissä ryöstöissä tekijöinä oli vain miehiä, keski-ikä oli 27,9 vuotta.

Hovioikeusaineistossa rikoksentekijöitä oli yksi 12 tapauksessa ja useampi kuin yksi 10 tapauksessa. Ryöstöjen ja törkeiden ryöstöjen välillä ei ollut eroa siinä, toteutettiin teko yksin vai yhdessä. Kuudessa tapauksessa rikoksentekijöitä oli kaksi, kolmessa tapauksessa kolme ja yhdessä useampi kuin kolme. Aineistossa ryöstörikokset tehtiin suunnitellen yhtä usein yksin kuin yhdessä, jos rikos tehtiin yhdessä, tekijöitä oli useimmin kaksi.

Vuonna 2014 alle 21-vuotiaiden osuus kaikista syylliseksi epäillyistä oli 20,4 prosenttia. Nuorten osuudet olivat suuria mm. ryöstörikoksissa, vahingonteoissa ja moottorikulkuneuvoon kohdistuvissa anastusrikoksissa. Ryöstörikoksiin syylliseksi epäillyistä oli nuoria 41 %.²⁴⁸ Poliisin tietoon tulevassa ryöstörikollisuudessa tekijät ovat siis tyypillisimmin nuoria henkilöitä, kuten pahoinpitelyrikollisuudessakin. Ryöstörikoksista epäillyt

²⁴⁷ Matikkala 2010, s. 167 - 168.

²⁴⁸ Viranomaisten Tietoon Tullut Rikollisuus 2014, 1. Katsaus poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen tietoon tulleen rikollisuuteen. Viitattu 5.2.2016.

olivat useimmin 15–20-vuotiaita.²⁴⁹ Syylliseksi epäiltyjen alle 18-vuotiaiden osuus ryöstörikoksista oli 22 %. Tämä on enemmän kuin varkausrikoksissa, joissa alaikäisten osuus syylliseksi epäillyistä oli 13 % ja pahoinpitelyrikoksissa, joissa heidän osuus oli 9 %.²⁵⁰

Vuonna 2014 ryöstörikoksista 90 % oli miesten tekemiä.²⁵¹ Syylliseksi epäiltyjen naisten osuus selvitettyissä ryöstörikoksissa oli 10 %. Naisten osuus oli suurempi varkausrikoksissa (25 %) ja pahoinpitelyrikoksissa (18 %). Naisten osuus poliisin tietoon tulleisiin rikoksiin syyllisiksi epäillyistä on kasvanut erityisesti omaisuus- ja väkivaltarikoksissa.²⁵²

Liikenne rikosten jälkeen maahanmuuttajat syyllistyvät useimmin varkaus- ja pahoinpitelyrikoksiin. Suomessa esiintyy aika ajoin ulkomaalaistaustaisten nuorten ryöstörikollisuutta, joka usein kohdistuu muihin nuoriin. Maahanmuuttajien osuus epäillyistä vuonna 2014 ryöstörikoksiin oli 8,8 %. Varkauksissa heidän osuus epäillyistä oli 4,9 % ja pahoinpitelyissä 9,2 %. Muiden kuin maahan pysyvästi muuttaneiden ulkomaalaisten osuus epäillyistä ryöstörikoksiin oli 1,7 %. Varkauksissa heidän osuus oli 8,2 % ja pahoinpitelyissä 2,1 %. Maahanmuuttajiin verrattuna muut ulkomaalaiset syyllistyvät selvästi harvemmin pahoinpitelyihin ja ryöstöihin. Maahanmuuttajuus sinänsä ei näytä lisäävän rikoksiin syyllistymisen riskiä. Muutamissa maahanmuuttajaryhmissä rikollisuustaso on kuitenkin pahoinpitely-, ryöstö- ja varkausrikoksissa kantaväestöä korkeampi.²⁵³

Ryöstörikoksissa epäiltyjen pääosa tekee rikoksen selvänä. Ryöstörikosten tekeminen alkoholin vaikutuksen alaisena on laskenut 1980-luvun tasoista tultaessa 2000-luvulle. Tar kasteluvälillä 2010–2014 alkoholin vaikutuksen alaisena olleita syylliseksi epäillyistä oli ryöstörikoksissa 35 %. Vastaava luku pahoinpitelyrikoksissa oli 55 %. Muun päihteen vaikutuksen alaisena ryöstörikosten epäillyistä oli 9 %. Ryöstörikosten tekijöistä huomattava osa on päihtyneitä. Muiden huumaavien aineiden kuin alkoholin vaikutuksen alaisina rikoksensa tehneiden osuus on kasvanut 2000-luvulla kaikissa väkivaltarikostyypeissä. Alkoholi humala näyttää lisäävän väkivaltaisuutta ja vaaraa joutua ryöstön kohteeksi.²⁵⁴

Hovioikeusaineistossa ryöstörikosten uhreja oli 27, heistä miehiä oli 18 eli 2/3 ja naisia yhdeksän eli 1/3. Vain yhdessä törkeässä ryöstössä (15/119939) uhrina oli kaksi naista.

²⁴⁹ Salmi ym. 2015a, s. 66.

²⁵⁰ Salmi ym. 2015b, s. 199, taulukko 1.

²⁵¹ Salmi ym. 2015a, s. 66.

²⁵² Viranomaisten Tietoon Tullut Rikollisuus 2014, 1. Katsaus poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen tietoon tulleet rikollisuuteen. Viitattu 5.2.2016 ja Salmi & Danielsson 2015, s. 217 - 218, taulukko 1.

²⁵³ Niemi & Lehti 2015, s. 235 ja taulukko 3, 237 ja taulukko 4 sekä s. 238.

²⁵⁴ Salmi ym. 2015a, s. 71 - 73, taulukko 8.

Ryöstörikoksen uhrina hovioikeusaineistossa oli useimmin mies, mutta naisuhrit eivät olleet harvinaisia. Kaikissa tapauksissa, joissa nainen oli uhrina, ryöstö oli ns. myymäläryöstö eli tehty esim. kaupassa tai apteekissa, jossa naisuhri oli töissä, tai ryöstö liittyi velanperintään. Myymäläryöstöjä oli seitsemän ja velanperintätapauksia kaksi, joista yhdessä nainen ei ollut pääasiallinen kohde, vaan oli vain tekopaikalla ja häneen kohdistui siten väkivallan uhka. Aineiston 22 tapauksesta 18:sta uhreja oli yksi ja neljässä useampi.

Aineiston 22 tapauksesta 15:sta eli noin 2/3:ssa tekijä ja uhri tunsivat toisensa ja seitsemässä tapauksessa eli noin 1/3:ssa he olivat toisilleen tuntemattomia. Yleisempää aineistossa oli siis, että tekijä ja uhri tuntevat tai ainakin ”tietävät” toisensa. Tapauksista, joissa tekijä ja uhri tunsivat (15 kpl), 11 tapausta liittyi velanperintään, seitsemän varsinaisesti ja neljä epäsuorasti. Aineiston ryöstörikoksista 50 % liittyi velanperintään. Tapauksissa, joissa uhri ja tekijä eivät tunteneet toisiaan (7 kpl), kuusi oli myymäläryöstöjä.

Poliisin tietoon tullessa ryöstörikollisuudessa uhrit ovat tyypillisimmin nuoria henkilöitä, kuten myös pahoinpitelyrikollisuudessa. Vuonna 2014 ryöstöjen uhrit olivat useimmin 18–24-vuotiaita.²⁵⁵ Uhritutkimusten perusteella 12–16 vuotiailla harvinaisimpia uhrikokemuksia oli mm. uhkaamalla varastaminen (ryöstö). Vuosien 1962 ja 2006 kutsuntoihin osallistuneilta miehiltä kysyttiin, olivatko he joutuneet ryöstön kohteeksi. Vuoden 1962 kutsuntoihin osallistuneista miehistä 7 % oli joutunut elämänsä aikana ryöstetyksi. Vuonna 2006 vastaava osuus oli lähes kaksinkertaistunut 12 %:n.²⁵⁶

Vuonna 2014 ryöstörikosten uhreista enemmistö (71 %) oli miehiä.²⁵⁷ Sukupuolijakauma poliisin tietoon tulleista väkivallan uhreista oli törkeissä pahoinpitelyissä miehiä 79 % naisia 21 %; pahoinpitelyissä miehiä 60 % naisia 40 %; lievissä pahoinpitelyissä miehiä 53 % naisia 47 %; törkeissä ryöstöissä miehiä 64 % naisia 36 % ja ryöstöissä miehiä 74 % naisia 26 %. Miesten osuus uhreista oli pääsääntöisesti sitä suurempi, mitä vakavammasta rikoksesta oli kyse. Naisten osuus rikosten uhreista oli kuitenkin suurempi törkeissä kuin tavallisissa ryöstöissä. Tätä selittää se, että törkeistä ryöstöistä merkittävä osa kohdistuu kauppoihin ja kioskeihin, joiden myyjät ovat usein naisia.²⁵⁸

Ryöstörikoksissa kantaväestö muodostaa uhrien pääosan, 70–80 %, tekijän väestöryhmästä riippumatta. Maahanmuuttajien riski joutua ryöstörikosten uhreiksi asukasluokun suhteutettuna vuosina 2010–2011 oli puolitoistakertainen kantaväestöön nähden ikä- ja

²⁵⁵ Salmi ym. 2015a, s. 66.

²⁵⁶ Salmi ym. 2015b, s. 212 ja 214.

²⁵⁷ Salmi ym. 2015a, s. 66.

²⁵⁸ Salmi & Danielsson 2015, s. 223, kuvio 7.

sukupuolirakenteen vakioinnin jälkeen. Irakissa syntyneiden riski joutua ryöstetyksi oli vakioinnin jälkeen yli kaksinkertainen kantaväestöön nähden. Maahanmuuttajaryhmien väliset riskierot väkivalta- ja omaisuusrikosten uhriksi joutumisessa ovat samansuuntaiset kuin erot rikollisuustasoissa. Ryhmät, joilla on korkea rikollisuustaso esim. ryöstörikoksissa, on myös korkea riski joutua ryöstön uhriksi.²⁵⁹

Hovioikeusaineistossa yleisin ryöstön tekopaikka oli uhrin asunto, 11 tapauksessa 22:sta. Kuudessa tapauksessa tekopaikka oli jokin myymälä, kuten kauppa tai apteekki. Tekopaikoista 14 oli yksityisiä ja kahdeksan yleisiä. Yleisin tekopaikka on siis yksityinen paikka (14/22) ja useimmiten uhrin asunto (11/14). Tapauksista, joihin liittyi velanperintä (11) 10 tapahtui yksityisessä paikassa, joista yleisin oli uhrin asunto kahdeksassa tapauksessa. Jos ryöstörikokseen liittyi velanperintä, ryöstö tapahtui aineistossa yleisimmin uhrin asunnossa. Tekoaikoina oli päivä yhdeksässä, iltapäivä viidessä ja yö kuudessa tapauksessa, kahdessa tapauksessa tekoaikoja ei kerrottu eivätkä ne olleet pääteltävissä tuomioista.

Ryöstörikoksista lähes 80 % tapahtui yleisillä paikoilla vuonna 2014. Yksityisasunnoissa tapahtuneiden ryöstörikosten osuus oli 12 % kaikista teoista. Vuosina 2009–2014 poliisin tilastoiman ryöstörikollisuuden perusteella ryöstörikosten tekopaikkana on ollut yksityinen paikka hieman yli 20 %:ssa teoista (vaihteluvälin ollessa 21–24 %) ja yleinen paikka hieman alle 80 %:ssa teoista (vaihteluväli 76–79 %). Yksityisistä tekopaikoista hieman yli puolet on ollut yksityisasunto. Yksityisasuntojen määrä tekopaikkana on noussut vuodesta 2012 lähtien. Vuonna 2014 yksityisten tekopaikkojen paikkoina on ollut yksityisasunto 195 teossa ja muu yksityinen paikka 155 teossa. Yleisissä tilaisuuksissa ryöstörikoksia tehdään 0-3 kappaletta vuosittain eli ne eivät ole yleisiä tekopaikkoja.²⁶⁰

8.1.2. Ryöstörikosten tekomuodot hovioikeusaineistossa

Hovioikeusaineistossa ryöstörikosten yleisin tekomuoto oli perusmuotoinen ryöstö, noin 2/3 tapauksista. Seuraavaksi yleisin oli ryöstöntapainen kiristys, ja perusmuodon ja ryöstöntapaisen kiristyksen yhdistelmä eli teko täytti kummankin tunnusmerkistön. Ryöstöinä tuomituissa teoissa selvästi yleisin tekomuoto oli ryöstön perusmuoto, noin 3/4. Törkeinä ryöstöinä tuomituissa tapauksissa taas yleisin tekomuoto oli ryöstöntapainen kiristys 1/2 ja

²⁵⁹ Niemi & Lehti 2015, s. 239 ja 250.

²⁶⁰ Salmi ym. 2015a, s. 65 ja taulukko 6.

vasta seuraavaksi yleisin oli ryöstön perusmuoto 1/3 tapauksista. Törkeinä ryöstöinä tuomittuja tapauksia oli kuitenkin yhteensä aineistossa vain kuusi.

Ryöstöntapaisia varkauksia oli aineistossa yksi, 15/127915. Teko oli selvästi ryöstöntapainen varkaus, vaikka se olikin tuomittu RL 31:1.1 mukaan eikä 31:1.3:n. Rikoksenteijä oli ensin varastanut asianomistajalta rahaa, minkä jälkeen toinen henkilö oli yrittänyt pysäyttää tekijän ja tällöin tekijä oli käyttänyt tätä henkilöä kohtaan väkivaltaa. Ratkaisussa 15/120645 sk:ssa 47 oli tilanne, jossa tekijä oli mennyt tukkuliikkeeseen, pakannut siellä mukaansa tupakkatuotteita ja lähtenyt poistumaan liikkeestä. Tällöin myyjä oli pysäyttänyt tekijän ja yrittänyt estää anastuksen, mutta tekijä uhkasi myyjää välittömällä henkilöön kohdistuvalla väkivallalla ja sai näin poistuttua liikkeestä. Tuomion perusteluissa mainittiin sekä ryöstön perusmuodon että ryöstöntapaisen varkauden säännökset ja että tekijä oli tullut liikkeeseen tarkoituksenaan varastaa. Tapauksessa katsottiin kuitenkin ilmeisesti, että kyse oli ryöstön perusmuodosta, koska tekijällä oli huumepiikki mukanaan, mikä osoitti, että tekijä oli valmistautunut tarpeen vaatiessa jo ennalta täyttämään rikoksen ryöstöuhkauksella. Lisäksi teko oli tuomittu RL 31:1.1:n mukaan.

Yleisin lainkohta, jolla ryöstöt tuomittiin, oli RL 31:1.1, vain kahdessa tapauksessa oli merkitty tuon momentin kohta (15/109963 sk 63 ja sk 80). Tästä seurasi epäselvyyttä tekemuodoissa, koska kuudessa tapauksessa oli epäselvää oliko kyse pelkästään ryöstön perusmuodosta vai/ja ryöstöntapaisesta kiristyksestä. Yleensä epäselvyys liittyi siihen, että sekä syyttäjät että KO olivat käyttäneet pelkästään anastus verbiä, mutta teonkuvauksessa ja perusteluissa puhuttiin myös siitä, että uhri olisi antanut tekijälle omaisuutta. Nämä tapaukset on laskettu tekoavaltaan ryöstön perusmuotoon. Toisaalta näiden tekemuotojen välillä ei pitäisi olla eroa teon törkeysarvostelussa eikä rangaistusarvossa.²⁶¹

Törkeissä ryöstöissä ei tekemuodoissa ollut epäselvyyksiä. Tämä voi johtua sattumasta tai siitä, että törkeämpien rikosten kohdalla perusteluihin on kiinnitetty enemmän huomiota. Törkeät ryöstöt oli tuomittu yleisimmin lainkohdalla RL 31:2.1. Kvalifiointiperuste ei näkynyt yhdessäkään tuomiolauselman lainkohdassa. Vain yhdessä tapauksessa (15/103526) oli merkitty myös tekemuotoon viitaten lainkohta: RL 31:1.1:n 2-kohta.

Yleisintä aineistossa oli ryöstön yhteydessä anastaminen. Vain yhdessä tapauksessa (15/125574 törkeä ryöstö) oli anastamisen lisäksi myös otettu luvattomasti käyttöön toisen irtainta omaisuutta, uhrin asunto irtaimistoinen.

²⁶¹ HE 66/1988 vp, s. 95.

8.1.3. Ryöstörikosten tyyppitapaus

Hovioikeusaineiston yhteensä 21 tuomitusta ryöstörikosteosta viiteen liittyi törkeä kotirauhan rikkominen eli noin $\frac{1}{4}$:n. Kaikki viisi²⁶² törkeää kotirauhan rikkomista liittyivät tavallisina ryöstöinä tuomittuihin tekoihin, yksikään ei törkeään ryöstöön. Ryöstöinä tuomittuja tekoja oli yhteensä 15, joista viiteen eli $\frac{1}{3}$ liittyi törkeä kotirauhan rikkominen. Kaikki olivat törkeitä kotirauhan rikkomisia (RL 24:2) ja tavallisesti kumpikin kvalifointiperuste täyttyi. Hovioikeusaineiston ja tilastotiedon väliset erot ryöstörikosten piirteissä johtuvat siitä, että aineisto on pieni ja siitä, että suurin osa ryöstörikoksista tapahtuu pääkaupunki seudulla, joka ei kuulu Itä-Suomen hovioikeuspiiriin.

Vuonna 2014 tehtiin koko maassa 31 ryöstörikosta 100 000 asukasta kohden. Uudella maalla luku oli ehdottomasti korkein, 50.²⁶³ Tilanne eri kuntatyypiryhmien välillä on tasaantunut viimeisen kymmenen vuoden aikana, kun pääkaupunkiseudun rikostaso on laskenut. Tästä huolimatta pääkaupunkiseudun ryöstörikollisuuden taso oli muihin kaupunkimaisiin kuntiin nähden kaksinkertainen ja muihin kuntatyyppeihin verrattuna yli viisinkertainen. Pääkaupunkiseudulla tehdään yleensä vuosittain noin 60 ryöstörikosta 100 000 asukasta kohden, muissa kaupunkimaisissa kunnissa noin 30, taajaan asutuissa kunnissa noin 10 ja maaseutumaisissa kunnissa alle 10.²⁶⁴

Vuoden 2013 RTST-tietokantaan perustuvan teonpiirreanalyysin mukaan ilmi tulevasta ryöstörikollisuudesta 70 % kohdistui yksityishenkilöihin ja 30 % oli liikeryöstöjä. Liikeryöstöissäkin on aina uhreina myös yksityishenkilöitä, lähinnä henkilökuntaa ja asiakkaita. Liikeryityksiin kohdistuneista ryöstörikoksista ja näiden yrityksistä suurin osa tehtiin pieniin elintarvikeliikkeisiin. Yksityishenkilöihin kohdistuvissa ryöstörikoksissa yleisimpänä saalina olivat kännykkä ja käteinen raha. Yksityishenkilöihin kohdistuvia katuryöstöjä oli ryöstöistä kolmannes ja törkeistä ryöstöistä vajaa viidennes. Törkeät ryöstöt kohdistuivat tavallisia ryöstöjä tyypillisemmin kauppaan tai myymälään.²⁶⁵

Lähes kaikki törkeät ryöstöt (96 %) tehtiin jotakin asetta käyttäen. Tavallisista ryöstöistä aseellisia on huomattavasti pienempi osuus (38 %). Noin puolet (56 %) tavallisista ryöstöistä tehtiin väkivaltaa käyttäen tai sillä uhkaamalla ilman varsinaista välinettä. Törkeistä ryöstöistä kaksi kolmasosaa tehtiin käyttäen teräasetta tai sillä uhkaamalla. Tyypillisin

²⁶² 15/109963 sk 63, 15/131213, 15/115260, 15/110183 sk 3 ja 10.

²⁶³ Viranomaisten Tietoon Tullut Rikollisuus 2014, 1. Katsaus poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen tietoon tulleet rikollisuuteen. Viitattu 5.2.2016.

²⁶⁴ Salmi ym. 2015a, s. 57 - 58, kuvio 8.

²⁶⁵ Salmi ym. 2015a, s. 65 - 66.

teräase oli puukko. Ampuma-asetta oli käytetty yhdessä sadasta ryöstöstä ja 17 %:ssa törkeistä ryöstöistä. Ryöstörikoksissa tekovälineen käyttäminen on yleisempää kuin pahoinpitelyrikoksissa. Poliisin tietoon tulleissa lievissä ja tavallisissa pahoinpitelyissä vain noin 1/5 oli käytetty tekovälinettä. Tavallisissa pahoinpitelyissä 3 % teoista oli sellaisia, joissa tekijällä oli ollut jonkinlainen teräase. Törkeistä pahoinpitelyistä 48 %:ssa tekijä oli käyttänyt teräasetta. Törkeistä pahoinpitelyistä 3 % oli käytetty ampuma-asetta.²⁶⁶

Ryöstörikoksiin liittyy suhteellisen usein väkivaltaa. Huomattava osa uhreista saa vakavia vammoja. Yleisempiä vakavat vammat ovat törkeissä ryöstöissä (43 %) kuin tavallisissa ryöstöissä (35 %). Tyypillisin vamma törkeissä ryöstöissä olivat pintahaavat ja luunmurtumat. Ryöstöissä vammat olivat tyypillisesti lievempiä: mustelmia, ruhjeita tai aivotärähdyksiä. Lääkärin tai sairaalahoitoa tarvitsi törkeiden ryöstöjen uhreista 38 % ja ryöstöjen uhreista 23 %. Kuolemaan johtavat ryöstöt ovat hyvin harvinaisia.²⁶⁷

Ryöstörikokset keskittyvät pääkaupunkiseudulle. Tyypillinen ryöstö tapahtuu kadulla nyrkein tai uhkauksin toteutettuna ja uhrilta viedään hänen mukanaan ollut irtain omaisuus, yleensä lompakko ja kännykkä. Yleensä tekijöitä on useampia, mutta uhreja yksi. Tekijä ja uhri ovat tavallisesti kumpikin humalassa eivätkä he tunne toisiaan. Ryöstöt toteutetaan tavallisimmin ilta- tai yöaikaan yleisimpien rikospaikkojen ollessa julkiset paikat, kuten ravintoloiden ympäristöt, kadut, puistot ja bussipysäkit. Poliisille ilmoitettua ryöstörikoksista puolessa uhri on saanut vammoja ja joka viidennellä vammat ovat olleet vakavia, sairaala- tai lääkärihoitoa vaatineita. Vuonna 2005 ryöstöinä tutkituissa tapauksissa ryöstösaalis vaihteli 100 ja 300 euron välillä.²⁶⁸

Noin 10 % poliisin tietoon tulleista ryöstöistä kirjataan törkeinä, joihin kuuluvat tyypillisesti rahalaitosryöstöt. Ilmi tulleista ryöstörikoksista noin 40 % on aseellisia, joten kaikki aseelliset ryöstöt eivät täytä ryöstön törkeää tekomuotoa. Kuitenkin yhdeksän kymmenestä törkeästä ryöstöstä tehdään käyttäen asetta, yleisin on teräase 65 %:ssa tapauksista ja joka viidennessä törkeässä ryöstössä käytetään ampuma-asetta. Tavallisesti aseita käytetään uhkaamiseen. Vuonna 2005 keskimääräinen saalis törkeinä ryöstöinä tutkituissa rikoksissa oli reilut 5 000 €. Suuri osa ryöstöistä tehdään käyttäen pelkkää uhkausta.²⁶⁹

²⁶⁶ Salmi ym. 2015a, s. 59 ja 66.

²⁶⁷ Salmi ym. 2015a, s. 66.

²⁶⁸ Lappi-Seppälä 2013b, s. 853.

²⁶⁹ Lappi-Seppälä 2013b, s. 853 ja 865.

8.2. Rangaistuskäytäntö ryöstörikoksissa

8.2.1. Rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia seikkoja hovioikeusaineistossa

Hovioikeusaineistossa oli 23 tapausta, joissa rangaistuksen mittaamisessa käytetyistä perusteista mainittiin tuomion perusteluissa. Kahdessakymmenessä maininnat olivat nimenomaisia seuraamusharkinnan yhteydessä. Kolmessa tapauksessa²⁷⁰ perusteita ei mainittu nimenomaisesti seuraamusharkinnan yhteydessä, mutta oli pääteltävissä, että ne vaikuttivat rangaistuksen mittaamiseen. Osa seikoista on sellaisia, että ne ovat vaikuttaneet mittaamisen lisäksi myös rangaistuslajin valintaan ja teon vakavuus- tai törkeysarviointiin.

Perusteluissa mainittuja seikkoja, jotka vaikuttivat mittaamiseen rangaistusta korottavasti, olivat teon pitkä kesto²⁷¹, tekopaikkana oli uhrin asunto²⁷², teossa oli useita tekijöitä²⁷³ ja teko oli tehty yöllä²⁷⁴. Ratkaisussa 15/102743 mainittiin mittaamisen yhteydessä, että teko oli tavallisen ja törkeän ryöstön rajalla. Tämä otettiin rangaistusta ankaroitavana huomioon, koska teko tuomittiin tavallisena ryöstönä. Ratkaisussa 15/120645 sk 88 oli kyseessä tyypillinen lähikaupan ryöstö. Tekijät olivat menneet kuitenkin lähelle myyjää, hänen molemmille puolille, joka on voinut lisätä tilanteen ahdistavuutta.

Ryöstön kohteena olevasta omaisuudesta mainittiin kahdeksassa tapauksessa. Se ei ilmeisesti automaattisesti vaikuta rangaistuksen mittaamiseen, koska se on mainittu niin harvoin. Tämä sopii siihen, että omaisuusrikosulottuvuudella on toissijainen merkitys ryöstön vakavuutta arvioitaessa. Se, että ryöstön kohteena oli vähäinen omaisuus, mainittiin kolmessa tapauksessa²⁷⁵. Ratkaisussa 15/120583 sk:ssa 8 mainittiin nimenomaisesti, että anastetun omaisuuden arvo (takki, lompakko, 2 pankkikorttia, modeemi johtoineen ja laajakaistasopimus) ei ollut suuri, mikä on vaikuttanut mittaamiseen alentavasti. Kahdessa muussa tapauksessa omaisuuden vähäistä arvoa ei mainittu nimenomaan seuraamusharkinnan yhteydessä, mistä voidaan päätellä, että omaisuuden vähäisellä arvolla ei ole mittaamisharkinnassa merkitystä, ellei sitä ole nimenomaan perusteluissa mainittu. Siihen, että omaisuuden arvo on otettu huomioon rangaistusta alentavana ratkaisussa 15/120583 sk 8, on voinut vaikuttaa se, että teko on täyttänyt törkeän ryöstön tunnusmerkistön.

²⁷⁰ 15/127915, 15/108691 ja 15/115260.

²⁷¹ 15/102497 ja 15/115260.

²⁷² 15/131213, 15/109963 sk 63, 15/125574 ja 15/115260.

²⁷³ 15/115260, 15/109963 sk 63 ja 15/120645 sk 88.

²⁷⁴ 15/109963 sk 63.

²⁷⁵ 15/127915, 15/108691 ja 15/120583 sk 8.

Rangaistusta korottavana seikkana omaisuus, joka ei ollut vähäinen, mainittiin viidessä tapauksessa. Ratkaisussa 15/102497 tekokokonaisuudella, johon ryöstö liittyi (ryöstöllä viety 500 €), aiheutettiin merkittävää taloudellista vahinkoa. Ratkaisussa 15/115260 anastettu omaisuus 560 €, puhelin ja lääkkeet ei ollut vähäinen. Ratkaisussa 15/120583 sk 6 tavoitellun omaisuuden määrä ei ollut vähäinen, 3 000 €. Ratkaisussa 15/125574 ryöstön kohteena oli uhrin lähes koko omaisuus, uhri oli pakotettu luopumaan asuntonsa hallinnasta, mikä on erittäin vakava perusturvallisuuden loukkaus. Ratkaisussa 15/123151 kohteena oli huomattava määrä omaisuutta (mm. 200 €, TV, tietokone, cd-soitin ja kaiutin).

Ratkaisussa 15/110190 mainittiin, ettei kyse ole laadultaan kaikkein vakavimmasta päästä ryöstöjä, mikä huomioidaan rangaistuksen mittaamisessa. Kyse oli kaupan ryöstöstä ”tämä on ryöstö” -tyyppisellä sanallisella ryöstöuhkauksella. Tekijä oli eleillään antanut ymmärtää, että hänellä voisi olla jokin ase mukana, vaikka näin ei ilmeisesti todellisuudessa ole ollut. Lisäksi tekijä oli teon aikana rauhoitellut uhria. Anastettu omaisuus oli vähäinen, noin 500 €, eikä uhri saanut vakavia vammoja.

Tekovälineen käyttäminen ryöstössä mainittiin kuudessa tapauksessa mittaamisharkintaan vaikuttavana seikkana. Ratkaisuissa 15/131213 tekijä 1 mies, 15/115260, 15/109963, 15/120645 sk 88 kyse oli ryöstöuhkauksesta ja ratkaisuissa 15/131213 ja 15/115260 tekoväline olisi täyttänyt kvalifiointiperusteen, mutta kokonaistörkeysvaatimus ei täyttynyt. Lisäksi ratkaisussa 15/123151 tekovälineenä pahoinpitelyssä oli käytetty vesurin, joka täytti kvalifiointiperusteen, lisäksi baseball-mailaa. Ratkaisussa 15/120645 sk 47 mainittiin, ettei ryöstöuhkauksessa käytetyn huumepiikin kunnolla eli sen likaisuudella tai puhtaudella ollut merkitystä teon moitittavuuden arvioinnissa.

Uhrille aiheutuneet vammat mainittiin neljässä tapauksessa. Kolmessa tapauksessa vammat eivät olleet vakavia (15/110190, 15/127915 ja 15/108691), tätä ei kuitenkaan nimenomaisesti mainittu seuraamusharkinnan yhteydessä. Ratkaisussa 15/123151 uhrin saamat vakavat vammat vaikuttivat mittaamiseen korottavasti. Vammoja oli mm. kallonpohjan murtuma, murtumat käsiin ja kaksi ompeleita vaatinutta haavaa sääreen.

Syylisyyttä alentavina tekijöinä oli mainittu, ettei tekijä ollut tekopaikkana olleessa asunnossa sisällä eikä osallistunut väkivallan käyttöön (15/123151) sekä, ettei tekijä ollut pahentanut tilannetta käyttämällä väkivaltaa tai esittämällä uhkauksia (15/110183). Näiden yhteydessä oli kuitenkin mainittu, että tekijä oli ottanut huostaansa ryöstöllä saatua omaisuutta (15/123151) ja että teot olivat hyvin moitittavia (15/110183). Näin on mainittu ilmeisesti siitä syystä, ettei rangaistuksien suurelle alentamiselle ollut kuitenkaan aihetta.

Syyllisyyttä korottavina tekijöinä on mainittu se, että tekijä on ollut koko tekokokonaisuuden alkuunpanija ja päätekijä (15/102497). Ratkaisussa 15/110183 sk:ssa 10 mainittiin, että tekijä oli kerännyt ryhmän toteuttamaan ryöstön.

Nimenomaan teon moitittavuudesta on mainittu ratkaisussa 15/102497, että yhdeksän rikosta ovat kohdistuneet pääasiassa samaan uhriin, jolla ei ole ollut kykyä huolehtia itsestään eikä asioistaan ja tämä on ollut myös ulkopuolisten selvästi havaittavissa. Teot ovat muodostaneet kokonaisuuden, jonka tavoitteena on ollut murtaa uhrin tahto ja uhrin järjestelmällinen hyväksikäyttö. Tämä osoittaa poikkeuksellista piittaamattomuutta olennaisesti heikommassa asemassa olevasta. Ratkaisussa 15/110183 teon moitittavuutta on lisännyt se, että motiivina on ollut se, että uhri on hoitanut velvollisuutensa oikeudenkäytössä eli todistanut tekijää vastaan, minkä takia tekijä on vaatinut uhrilta rahaa ryöstöllä.

Ryöstöuhkauksesta tai käytetystä väkivallasta on mainittu ratkaisun 15/131213 yhteydessä ryöstöuhkauksen voimakkuus, tekijä uhkasi tappamisella. Ratkaisussa 15/110183 uhrit joutuivat pelkäämään eniten tätä tekijää konkreettisten väkivallantekojen vuoksi. Tapauksessa 15/120583 käytetty väkivalta oli voimakasta, tekijä oli ampunut uhria jalkaan. Tapauksessa 15/103526 ryöstön tarkoituksena oli aiheuttaa paljon pelkoa, kärsimystä ja kipua. Lisäksi tekoon liittyy usean henkilön henkeen ja terveyteen liittyvä vakava uhka. Ratkaisussa 15/123151 mainittiin monimuotoinen ja vakava väkivalta, joka oli raakaa ja julmaa. Tuomiosta ei saanut selvää oliko tämänkin katsottu täyttävän kvalifiointiperusteen vai vaikuttiko tämä vain rangaistuksen mittaamisessa. Joka tapauksessa teossa oli käytetty terä-asetta, joka täytti kvalifiointiperusteen ja tämä raaka ja julma tekotapa oli joko toinen täytynyt kvalifiointiperuste tai ainakin se on vaikuttanut mittaimiseen ankaroittavasti. Uhria oli lyöty mailalla päähän ainakin kaksi kertaa, lyöty useasti vesurilla jalkoihin sekä lyöty nyrkein ja avokämменellä päähän ja eri puolille kehoon.

8.2.2. Rangaistukset

Ryöstörikoksista tuomituissa rangaistuksissa on tapahtunut erisuuntaisia siirtymiä. Tavalisista ryöstöistä tuomittujen ehdottomien vankeusrangaistusten pituus on laskenut ja samalla ehdottomien osuus on kasvanut. Muutokset ovat yhteydessä siten, että ehdottoman vankeusrangaistuksen käyttöosuuden kasvaessa yleensä rangaistusajat lyhenevät.²⁷⁶

²⁷⁶ Lehti 2008, s. 45.

Vuonna 2012 ryöstöistä (RL 31:1) yksittäisrikoksena määrätyistä rangaistuksista sakkoa määrättiin 0,8 % tapauksista (keskirangaistus 70 päiväsakkoa), ehdollista vankeutta 59,2 % tapauksista, yhdyskuntapalvelua 9,6 % (keskirangaistus 158 tuntia) tapauksista ja ehdotonta vankeutta 30,4 % tapauksista. Ehdollisen vankeuden keskirangaistus oli 8 kk ja ehdottoman vankeuden 12,5 kuukautta. Törkeistä ryöstöistä (RL 31:2) yksittäisrikoksena määrätyistä rangaistuksista ehdollisen vankeuden osuus oli 15,4 % ja ehdottoman vankeuden 84,6 %. Ehdollisen vankeuden keskirangaistus oli 21 kk (1v 9 kk) ja ehdottoman vankeuden keskirangaistus oli 38,4 kk (eli noin 3 vuotta 2 kuukautta).²⁷⁷

Vuonna 2012 ryöstörikoksista määrättyjen rangaistusten ero eri törkeysportaissa on huomattava. Ryöstöstä tuomitaan keskimäärin 6–12 kuukautta vankeutta, joista noin puolet on ehdottomia ja puolet ehdollisia. Ehdottomista vankeusrangaistuksista 28 % on 4–8 kuukauden pituisia ja 50 % 1–3 vuoden mittaisia. Ehdollisessa vankeudessa tyyppirangaistus on 4–8 kuukautta vankeutta (55 % tapauksista). Törkeissä ryöstöissä keskirangaistus oli 2–4 vuotta vankeutta ehdottomana vuonna 2012. Viimeisen 10 vuoden aikana ryöstörikosten rangaistuskäytännössä voidaan nähdä lievää nousutrendiä, mutta rangaistustason vuosittaiset vaihtelut ovat kuitenkin melko suuria suuntaan ja toiseen.²⁷⁸

Eri rikoksista tuomittuja rangaistuksia voidaan rikostyypeittäin asettaa ankaruusjärjestykseen. Rangaistuskäytäntöä on vertailtu tarkastelemalla ehdottomien vankeusrangaistusten osuutta eri rikoksista tuomituista ja rangaistusten keskipituuksia vuosina 2010–2012. Täytettyjen henkirikosten jälkeen listalla ovat tapon yritys ja törkeä raiskaus. Lähes yksinomaisena seuraamuksena on vankeus ja keskipituus noin 4 vuotta. Kolmantena ryhmänä erottuvat törkeä ryöstö (ehdoton vankeus: 85,9 %, rangaistuksen keskiarvo 37,4 kk, rangaistuksen mediaani 34,3 kk), törkeä huumausainerikos, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä tuhotyö. Vankilan osuus on noin 70–90 %:n vaiheilla ja keskirangaistukset 40 kuukauden (3–4 vuotta) molemmin puolin. Neljänteen törkeysluokkaan sijoittuvat raiskaus ja törkeä pahoinpitely. Vankilan osuus on 50–60 prosentin liepeillä ja keskirangaistus kahden vuoden vaiheilla. Ehdollisten vankeustuomioiden keskipituus on 1–1,5 vuotta. Viidentenä ryhmänä erottuvat ryöstö (ehdoton vankeus: 45,6 %, keskirangaistus 13,4 kk, mediaani 11,9 kk) ja törkeä varkaus. Molemmista hieman alle puolet tekijöistä tuomitaan vankilaan. Vankeuden keskipituus on molemmissa rikoksissa vuoden

²⁷⁷ Lappi-Seppälä & Niemi 2014, s. 360, taulukko 10.

²⁷⁸ Lappi-Seppälä & Niemi 2014, s. 360 - 361.

vaiheilla. Ehdollisissa vankeustuomioissa tyyppirangaistus on 4–8 kuukautta. Tästä eteenpäin rikosten ryhmittely käy vähemmän selkeäksi.²⁷⁹

Vuonna 2013 tavallisesta ryöstöstä tuomittiin keskimäärin 6–16 kuukautta vankeutta. Näistä puolet oli ehdottomia, joiden pituus vaihteli muutamasta kuukaudesta neljään vuoteen, ja puolet ehdollisia, joiden normaalirangaistus on puolestaan 4–8 kuukautta. Törkeästä ryöstöstä tuomitaan ehdotonta vankeutta, jonka keskirangaistus on 2–4 vuotta vankeutta. Ryöstörikoksista seuraavat rangaistukset ovat ankarampia sekä lajiltaan että pituudeltaan, kuin pahoinpitely- ja varkausrikoksissa. Vuonna 2013 kaksi kolmesta tavallisesta pahoinpitelystä tuomittiin sakkoon. Keskimääräiset vankeusrangaistukset liikkuvat 3–5 kuukauden vaiheilla. Törkeästä pahoinpitelystä määrättiin vain vankeutta, joista yli puolet tuomittiin ehdottomana. Ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituus oli noin 1,5–2 vuotta, ehdollisten rangaistusten keskipituus hieman yli vuosi. Yli puolet tavallisesta varkaudesta tuomituista rangaistuksista oli sakkorangaistuksia. Ehdottomaan vankeuteen tuomitaan joka kuudes. Keskirangaistusten pituus on yksittäisrikosten osalta 1,5 kuukautta ja kaikissa tuomioissa 2–3 kuukautta. Törkeästä varkaudesta määrätään ehdotonta vankeutta noin puolessa tapauksista ja keskirangaistus on noin 6–8 kuukautta.²⁸⁰

Vuonna 2014 oikeudessa (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena) syyksi luettuja ryöstöjä (RL 31:1) oli yhteensä 500. Syyte ryöstöstä hylättiin 20 tapauksessa. Ryöstöstä tuomittiin yhteensä 413 henkilöä. Näistä yksi jätettiin rangaistukseen tuomitsematta, yhdessä tapauksessa aikaisempi ehdoton vankeus, valvontarangaistus tai yhdyskuntapalvelu katsottiin riittäväksi seuraamukseksi ja yksi henkilö tuomittiin 80 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen. Nuorisorangaistukseen, jonka keskipituus oli 12 kuukautta, tuomittiin kaksi henkilöä. Vankeusrangaistuksia tuomittiin 408, joista ehdottomia oli 205 ja ehdollisia 203. Ryöstöistä tuomituista vankeusrangaistuksista siis noin puolet olivat ehdollisia ja puolet ehdottomia.²⁸¹

Määräaikaiseen ehdottomaan vankeuteen, valvontarangaistukseen tai yhdyskuntapalveluun tuomittiin yhteensä 205 henkilöä. Näistä pelkkien ehdottomien vankeusrangaistusten määrä oli 187. Ehdottoman vankeuden keskimääräinen pituus oli 13,2 kuukautta ja rangaistuksen mediaani 11 kuukautta. Valvontarangaistuksia tuomittiin yksi, jonka pituus

²⁷⁹ Lappi-Seppälä & Niemi 2014, s. 369 - 370 ja taulukko 16 sivulta 369.

²⁸⁰ Niemi & Danielsson 2015, s. 18.

²⁸¹ Tilastokeskus.

oli viisi kuukautta. Yhdyskuntapalvelurangaistuksia tuomittiin 17. Keskimääräinen rangaistus oli 5,6 kk vankeutta, joka vastasi 141,6 tuntia yhdyskuntapalvelua.²⁸²

Ehdollisia vankeusrangaistuksia tuomittiin ryöstöstä 203. Pelkkä ehdollinen vankeus määrättiin 184 tapauksessa. Näissä keskimääräinen rangaistus oli 8,4 kk vankeutta ja rangaistuksen mediaani 7 kuukautta vankeutta. Ehdollisen vankeuden tehosteeksi määrättiin oheissakko 13 tapauksessa. Ehdollisen vankeuden tehosteeksi määrättiin yhdyskuntapalvelua kuudessa tapauksessa. Ehdollisen vankeuden ja yhdyskuntapalvelun keskimääräinen rangaistus oli 14,1 kk vankeutta ja 48,3 tuntia yhdyskuntapalvelua. Alle 21 vuotiaana rikoksensa tehnyt määrättiin ehdollisen vankeuden ohella valvontaan koeajaksi 83 tapauksessa. Valvontaa ei tuomittu oheisseuraamuksena 31 tapauksessa ja valvonnasta ehdollisen vankeuden ohella ei lausuttu mitään 12 tapauksessa.²⁸³

Vuonna 2014 oikeudessa (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena) syyksi luettuja törkeitä ryöstöjä (RL 31:2) oli yhteensä 96 kappaletta. Syyte törkeästä ryöstöstä hylättiin yhdessä tapauksessa. Törkeästä ryöstöstä tuomittiin yhteensä 84 henkilöä, kaikki määräaikaiseen vankeuteen. Ehdottomien vankeusrangaistusten määrä oli 76 ja ehdollisten vankeusrangaistusten 8. Törkeistä ryöstöistä tuomituista vankeusrangaistuksista siis noin 90 % oli ehdottomia ja noin 10 % ehdollisia. Yhtään valvonta- tai yhdyskuntapalvelurangaistusta ei määrätty. Ehdottoman vankeuden keskimääräinen rangaistus oli pituudeltaan 36,7 kk ja rangaistuksen mediaani 34 kk.²⁸⁴

Ehdollista vankeutta tuomittiin vuonna 2014 törkeästä ryöstöstä kahdeksassa tapauksessa. Yhdessä tapauksessa sen ohessa tuomittiin yhdyskuntapalvelua. Ehdollisen vankeuden ja yhdyskuntapalvelun rangaistus oli 20 kk ehdollista vankeutta ja 60 tuntia yhdyskuntapalvelua. Pelkän ehdollisen vankeden (7) keskipituus oli 17,9 kk ja mediaani 18 kk. Alle 21 vuotiaana rikoksensa tehnyt määrättiin ehdollisen vankeuden ohella valvontaan koeajaksi neljässä tapauksessa. Yhdessä tapauksessa valvontaa ei määrätty.²⁸⁵

²⁸² Tilastokeskus.

²⁸³ Tilastokeskus.

²⁸⁴ Tilastokeskus.

²⁸⁵ Tilastokeskus.